

ÚJ FORRÁS 2019.7

- Anne Carson: Éjjeli baglyok (vers) 3
Susan Ludvigson: Kitalálom a szüleimet (vers) 4
Wolf Wondratschek: „Nighthawks” (vers) 5
Lee Child: Az a biztrós kép a magányról (próza) 7
- Tábor Béla: Az eredeti felejtés és a szó primátusa (tanulmány) 17
- Halmai Tamás: Ahol a levegő járható (Uri Asaf két prózakötetéről) 24
Urbán Csilla: Teremtett és véges (Uri Asaf: *A rózsza türelme*) 30
Jahoda Sándor: Nem Rilke angyalai (Barna Róbert: 77) 35
- Sziji Ferenc: Hármaskép (versciklus) 37
Uri Asaf versei 43
Dobai Lili: Szi (versciklus) 48
Domokos Johanna: Itt repülhetek e hajnalban veled (próza) 51
Gál Ferenc: Ház körüli munkák (versek) 62
Barna Róbert versei 64
Péter János: Somogybaglyas (próza) 66
Villányi G. András versei 70
- Fenyvesi Félix Lajos: Istenhez kötődő csoda
(Beszélgetés Szabados György zeneszerzővel) 77
Németh Zsolt: Ismeretlen csillagképek alatt
(Bevezető egy koncertbeszámolóhoz) 83
- John Updike: Két Hopper-kép (vers) 92
John Stone: Vasárnap kora reggel (vers) 93
John Hollander: Vasárnap délelőtt nem Manhattanben (vers) 95
Debora Greger: A férfi az ágyon (vers) 96
Edward Hirsch: Edward Hopper és a „Ház a sínek mellett” (vers) 98
- Gaál József: Katedrálisépítők (Muzsnay Ákos képeiről) 100
Wehner Tibor: Vers és rajz (Püspöky István kiállításáról) 103
Jász Attila: Kalitkába zárt gyertyaláng (Püspöky István verseiről) 106
- Ismeretlen japán költő: Szemszögéből a rab (versek és képek) 107

A borítón és a lapzárókon Kohán Ferenc alkotásai, kivéve a 2., 6., 15., 92., 94., 97., 98. oldalakon, amelyek Edward Hopper rajzai.

A két Edward Hopper-blokkot Szilágyi Mihály válogatta és szerkesztette.

E számunk szerzői

Asaf, Uri költő, író, festő, fordító (Bp.), Barna Róbert költő (Bp.), Carson, Anne költő (Toronto), Child, Lee író (New York), Dobai Lili költő (Bp.), Domokos Johanna költő, fordító (Bielefeld), Fenyvesi Félix Lajos költő (Kecskemét), Gaál József képzőművész (Bp.), Gál Ferenc költő (Szentendre), Greger, Debora költő (Gainesville), Hirsch, Edward költő (New York), Hollander, John költő (Woodbridge), Jász Attila kultúrindian (Gerecse), Ludvigson, Susan költő (Rock Hill, USA), Németh Zsolt műértő (Bp.), Péter János író (Bakonybél), Stone, John költő (Atlanta), Szijj Ferenc költő, író, fordító (Bp.), Szilágyi Mihály fordító (Bp.), Tábor Béla filozófus (1907-1992), Updike, John költő (Beverly Farms), Villányi G. András költő, fordító (Bp.), Wehner Tibor író, művészettörténész (Bp.), Wondratschek, Wolf költő (Bécs)

EDWARD HOPPER (1882–1967) az egyik legjelentősebb amerikai festő. Képregényszerű realizmusa elképesztő kompozíciós érzékkel párosul. Jellegetesen amerikai témákat ábrázolva, egyetemes dilemmát jelenít meg: látszat és lét különbségét. Nem véletlen, hogy képei ihletően hatnak a társművészetekre. Alfred Hitchcock a *Ház a sínek mellett* (1925) mintájára építettett díszletvillát *Psycho* című műfajteremtő filmjéhez. Látásmódja, hangulatvilága közvetlenül hatott Jim Jarmush és Wim Wenders szemléletére, rendezéseire. Az *Éjjeli baglyok* (1942) bisztróját több film (*Filléreső*, *Szárnyas fejvadász*, *Az erőszak vége*) is életre keltette. E méltán leghíresebb festményének irodalmi megjelenítéseiből nyújt ízelítőt a következő összeállítás, négy kortárs szerző egy-egy művével.

ÉJJELI BAGLYOK

Ma éjjel meg akartalak szöktetni,
de te bonyolult nő vagy,
az elveid –

A jövő kísértés, a múlt kísértet,
sohasem tudunk eleget
az árnyékok intézetében járva.

Az utcán, mely fekete némaságba
burkolózik, mint az özvegyek,
vonakodásaink megtaláltak minket.

Az elveid –
te bonyolult nő,
ma éjjel meg akartalak szöktetni.

*Mégis nagy merészen állítom: tudom,
ha semmi el nem múlnék, nem beszélhetnék múlt időről;
ha semmi nem következne, nyomát sem lelnék jövő időnek;
és ha semmi sem volna jelen, hiányoznék akkor a jelen idő.*

Szent Ágoston: *Vallomások*, XI:14. (ford. Városi István)

(Fordította: Szilágyi Mihály)

KITALÁLOM A SZÜLEIMET

A fényes kávézóban ülnek,
Hemingwayről diskurálnak, és
arról, hogy ez a háború hogyan
változtatja meg őket. Kay Boyle
Sinclair Lewis, majd Fitzgerald
nevét is említik, és másképp
látják az Amerikai Álmot. Anyám,
meztelen karja ezüst a neonfényben,
azt mondja, magasröptű héjának
képzeli, melynek árnyéka minden
városon végigseper. A kávéjuk kezd
kihűlni, de alig érzékelik. Anyám
arca átszellemült. Apám taglejtései
franciásak. Mikor elfogad egy
érvelést, jócskán felvonja vállát,
keze és arca nyitott szellemiségről
tanúskodik. Én öthónapos vagyok,
otthon egy vigyázóval, e fürdővíz-
meleg augusztusi éjszakán. Ők,
noha a közelben hagyták a kocsit,
úgy döntenek, gyalog teszik meg
azt a pár sarkot, kiélvezve az illatos
éjszakát és hogy kettesben vannak.
Az ajtón kilépve, apám Donne
„Szenttéavatás”-át idézi: „Az istenért,
tartsd a szád, és hagyj szeretni”,
és anyám felkacag, könnyedén,
ahogy egy nyári zápor elered.

(Fordította: Szilágyi Mihály)

„NIGHTHAWKS”

Edward Hopper festménye nyomán

Későre jár,
és kihalt a város.

A szerencsések otthon vannak,
de valószínűbb,
hogy már nincsenek ilyenek.

Hopper festményén négyen éjszakáznak,
mondhatni, szokványos összetételben:
két férfi és egy nő, meg a csapos.
Művészetbarátok, megkövezhettek,
de elég ismerős nekem ez a helyzet.

Két férfi és egy nő,
mintegy véletlenül.
Ti a kép felépítését csodáljátok,
engem a szintiszta pangás
érzékisége ragad meg.

Szó nem esik, minek is?
Ketten dohányoznak, de füst nem látszik.
Fogadok, a nő levelet írt a férfinak.
Bármí áll benne, ő már nem az a férfi,
aki kétszer elolvasná a sorait.

6

A rádió tropa.
A klíma doboza zörög.
Rendőrsziréna vijjogását hallom.
Kétsaroknyira egy kapualjban egy drogos
nyög és vénájába szúrja a tűt.
Ilyen az a rész, amely nem látszik.

A másik férfi egyedül van,
és egy nőre emlékezik,
akin szintén piros ruha volt.
Ősrégi történet.
Tetszik neki, hogy még létezik ilyen nő,
de már nem érdekli.

Vajon annak idején
mi lehetett közöttük?
Fogadok, vágyott rá.
De a nő nemet mondott.

Nem csoda, művészetbarátok,
hogyan fordít nektek ez a férfi hátat.

(Fordította: Szilágyi Mihály)

Jack Reacher leszállt a metróról a 23. utcánál, és lezárva találta a legközelebbi kijáratot. A két lépcsőkorlát között kék-fehér csíkos műanyagszalag rezgett a szerelvény csapta szélben. **RENDŐRSÉG • BELÉPNI TILOS** – közölte a felirata.

A szó szoros értelmében

Reachernek nem ez volt a szándéka. Távozni akart.

De ahhoz be kell lépnie a

lépcső területére. Bonyo-

lult helyzet nyelviileg. Eb-

ben megértő volt a zsaruk

íránt. Nincs külön szalag-

juk a különféle helyzetekhez. **RENDŐRSÉG • BELÉPNI TILOS • TÁVOZÁS CÉL-**

JÁBÓL IS – ilyen sincs készleten.

Így hát megfordult, és elment a peron közepéig, a következő lépcső-

höz. Azt is kordon zárta. **RENDŐRSÉG • BELÉPNI TILOS** – libegett kék-fehéren

a kihúzó szerelvény utószelében. Furcsállta a dolgot. Azt még elhitte volna,

hogy az első lépcső veszélyes: lezuhant egy betontömb, nyaktörő a burkolat,

vagy valami más fenyegeti az emberek testi épségét, életét. De két lépcsőn?

Egyszerre? Mekkora az esélye ennek? Akkor talán odafent, a járdán van gond.

Vagy egy egész háztömbnyi részen. Talán autóbaleset történt. Vagy buszbal-

eset. Vagy valaki öngyilkos lett egy sokadik emeleti ablakból. Vagy autóból

lövöldöztek. Vagy bomba robbant. Lehet, hogy vér borítja a járdát. És emberi

testrészek. Vagy járműdarabok. Vagy mindkettő.

Reacher megfordult és átnézett a sínek fölött a túloldalra. A szemben

lévő kijárat is le volt zárva. A tőle balra eső úgszintén. A tőle jobbra eső is.

Az összes kijárat elé szalagot húztak. Kék-fehér, **RENDŐRSÉG • BELÉPNI**

TILLOS. Nincs kiút. Ez bajos. A Broadway Local rendes metróvonal, igazolta a

23. utcai megállója, melynél sokkal rosszabb helyeken is aludt már Reacher,

de el akart intézni pár dolgot, és nem volt túl sok ideje.

Visszament az első lépcsőhöz, és átbújt a szalag alatt. Felosont, és

közben a nyakát nyújtogatva előre-, s főleg felfelé kémlelt, de nem talált

semmit. Seholy egy kilazult gerenda, egy lehullott betondarab, egy csorba

lépcsőfok, egy vértócsa, egy húscsapat.

Semmi.

Amikor az orra egy vonalba került az utca szintjével, megállt és körül-

nézett.

Semmi.

Egy fokkal feljebb lépett, megfordult, és a Broadway megviselt aszf-

faltja fölött kitekintett a Vasalóházra. Oda igyekezett. Jobbra, majd balra né-

zett. Semmi.

A semminél is kevesebb.

Lee Child 7

AZ A BISZTRÓS KÉP A MAGÁNYRÓL

Sehol egy autó. Sehol egy taxi. Se buszok, se teherautók, se pacsmagolt cégfeliratú furgonok. Se motorkerékpárok, se pasztellszínű Vespa robogók. Se biciklis ételfutárok és kézbesítők. Se gördeszkások, se görkorcsolyázók.

Még gyalogosok sem.

8 Nyár volt, majdnem éjszaka tizenegy, és még mindig meleg.

Az Ötödik sugárút épp Reacher előtt keresztezte a Broadwayt. Pontosan vele szemben volt Chelsea, a háta mögött Gramercy, balra a Union Square, jobbra az Empire State Building tömbje uralta a látványt ellentmondást nem tűrően. Legalább száz embert kellett volna látnia. Vagy ezret. Vagy tízezret. Fiúkat vászoncipőben, pólóban, lányokat rövid nyári ruhában, sétálgatókat és sietőket, a klub nyitására, a legújabb vodkát kínáló bárba, az éjféli mozielőadásra igyekvőket.

Egész tömegnek kellett volna nyüzsögnie. Nevetést, csevegést, császkálást kellett volna hallania, egy vidám nyáréji sokaságra jellemző mindenféle lármát és zsvajt, no meg szirénázást, dudálást, keréksurrogást és motorzúgást.

Egyik se hallatszott.

Reacher lement a lépcsőn, és ismét átbújt a szalag alatt. Északi irányban visszament oda, ahol másodszor próbálkozott. Átlépett a szalagon, mely ott mélyebbre csüngött. Most is óvatosan, de valamivel gyorsabban felment a lépcsőn, és egy utcasarkon találta magát. A sötétbe burkolózó fákkal teli Madison Square Park fekete vaskerítésével szemben. A kapu még nyitva volt. Nem mintha bárki is kijött vagy bement volna rajta. Senki nem járt arra.

Egy lélek sem.

Kilépett a járdára, és nekidőlt a metrólejárát korlátjának. Nyugat felé, a messzi következő sarkon fényeket látott. Pirosan és kéken villogtak. Az utcán egy járóautó parkolt keresztben. Útlezárás. BELÉPNI TILOS. Reacher megfordult és kelet felé pillantott. Ugyanaz a helyzet. Kék és piros villogó fények végig a Park Avenue-n. BELÉPNI TILOS. A 23. utca le volt zárva. Ahogy nyilván egy sor keresztutca is, akárcsak a Broadway, az Ötödik sugárút és a Madison, egész a 30. utcáig.

Sehol senki.

Reacher a Vasalóházra emelte tekintetét. Ékhez vagy vékony tortaszelethez is hasonlítható. Reachert mégis inkább hajóorra emlékeztette. Mint egy lassan közeledő hatalmas óceánjáró. Nem túl eredeti gondolat. Tudta, hogy sokan látják olyannak. A földszinten hozzáépített üvegtoldat, amely egyesek szerint tönkretette, az ő szemében javította az összhatást, mert olyan, mint az óriástankerek víz alatti körteorra, ami csak akkor bukkan elő, ha a raktér alig terhelt.

Végre megpillantott valakit. Egy nőt az üvegtoldat ablakán keresztül. Az Ötödik sugárút járdáján állt, és észak felé nézett. Sötét nadrágot és sötét,

rövid ujjú inget viselt. Valami volt a jobb kezében. Talán egy telefon. Talán egy Glock 19-es.

Reacher elvált a korláttól, és átment az utca túloldalára. Szigorúan véve pirosban, de úgyse volt forgalom. Mintha kísértetvárosban járna. Mintha ő lenne az utolsó ember a földgolyón. Nem számítva az Ötödik sugárúton álló nőt. Akihez elindult. Az üvegtoldat csúcsa felé tartott. A cipősarka nagyokat koppant a csöndben. A fémváz as üvegházikó miniatűr mása volt az anyaépületnek, és kis vitorlás hajónak látszott, amely menekülni próbál üldözője, az óceánjáró elől. A fehér girlandokkal díszített mohazöld fémváz autónyi hosszúságú, tértől fejmagasságig érő üvegtáblákat tartott.

A nő meglátta a közeledő férfit.

Felé fordult, de közben kissé hátrébb lépett, mintegy azt sugallva, hogy menjen közelebb. Reacher megértette. A nő azt akarta, hogy a déli, árnyékos oldalra menjen. Reacher megkerülte az üvegtoldat orrát.

A nő telefont tartott a kezében, nem pisztolyt.

– Ki maga? – kérdezte.

– Ki kérdezi?

A nő kosárlabdacseles mozdulattal odavillantotta Reachernek az inge hátulján sárgálló FBI feliratot.

– És most válaszoljon a kérdésemre – mondta.

– Csak egy fickó vagyok.

– És mi dolga erre?

– Nézem ezt az építményt.

– A Vasalóházat?

– Nem, ezt a kisebbet előtte. Ami üvegből van.

– Miért?

– Ilyen hosszan aludtam volna? – tűnődött Reacher.

– Ezt hogy érti? – kérdezte a nő.

– Valami eszement, öreg ezredes államcsínyt hajtott végre? Kijárási tilalom van? Úgy látszik, elszundítottam, és mindenről lemaradtam.

– Szövetségi ügynök vagyok. Jogom van megtudni a nevét és elkérni a papírjait.

– A nevem Jack Reacher, nincs második keresztnévem. A zsebemben van az útlevelem. Akarja, hogy elővegyem?

– Csak szép lassan.

Reacher úgy tett, ahogy a nő kérte. A mutató és a középső ujjá közé csippentve húzta ki, akár egy zsebtolvaj, majd meggyőzősképpen hosszan maga elé tartotta. Aztán átadta a nőnek, és az kinyitotta.

– Miért Berlinben született?

10

- Nem volt ráhatásom, merre jár az anyám. Még magzat voltam.
- És ő miért volt Berlinben?
- Mert az apámat odahelyezte a Haditengerészet. Sokat költöztünk. Anyám azt mondta, majdnem repülőn születtem.

- Maga is haditengerész?
- Pillanatnyilag állástan vagyok.
- És előtte mi volt?
- Hosszan tartó pillanatnyiséggel szintén állástalan.
- És azelőtt?
- Seregbeli.
- Melyik részében?
- A katonai rendőrségnél.

A nő visszaadta az útlevelet.

- Rangja?
- Számít ez?
- Jogom van megkérdezni.
- Őrnagyként szereltem le.
- Ez jó vagy rossz?
- Leginkább rossz. Ha valamelyest jó lettem volna őrnagynak, megtartanak.

A nő erre nem mondott semmit.

- Na és maga? – kérdezte Reacher.
- Mi van velem?
- Mi a beosztása?
- Vezető különleges ügynök.
- Akkor itt ma este maga a főnök?
- Igen, én.
- Nagyszerű.
- Honnan jött?
- A metróállomásról.
- Nem volt lezárva rendőrségi szalaggal?
- Nem emlékszem.
- Átgyalogolt rajta.

– Nézze meg az alkotmány első kiegészítését. Egész biztos vagyok benne, hogy jogom van arra sétálni, amerre akarok. Részben ettől nagyszerű ország Amerika, nem igaz?

- Itt útban van.
- Minek az útjában?

A nő még mindig a hátteret kémlelte a férfi válla fölött, és így szólt:

- Nem mondhatom meg.
- Akkor szólni kellett volna a metrónak, hogy ne álljon meg. A szalag nem elég.

- Nem volt rá időm.
- Mert?
- Nem mondhatom meg.
Reacher hallgatott.
- Miért érdekl ez az üvegezett épületrész? – kérdezte a nő. 11
- Azon gondolkodom, hogy jelentkezem ablakmosónak. Lehet, hogy ettől ismét talpra állok.
- Szövetségi ügynöknek hazudni bűncselekmény.
- Naponta egymillió ember néz be ezen az üveglablakon. Őket is megkérdezte?
- Én magát kérdezem.
- Azt hiszem, ez az *Éjjeli baglyok*, innen vette Edward Hopper.
- Az mi?
- Egy festmény. Elég híres. Egy bisztró ablakán át, késő éjszaka, a bent ülő magányos emberekre látni.
- Sosem hallottam *Éjjeli baglyok* nevű bisztróról. Errefelé nem.
- Az emberek az éjjeli baglyok. A bisztró neve Phillies volt.
- Soha semmiféle bisztróról nem hallottam errefelé.
- Nem hiszem, hogy volt.
- Most mondta.
- Szerintem, Hopper meglátta ezt a helyet, és képzeletben átalakította bisztróvá. Vagy legalábbis büféné. Pont olyan az alakja, mint a képen. Ha jobbról nézzük, ahol most állunk.
- Azt hiszem, tudom már, melyik az a festmény. Három alak bár-széken, ugye?
- És a pultos. Előrehajolva benyúl a pult alá, mögötte két nagy kávégép.
- Szemben a pultnál egy pár. Közel ülnek, de nem érnek egymáshoz. Odébb egy magányos fickó teljesen egyedül. Háttal nekünk. Kalapban.
- Mindhárom férfin fejfedő van.
- A nő vörös hajú. Szomorúnak látszik. Sose láttam még ennyi magányt egy képen.
- Reacher benézett az üvegtoldat ablakán. Könnyű elképzelni, ahogy az éles neonfény vallatólámpaként szegeződik a bent lévőkre, és kíméletlenül közszemlére teszi őket – csakhogy a környező sötét utcák üresek voltak, nem látszott rajtuk senki.
- Ahogy a festményen, úgy a valóságban sem.
- Mibe gyalogoltam bele? – kérdezte Reacher.
- Álljon meg ott, ahol van, és ne mozduljon, amíg nem szólok – mondta a nő.
- És ha nem?

– Akkor börtönbe kerül, mert beavatkozott egy nemzetbiztonsági akcióba.
– Vagy kirúgják magát, mert továbbengedte a nemzetbiztonsági akciót, amelynek váratlanul egy civil került az útjába.

– Az akció nem itt zajlik, hanem a parkban.

12 A nő átnézett a széles kereszteződés átlós oldalára. A három nagyobb út találkozása mögött fák sűrűje látszott.

– Mibe gyalogoltam bele? – kérdezte újból Reacher.

– Nem mondhatom meg.

– Biztosan hallottam már rosszabbat is.

– A katonai rendőrségnél volt, ugye?

– Olyan, mint az FBI, csak sokkal kisebb a költségvetése.

– Egy célszemély van a parkban. Teljesen egyedül ül egy padon. A kapcsolattartóját várja. Hiába, mert nem fog jönni.

– Ki az illető?

– Egy rohadt alma.

– A maguk kosarából?

A nő bólintott. – Közülünk való.

– Fegyver van nála?

– Sose hord fegyvert.

– És miért nem jön a kapcsolattartója?

– Meghalt egy órával ezelőtt. Elütötték. A sofőr nem állt meg. A rendszámot nem jegyezte meg senki.

– Micsoda meglepetés.

– Mint kiderült, orosz volt. A külügynek az ő konzulátusukat kellett értesítenie. És a fickó, ez is kiderült, ott dolgozott. Merő véletlenségből.

– Az oroszoknak súgott az emberük? Ez még mindig előfordul?

– Egyre gyakoribb. És egyre súlyosabb. Egyesek azt mondják, visszatérünk a '80-as évekhez. De tévednek. A '30-as évekhez térünk vissza.

– Szóval, nem az emberük nyeri „a hónap dolgozója” címet.

A nő nem válaszolt.

– Hová viszik innen?

– Ez mind titkos információ – válaszolta a nő pillanatnyi hallgatás után.

– Mind? Hogyhogy mind? Nem kerülhet egyszerre több helyre.

A nő nem válaszolt.

Most Reacher hallgatott egy kicsit.

– Odakerül, ahova maga szeretné?

A nő nem válaszolt.

– Igen?

– Nem.

– Mert leszóltak fentről az öltönyösök?

– Ahogy mindig.

- Maga férjnél van?
- Ez most hogy jön ide?
- Férjnél van?
- Úgy-ahogy, igen.
- Szóval, maga a vörös hajú nő a képen.
- És?
- Én meg a kalapos fickó, aki háttal ül, egymagában.
- Mit akar ezzel mondani?
- Azt, hogy én most sétálok egyet. Az alkotmány első kiegészítésének értelmében. És maga itt marad. Ez a jó taktika.

Azzal sarkon fordult, és elindult, mielőtt a nőnek esélye lett volna tiltakozni. Megkerülte a kis üvegépítmény orrát, és a járdaszegélyektől, a felfestésektől és a piros lámpajelzésektől cseppet sem zavartatva, átlósan keresztülvágott a bonyolult kereszteződésen, és bement a park délnyugati kapuján. Egy kiszáradt szökőkút, és egy bezárt hamburgeres bódé állt vele szemben. A fősétány nagy ívben balra kanyarodott, és láthatóan olyan vonalvezetése volt, mint egy futópályának.

Tompán világítottak a díszes kandeláberek, a Times Square lüktető fényei vakuvillanásként verődtek vissza a felhőkről. Elég világos volt, de Reacher nem látott mást, csak üres padokat, legalábbis a körív elején. Ahogy továbbment, még több padot látott, de azok is mind üresek voltak, egész a túlsó kanyarig, ahol egy másik kiszáradt szökőkút állt, meg egy játszótér, és ahonnan a sétaút visszafordult a másik vége felé. Azon a részén is voltak padok.

És az egyikén ült valaki.

Magas férfi, rózsás bőré, testes, ötven körüli, sötét öltönyben. Petyhüdt arc, gyérülő haj. Olyan fickónak látszott, aki mellett már elment az élet.

Reacher közelebb lépett. A férfi felnézett, aztán elfordította a tekintetét. Reacher ennek ellenére leült mellé. – Boriszt, vagy Vlagyimirt, vagy akármi a neve, ne várja. Nem fog eljönni – mondta. – Maga lebukott. Tudják, hogy nincs magánál fegyver, de azért lezártak vagy húsz háztömbnyi területet a környéken, ami azt jelenti, hogy le akarják löni. Kivégzik. De amíg én itt vagyok, nem teszik meg. Szemtanú előtt nem. Egyébként az akciót vezető ügynök másképp rendezné a dolgot, de nyomást gyakoroltak rá fölülről.

– És? – kérdezte a férfi.

– És, ha fel akarja adni magát, akkor az lesz a mai jótetemem, hogy elkísérem hozzá. Végig, lépésről lépésre. Elmondhatja neki, amit tud, és akkor élete hátralevő részében naponta háromszor bőséges étkezést kaphat egy börtönben – mondta Reacher.

A férfi nem válaszolt.

– De talán nem akarja börtönben tölteni az élete hátralévő részét. Lehet, hogy szégyelli magát. Lehet, hogy jobban venné, ha lelőnék. Ki vagyok én, hogy megítéljem? Ezért, ha akarja, elmegyek – és akkor ez lesz a mai szuper jótettem. Maga dönt.

14 – Akkor menjen el – felelte a férfi.

– Biztos benne?

– Nem tudnék ezzel a tudattal élni.

– Miért tette?

– Hogy legyen belőlem valaki.

– Mit tudna elmondani a különleges ügynöknek?

– Semmi lényegeset. A károk felmérése az elsődleges feladatuk. És már úgyis tudják, mely információkhoz fértem hozzá, ahogy már azt is, hogy mit adtam ki.

– Nincs érdemi közlendője számára?

– A világon semmi. Üres a tarsolyom. És az összekötőim nem hülyék.

Tudják, hogy van ilyen.

– Oké – bólintott Reacher. – Akkor most elmegyek.

Így is tett. Kisétált a park északkeleti kapuján. Az árnyak közül halk rádiózörejeket hallott. Annak adás-vételét, hogy távozott. A néptelen Madison Avenue-n elment egy háztömbnyit, majd nekidőlt egy nagy épület mészkőfalának, és várt. Négy perccel később meghallotta a tompított lövéseket, tizenegy vagy tizenkét golyó egymásutánját. Akkorát puffantak, mint egy asztalra hajított telefonkönyv.

Aztán semmi mást nem hallott. Elvált a faltól, és elindult észak felé a Madisonon. Útközben odaképzelte magát a bisztróba, ahogy a pultra könyökölve, élete sok régi titka mellett egy újabbat őrizget kalapos fejében.

(Fordította: Szilágyi Mihály)

Csak az a szó megszólító, hiteles, személyes, ahol a kimondott szóval velem zeng rejtett fedezete is.

És ugyanez érvényes általában a formára. A „személy” mint „a megszólíthatóság a másikban” erre a rejtett fedezetre utal: a gyökérre.² Ez különbözteti meg nemcsak a frázist, hanem a terminológiát is a nyelvtől. Ez az, ami miatt „sziklátat kell elgörgetni” az eredeti szóhoz!

Mert a felejtés nem passzív folyamat: minden felejtés hegyomlás – és ez a hegy arra omlik rá, aki felejt. (Vö. „rarakódások”.³) Ennek a hegynek a sziklátit kell elgörgetni az eredeti szóhoz: ahhoz, ami én vagyok.

Mert a szó: emlékezés, anamnézis. Mondani valamit annyi, mint egy *eredeti felejtésből* kiemelni valamit – vagy pontosabban talán: magamat. És az igazi szavak megértésének feltétele és nehézsége is ebben rejlik: *együtt* kell emlékezni azzal, aki kimondja. A szóban felhalmozott emlékezéssel együtt az emlékezés talaját: a felejtést is meg kell tudni jeleníteni.

Amit itt a szóról mondtam, általában a művészi formára is érvényes.

A művészi forma: a rejtetlent a rejtettel együtt hozza elő.⁴ (Árnyék!⁵)

A rejtés mint a szimbólumteremtés előfeltétele. Az eredeti felejtés

„Csak az a szó (forma) hiteles, megszólító, személyes, ahol a kimondottal (megjelenővel) velem rezeg rejtett fedezete is.” A rejtettnék ez az együttrezgése: a szimbólum specifikus funkciója. Tehát csak az a forma hiteles, amelynek szimbolikus fedezete van.

A szimbólumot a kifejezéstől *actio radiusa* különbözteti meg? Az, hogy nem *fedő* felejtéseket fejez ki, hanem azt a felejtést, amelyet a fedő felejtések fednek? Csak az a kifejezés szimbólum, amely az *eredettel* köt össze: amely az *eredeti felejtésből* emel ki!

„Mondani valamit annyi, mint egy eredeti felejtésből kiemelni valamit – vagy pontosabban: magamat”. Nem lehet-e, hogy éppen ez az „eredeti felejtés” az egyéniség ősmozdulata? Tehát: az extenzió ősmozdulata? Ez egyben a „testképző felejtés” volna, reinkarnációs értelemben! És amit ez az eredeti felejtés eredetileg felejt: maga a személyiség, a „más” (= az egyéniség) eredetije – az intenzió? Ez egyben fényt vetne „daimón”, egyéniség és

felejtés kapcsolatára is. (Vö. „ösbűn”, „asunder”⁶, individuáció⁷, λ !⁸ Mert a felejtés a sok-képző (dezidentifikáció), az emlékezés pedig az Egy folyamatos önteremtése (identifikáció).)⁹ És a mítosz mint „felejtési folyamat” ebben a felejtési ösmozdulatban gyökerezne. De a mítosz specifikus értéke az, **18** hogy az *eredeti* felejtésre – az eredeti felejtésbe! – vezet vissza minden más felejtést! A mítosz felejtése tehát emlékezés – de nem az eredeti emlékezésre (intenzióra), hanem az eredeti *felejtésre* való emlékezés.

Szó és művészet – a szó primátusa

Nem kereshetjük-e itt a művészet lényegét is?¹⁰ És nem ebben gyökeredzik-e a szó primátusa? Abban, hogy a szó az emlékezésre emlékezik, a művészet a felejtésre? A szó a létre emlékezik, a művészet: a lét elvesztésére? De szó és művészet (szó és kép, szó és zene) nem választhatók szét; csak mint „irányfogalmak” különböztethetők meg, és ez a különbség nagyon szubtilis.

Szó és művészet („szó primátusa”): emlékező emlékezés és felejtő emlékezés?

A szó: közvetlen személyesség, közvetlen kapcsolat a léttel. A művészet: közvetett személyesség, a személyesség „eltűnésén” keresztül: a mű közvetítésével. (A művészet: „személyességkonzerv”, akkumulált személyesség!)

A művészet a rejtettségből beszél: mindig a felejtésből, a felejtésen belülről.

A „szó primátusáról” csak akkor beszélhetünk, ha a szó olyan szó, amely magában foglalja a művészet mozdulatát is (tehát a felejtésből is beszél), és ezen kívül egy olyan mozdulatot is, amely áttöri a felejtés burkát, ha csak „egy pillanatra is”: a személyes jelenlét pillanatára és olyanra (vagy úgy) is emlékezik, amire a felejtés burkából nem lehet *emlékezni*.

A modern művészet és a felejtés

A láthatatlant láthatóvá tenni (Klee¹¹): ez a *szimbólum* funkciója! (Vagy általában a formáé?) Ilyen értelemben szimbólum a test és a szó is. De nem minden „kifejezés”, nem minden „jel”, és nem minden „szó” szimbólum: csak az, amely a láthatatlant láthatóvá teszi. Az a szó, hogy „vízvezetékcsap” például nem szimbólum, mert nem tesz láthatatlant láthatóvá. De az, hogy „lélek”, „személyiség”, sőt az, hogy „én” – és elsősorban az, hogy „Isten”! – szimbólum. A szimbólum: mindig *egész*et tesz láthatóvá.

A szimbólum: rejtő (rejtett?) emlékezés. *Rejtő láthatóvá tétel*. A felejtés burkát feszítő emlékezés. Az emlékezéssel terhes felejtés vajúdása.

Klee híres mondása tehát azt jelentené, hogy a művészet feladata: a szimbólum-teremtés. És ez valóban igaz is – abban az értelemben, ahogyan

a formáról mint a mítosz (hit) alkotó mozzanatáról beszélek. De a modern művészet valójában nem tart itt. Egyelőre még csak ennek előfeltételénél tart: a látható láthatatlanná tételénél – a rejtésnél.

A modern művészet „visszaveszi a formát” a mítosztól, vagyis tevékeny részese lesz a mítoszbontásnak: megtisztítja az (ős)felejtésre való emlékezést a hazuggá vált emlékektől, attól, ami valaha valóban emlék volt, de azóta elfelejtettük, sőt azt is elfelejtettük – letagadtuk –, hogy már elfelejtettük. A modern művészet most tehát nem abban látja a funkcióját, hogy „visszaemlékezzen az ősfelejtésre”, hanem abban, hogy „visszafelejtessen egy álemlékezést”, amely a felejtés felejtése (vagy másképp kifejezve: nem az ősfelejtésre, hanem egy késői, kulturális felejtésre emlékezzen a felejtés nyelvén): ezt jelenti a rejtő funkciója. A látható láthatatlanná tétele.

„A modern művészet a láthatót láthatatlanná teszi”: a látható valóságot szimbólumra szorulóvá! Más szóval: *teret* teremt a szimbólum számára.

Szó és felejtés

Ha a szó emlékezés az ősemlekezésre, ez magában foglalja azt is, hogy a szót is megelőzi a felejtés valamilyen formája – mert emlékezésre csak ott van szükség, ahol egy jelen megszűnik jelen lenni, illetve ahol csökken a jelenlét intenzitása –, de a szó áttöri a felejtés falát és át tud hatni az eredeti jelenlétiig.

Ez esetben a János evangéliumnak az a fogalmazása, hogy „kezdetben *volt* a szó” (tehát ezzel a kezdetben, jelenlétben lehorgonyzott múlttal!) egzakt volna: azt fejezné ki, hogy a szó az *első* múlt, a múlt a kezdet (a születés) pillanatában, az első jel, az első szimbólum – illetve azzal az ellentmondással, hogy „kezdetben volt”, éppen a szó eredeti belső ellentmondására utalna, arra, hogy a szó felejtés utáni és mégis a felejtés *előttre* emlékezik – és ez egyben a logosz (a szó) *közvetítő* jellegének őshelye is volna. (Ennek kapcsolata azzal, hogy a logosz a szenvedés ellenmozdulata!) Ugyanezt mondhatjuk a Genézis első mondatának múlt idejére, illetve ellentmondására: „kezdetben *teremtette* Isten az eget és a földet”. Kezdetben Isten önmagát teremti (a jelenben!), de az „egyet és földet” (=fentet és lentet, férfi és női princípiumot: az első hasadást) már nem „teremti” a kezdetben, hanem „teremtette”.

Jelenlét – felejtés – emlékezés

A „lét” (Sein, „ist”, „van”, „is”) döntő specifikuma: a jelenlét. (Tehát úgy, ahogyan Heidegger mondja: „das Anwesen”.)

Miért helyezem mégis előtérbe az emlékezés és felejtés kérdését?

Mert az alapdrámaiságot ez az ellentét fejezi ki, szemben a jelenléttel, amelyhez csak ezen az ellentéten keresztül lehet eljutni.¹²

A felejtés: távolodás, távolságteremtés (idegenség), távoltaszítás.
Az emlékezés: közeledés, közelségteremtés (azonosság).[...]

20 Emlékezés és felejtés poláris (komplementer) mozdulatok.

Az emlékezés az identifikáció folytonossága, a folytonosságba beleértve azt is, hogy az identifikáció intenzitásának szintje nem szilárd.

De nincs emlékezés ott, ahol nincs feloldásra váró felejtés!

Felejtés – rejtőzés

Felejteni annyi mint elrejtőzni. Ki elől? „önmagam” elől. Más szóval: az egyéniség mint „más”, mint „önmaga mása” – vagyis a személyiség „mása” – lehasad (relative!) a személyiségről, hogy elrejtőzhessen előle, és így ezt a „más-létét” „önmagává” deklarálhassa.¹³ (Titanizmus.) A szubcentrumban eredendően megvan ez a tendencia, ez a kísértés, már azáltal, hogy az eredeti centrum „képmása”, tükörképe – tehát megvan benne a kísértés, hogy eredeti centrumnak tudja magát.¹⁴ (Freud: „apakomplexum”!)

Ez a felejtő rejtőzés a *daimón* születése és lényege. (A *daimón* születésének pillanata!) Ez a *mítosz* születése. (A mítosz születésének pillanata.) És ez a maszk születése is! Daimón, mítosz, maszk elválaszthatatlanok egymástól!¹⁵

A maszk a mítosz születésének szimbóluma. Ez pedig annyit jelent, hogy a *szimbólum* születésének szimbóluma – mert „minden szimbólum még ki nem bontott mítosz”.¹⁶

Mi az, amit a maszk rejt? A szó az, mint emlékezés az emlékezésre!¹⁷ Csak különbséget kell tudni tenni eredeti maszk és a maszk maszkja között! Mert a maszk: folyamat! Ugyanígy: felejtés és a felejtés felejtése között is! A felejtés felejtése nem kettős negáció. Hatványozás!

A felejtés *múltat* implikál. Sőt, bizonyos értelemben maga a múlt. A felejtés: kilépés (vagy kiesés) a jelenlétből.

De emlékezés és felejtés egyaránt emlékezés-szintek, illetve felejtés-szintek relativitásaként értelmezendő. (A jelen-emlékezéstől a múlt elfelejtéséig, vagyis a jelenléttől a felejtés elfelejtéséig.)

Logosz és mítosz: emlékezés a jelenlétre és emlékezés a múlt létre

Az élő múlt az el nem felejtett felejtés, emlékezés az (eredeti) felejtésre: a mítosz élete!

A mítosz sohasem a valósággal foglalkozik, de nem is a léttel. Hanem mindig a „Léthével”, a lét és valóság határfolyójával: a *valóság eredetével!* A felejtést az eredendő „Léthe” teszi lehetővé.

A mítosz témája az eredet, arkhé (Kerényi)¹⁸. De ez nem mond ellent annak, hogy az ősmítosz a bűnbeesés mítosza („bűn” mint *Sonderung*). A Genezisben a csúcásra állított zikurrat egyetlen alappontjából bomlik ki a létezés „eredete”, a „bűnbeesés” mítoszában a *valóság* keletkezéséről (a *múlt* születéséről, a felejtéséről és ennek megtestesüléséről) van szó. 21

Az „ősbűn”: a *valóság* születése. (Felejtés mint múlt-teremtő, testképző).

„Kezdetben *van* az emlékezés”: lét (jelen-lét). „Kezdetben *volt* a felejtés” = valóság (múlt-lét).

A valóság őstörténetének kezdetén a felejtés áll – a *valóság* kapujában a felejtés áll! A létezés kapujában csak annyiban, amennyiben ez a létezés valóság, vagyis múlt van benne megtestesülve. A valóság őstörténete a felejtéssel kezdődik, és az emlékezésbe akar eljutni. Vagy a felejtést akarja *eredeti* felejtéssé mélyíteni? Nem, mert ez esetben csak a mítosz igényével lépne fel.

Logosz és mítosz: emlékezés és felejtés. Pontosabban: emlékezés az emlékezésre és emlékezés a felejtésre = az emlékezés megjelenítése és a felejtés megjelenítése = emlékezés a jelenlétre és emlékezés a múlt-létre = emlékezés a létre és emlékezés a valóság születésére.

Mindkettőben emlékezésről van szó, tehát mindkettőben felejtést kell legyőzni. De a mítosz csak az ősflejtésig oldja fel a felejtést, a logosz magát az ősflejtést is feloldja (fel akarja oldani?).

Őstörténet: amit a mítosz úgy kérdez: mi *volt* kezdetben, azt az őstörténet a logosz nyelvén kérdezi: mi *van* kezdetben? Őstörténet: a múlt-történet helyett jelen-történet.¹⁹

Őstörténeti alapfelismerés: az eredet gyógyít

„Költészet”: a terminologizálódott nyelvből kiásni, illetve kicsiholni magát a nyelvet.

Ugyanígy tesz minden művészet! Vö. esztétikai forma „visszabontása” születő formává.

Minden teremtő alkotás: őstörténet-kutatás (=őstörténeti kútásás): visszakövetés az őstörténethez!

Az őstörténet alapfelismerése ebben foglalható össze: „az eredet gyógyít”, és minden teremtés ebből a gyógyító eredetből merít. Más szóval: szemben a *creatio ex nihilo*-val Isten – a gyógyító eredet – *önmagából* teremti a világot.

A betegség: „idegen anyag beépülése szervezetünkbe”. „Idegen anyagot” építünk magunkba, valahányszor nem a gyógyító eredetből táplálkozunk. Idegen minden, ami nem az „eredetünkől” ered. Minden aktus betegít, azaz patológikus, ami nem őstörténeti aktus.

¹ {Tábor Béla jegyzeteiből összeállította Surányi László. Szerkesztette Surányi László és Tábor Ádám. Tábor Béla megjegyzései zárójel nélkül szerepelnek, minden más megjegyzés {} között.}

² A „megszólíthatóság a másokban”: a személyiség. A rejtett gyökér: a személyiség.

³ {„Augustinus mondja, hogy a szellem megismerésének módja nem hozzáépítés, hanem lebontás. Nem az ismeri meg a szellemet, aki „új ismereteket gyűjt”, aki szellemére új emeleteket épít.

22 Éppen ellenkezőleg: csak az jut el hozzá, aki önmagán belül minden falat lebont, mert a szellem e falak közé van bezárva. A szellemet keresni nem egyéb, mint e falak közül kiszabadítani, eltakarítani róla a romokat és rárakódásokat.” Tábor Béla, *A szellemről*, in uő, *Személyiség és Logosz*, Balassi Kiadó, Budapest, 2003. 17-18.}

⁴ {A művészi forma paradoxonáról ezt írja Tábor Béla: „Heidegger szerint 'Hervorbringen ereignet nur, insofern Verborgenes ins Unverborgenes kommt.... (Előhozás, jelen-létre hozás csak akkor történik, ha valami rejtett előjön a rejtetlenségbe)'. Ez a 'jelenítő' a forma. A forma a rejtettből előhoz (= létrehoz = jelen-létre hoz!) a rejtetlenségbe. De a művészi forma specifikuma, hogy magát ezt a rejtettséget, (születési) helyét is a rejtetlenségbe hozza: nem tagadja meg, nem semmisíti meg: nem szakad el az eredettől, hanem ezt a rejtett eredetet is megjeleníti a maga eredeti rejtettségében; vagyis gyökerével együtt jeleníti meg, sőt táptalajával együtt. Így élő marad, táplálkozik és táplál: hagyja magára hatni az eredetbe sűrített egészet, és átviszi ezt a hatást. Ez különbözteti meg az absence (távollét) minden megnyilvánulásától, köztük a lehadudott absence-től: a giccsőtől is.”}

⁵ A rejtettet a rejtetlennel együtt előhozni: az árnyék problémája (Chamisso Peter Schlemihlje). Max Müller szerint a mítosz az árnyék, amelyet a nyelvvet a gondolkodásra. Peter Schlemihl: elvesztette a mítoszt. Chamisso a felvilágosodás racionalizmusát bírálja benne.

⁶ {Az ösbűnről l. Tábor Béla, *Kísértés és bűn – részletek*, in *Vajda Júlia* (szerk. Kozák Gy. és Soóky A.) Balassi Kiadó, Budapest, 2004, 219-223.

Tábor Béla itt és a továbbiakban Franz X. Baader gondolatára utal (amely összefüggést lát a német *Sünde*, „bűn” és *Sonderung*, „elkülönülés”, az angol *asunder*, „szét, ketté” szó között): „Wie [...] Söhnen, Versöhnen eine Wiedereinigung getrennter und entzweiter Dinge bedeutet, so mag Sünde wohl von Sundern, (asunder, sondern, Trennen) abgeleitet werden.” [Ahogy a kiengesztelődés elválasztott és meghasonlott dolgok újraegyesülését jelenti, úgy talán a bűn (Sünde) is levezethető az elválasztásból, elkülönítésből (Sundern, asunder, sondern, Trennen.) Franz von Baader, *Gedanken aus dem großen Zusammenhange des Lebens*, in Franz von Baader's *Sämtliche Werke*, Bd. II. Scientia Verlag Aalen, 1963, 13. Az újabb kutatások a *Sünde* szó etimológiáját egy „igaz, tanúság” jelentésű indogermán töre vezetik vissza, míg a *Sondern* etimológiáját egy „önmaga, elkülönített” jelentésűre. Lásd *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen*, dtv, Berlin, 1993.}

⁷ Individuáció: a *más*sá válás folyamata! Az egyéniség az, aki „más”, „mint a többi”. De a valóság születésének pillanatában ez a „többi” csak a személyiség lehet. Az egyéniség tehát először is „más, mint a személyiség”, és egyben: a személyiség *mása*. „Más is akar lenni, mint a többiek”, illetve mint a személyiség. A személyiség ezzel szemben *nem* akar más lenni! Az első idegenség a hasonlóság: az az egyéniség, amely „a megszólalásig” (de éppen csak a megszólalásig!) hű mása a személyiségnek. Ezt az idegenséget tehát a szó depotenciálása konstituálja – és ezen túl is, minden idegenséget ez konstituál! (Idegenség – semmi – némaság!) Az idegenség: megszólíthatatlanság, illetve a relatív idegenség: relatív megszólíthatatlanság. Az idegenség feloldása pedig a megszólíthatóvá tételét jelenti.

A Sok ősmisztériuma tehát a szó ősmisztériuma, vagy még pontosabban és átfogóbban (mert végső fokon nemcsak a Sok, hanem az Egy és Sok ősmisztériumáról van szó): a valóság őstörténete a szó őstörténete.

⁸ {Az „Y-delta (pont)”. \wedge Szabó Lajos képe. Ugyanő idézi a dialektika Philónra visszamenő meghatározását: „az Egységes hasadása és ellentmondó részeinek megismerése”, és az Y-delta pontnak az egységes hasadási pontját nevezi. Ez a pont Tábor Béla szerint „személyiség és egyéniség elágazása, szétválása.” Ugyanakkor „ebben a pontban az Egy és a sok azonos: mert a delta két ága csak a két szélső határa a hasadásnak”, és „minden új az \wedge (Y-delta) pontból ketté ágazó egy létező két ágának találkozásából születik.”}

⁹ Felejtés: extenziós mozdulat (testképzés, szétszóródás, távolítás, sok-képző, asunder!) = „elrejtőzni önmagam elől”. (Narcizmus). Emlékezés: intenzió (Er-innerlichung).

¹⁰ Itt van talán a művészet differencia specifikája a gondolkodással szemben?

¹¹ {„A művészet nem a láthatót adja vissza, hanem láthatóvá tesz.” Paul Klee, *Alkotói vallomás*, ford. Tillmann J.A., *Balkon*, 1995/9.}

¹² „A félelem (szorongás?) az idő, vagy talán pontosabban az időben-lét egyik pneumatológiai perspektívája. Talán úgy is mondhatjuk: függvénye. Az időben-lét ellentéte a jelenben-lét. A félelem ellenszere tehát a jelenben-lét volna. Az időt egy pneumatológiai alapmozdulat konstituálja: a felejtés, mint ahogy a jelenlétet a másik pneumatológiai alapmozdulat: az emlékezés. De a jelenben-lét mint a félelem ellenszere nem fakadhat az idő félretolásából, „elfojtásából”, vagyis az idő elfelejtéséből: mert *minden* felejtés idő-konstituáló és ezzel együtt félelem-konstituáló – tehát: az a felejtés is, amely az időt, a *felejtést*, a félelmet felejti el. Felejtésből sohasem lehet jelenlét, mindig csak múltban- és jövőben-lét, vagyis idő. Az idő és félelem legyőzéséhez az *egyetlen* út az emlékezés mint jelenlétet konstituáló mozdulat.” Tábor Béla, *Személyiség és Logosz*, 253-4.

¹³ Így lesznek a „dolgok” is „azonosak önmagukkal”.

¹⁴ Az embert Isten saját képmására teremti: úgy teremti, hogy meg lehessen benne a kísértés, a bűnre való képesség!

¹⁵ {Vö. Tábor Béla, *Személyiség: persona, Krisztus-misztérium, buddhizmus*. in *Műhely* 2019/5-6}

¹⁶ {Vö. Johann Jacob Bachofen, *Mutterrecht und Urreligion*, Alfred Kröner Verlag, Lipcse, 1926. 58.}

¹⁷ Van, akinek a szava fa, és van, akinek a szava maszk.

¹⁸ {Carl G. Jung - Karl Kerényi, *Einführung in das Wesen der Mythologie*, Rhein Verlag, 1951. 1}

¹⁹ Ludwig Noiré: „Alle Sprachwurzeln bedeuten Tätigkeiten.” [Minden szógyök tevékenységet jelent.] Mert eredetileg minden tevékenységet, cselekvést jelent: *börésit bara* [„Kezdetben teremtette”]: a hangsúly azon van, hogy kezdetben *teremtette* – nem készen *van* a kezdetben. Vö. Marx munkaértékelmélete. A dolgok mögött személyi cselekvő viszonylatok vannak.

Transz a forma: Uri Asaf mindkét – egyaránt 2017-ben publikált – prózakötete líra inkább, mint epika; narratív vonatkozásaiban is poétikus igényű; esszé-
iszikus-aforisztikus beszédmodorán költői energiák hullámszerűen át-
sugároznak; a töredékes kompozíció nem

24 Halmai Tamás

AHOL A LEVEGŐ JÁR HATÓ

Uri Asaf két prózakötetéről

a tiszta történetívet elváró, hanem a történetek sejtelmét kereső olvasónak kedvez.

Sok ablak nyílik itt az egy óceánra.

*

Már finom könyvészeti kivitelével jóleső kíváncsiságot ébreszt

A Föld legmélyebb pontján,

s páratlan színvonalon hálálja meg bizalmunkat: *metafizikus tárcák* sorát olvassuk, melyekből a *szent föld* mentális geográfiaja rajzolódik elő.

Rendre átjárók nyílnak a másik prózaanyagba (s az asafi versvilágba is), szövegszerű egyezésekre-átfedésekre és átiratokra-variációkra bukkanhat, aki Uri Asaf-filológiára adja a fejét. (Csak adná már.) A világot összefüggések rendszerének (a rendszert pedig nagyobb rend részének) látó, *szabadon kreatív* (de alázattal szabad) szellem műve az ilyen.

Milyen még ez a könyv? Gyermekkorig nyúló emlékezeti munkát folytat, mintha memoár volna. Közben aprólékos és esetleges, mintha napló. Ön-reflexiói a földi és az égi Jeruzsálem közös kerületeit ismertetik. Életrajzok és áleletrajzok szövedékével hódol kedves halhatatlanjai előtt.

Az Ószövetség, a kabbala, a haszidizmus: jellegadó vonatkoztatási pontok ebben a szellemi térben. Ahogy Kafka művészete – s más íróké-gondolkodók és képzőművészeké (például: Robert Walser, Hérakleitosz, Georg Trakl, Bruno Schulz, Edith Stein, Heidegger; illetve Bacon, Matisse, Giacometti, Braque).

Nem stiláris biztonságával, nem retorikus bravúrokkal nyer meg *A Föld legmélyebb pontján*, hanem a betűk szellemének szabad vibrálásával, a képzet-társítások kalkulálhatatlan szépségével, a ráismerések és belátások derűt fakasztó evidenciájával:

„Most az a dolgom, hogy örüljek annak: fényben úszik a reggel.” (7.)

„A sivatagi ember békeszeretete végtelen.” (13.)

„Valahányszor tiltott a szeretet és az öröm, a szökni próbáló képzelet 25
nem vezet sehova, megbénulnak a karjaim.” (15.)

A hit nagy mozdulatait az Asaf-próza feltűnést kerülő természetességgel teszi meg. Nem kinyilatkoztató hittételeket költ, hanem vallomásos ráeszméléseket kínál:

„Az élet és a halál nem vesz mintát a földi dolgokról, hanem a felhők mozgását utánozza.” (29.)

„A véges lét arra is képes, hogy az örökkévalóságba küldi a lelket.” (63.)

„A gondolkodás nem követi a hitet, nem jár együtt vele. A vallás ősi módja nem balgaság, hanem létforma.” (64.)

„Légnemű létrába kapaszkodni nem szégyen.” (90.)

Mint a verseké, gondviselő magasságok üzenetét hozza a prózák habitusa is:

„Mit érzek? Valaki átkarol és lapoz bennem, lassan forgatja szívem lapjait, melyek zörögnek, mint a gyermek zizegő olvasókönyve.” (9.)

„A fény egyaránt próbára teszi, ami tökéletes és ami hibás.” (90.)

Itt az ars poetica is metafizikákban gyökeredzik:

„Az örökség bennünk él, és hagyjuk, hogy vigyen oda, ahová akar.” (45.)

„Ami szakrális, azt magyarul úgy nevezem: megkülönböztetett. Megkülönböztetett, időn és téren kívül álló sugallat. [...] Valami moco-rogni kezdett bennünk, és újra hinni kezdtünk a jelekben. Hinni kezdtünk abban, amit saját magunk írunk.” (78.)

A név, az arc, a szavak: mind (és minden) identitást szavatoló hatalom, melynek kiszolgáltatva lenni a szabadság új, még névtelen neme:

26 „Józanul ítélve csekély a bűnöm, szabadon járnak bennem a szavak.”
(82.)

„A legjobb jelmez az arcom. Mögötte biztonságban vagyok.” (83.)

„A név, legyen bármilyen: akár a simogatás, akár az érintés. Élhet-e valaki anélkül, hogy a nevéen szólítanak?” (86.)

Ez az urbánus kultúrát szavaló szubjektum, úgy érezni, minden házsarok mögött erdőre talál, minden szobai zugban tengerbe merítkeznek, minden utcavégen égitesteket üdvözöl:

„Sétálni viszem a várost a fák közé.” (25.)

„Miért esik annyi eső? Azért, hogy az erdők megtisztuljanak a halottak képeitől.” (49.)

„Várom a napnyugtát. A nap minden este a tengerben nyugszik.” (49.)

Békesség lengi be *A Föld legmélyebb pontján* beszédmodorát; felhőkig engedett öröm és misztika nevelte szeretet klimatikus viszonylatai között jár, akit Uri Asaf mondatai vezetnek.

*

Több égtájra nyit perspektívát a

Kafka képekben

főlrát, mely irodalmi elődöt is megnevez, miközben festészeti érdeklődést/látásmódot s a képes beszéd ambícióját is jelzi (villanásnyi képeket ígérve egyúttal cselekményes fejezetek helyett). Ugyanakkor – a tagoló közcímekkel együtt is – e kötet már számozott részek füzére.

„Nem csak tudomány, nem csak misztika, sokkal inkább költészet gyöngyszemekben, melyeket Kafka szelleme fűz egyetlen láncolatba” – fogalmaz a Weiner Sennyei Tibor jegyezte fülszöveg.

Művészet- és művelődéstörténeti horizonton sütnek föl a zsidó misztika partok alá épített világítótornyai; katharok, albigensek és gnosztikusok (és Joseph K. angyalai) hallatják némaságukat a kötet lapjain; ószövetségi idézetek, bibliai személyesség és mitizált biografikum adódnak össze maximákká s metamaximákká.

27

Celan, Walser, Kafka (Joseph K.), Bruno Schulz, Sir Thomas Browne, Vladimír Holan, Rilke, Mose de Leon (*Zohár*), Francis Bacon, El Greco, Wittgenstein, Karácsony Benő: a kötet belső kánonja esetlegesen végérvényes.

Realitás vegyül fikcióval; s a nyelvtani személyek változtatása (a nézőpontok és beszédpozíciók viszonylagosítása-összetársítása) is valami komplex homogenitás látszatát (és lényegeit) eredményezi.

A kelet-közép-európai történelem, kultúra, lelkiség hovatovább szellemtanba rendeződik; köszönhetően a lírai váltásoknak/vágásoknak s a természetérzékeny szimbolika enigmáinak.

Színek, növények, emlékek és álmok kavarnak a mozdulatlanságig türelmesen – a nyelv, a szavak, a nevek hálózatos mikrokozmoszában.

„A világ esendő felületé”-t (104.) járva a „mérgezett szél” (18.) álomi érzülete, a „bekötött szemű ciklonok” (69.) látomásos valóság, a „félbeszakított gyermekkor” (78.) általános pszichológiája, „a hitemet vizsgálom” (104.) önismereti szigora szegődik társul az el-eltünetedező éhez.

Emitt karakterábrázoló hasonlat nyűgöz:

„Ez az ember alig magasabb, mint egy nyitott könyv.” (6.)

Amott gyászhistória higgadtsága rendít meg:

„1942-ben kevesen haltak természetes halált, a rokonaim közül senki.” (18.)

A szentenciózus fogalmazás nem meggyőződést keres, hanem axiómákat talál:

„Ahol a próféták kihaltak, az angyal hangja ritka jelenség.” (15.)

„Ahol a levegő járható, megszűnik a távolság.” (17.)

„...mindenkinek lehet a fejbőrén egy karkai seb.” (21.)

28 „A Szentírás a pogrom tiltása. A Szentírás minden betűje tiltó szó.” (27.)

„Az ember hibrid, akár a kentaur.” (64.)

„Az igazság nem ismeri fel magát, mert nem reflexió, hanem valami más. Az igazság egy és oszthatatlan, és azt is jelenti, hogy nem elemezhető.” (64.)

A tenger identitása hullámzik át a prózai énen. Önazonossága folytonos elhasználatok és szétigazodások terméke. A bűn ontológiáját s az imádság módszertanát is ezért ismerheti (és ezért tudhatja, hogy teljesen nem ismerheti meg sosem):

„Felettem madárraj köröz, a szürke ég az ő kedvükért van.” (16.)

„Ma semmi nem vehet rá az imádságra. Ha azt tenném, elnyelne a tenger.” (21.)

„Az udvar közepe felé csúszom, akár egy mosogatóban.” (28.)

„Bűn és nyelv – köztük átjárás van.” (63.)

„Magamból kilépve az árnyakat követtem, akiket a képzelet teremtett, egyforma tartással, méltósággal. A tengermoraj, a sós hullám alig hagyott levegőt, de éreztem, hogy levegő nélkül is élhetek, csodákat művelhetek és nem utolsó sorban magamhoz is kedvesebb lehetek.” (81.)

Flóra és fauna is az *unio mystica* része, részese – ha a szemlélődő szubjektum képes a részekbe beleegészülni:

„A napraforgó egész élete udvarlás, amit sértődött elfordulás követ, kórusban.” (32.)

„A virágok káprázatából nincs visszatérés.” (32.)

„A sivatagot magázom, megszoktam, hogy a datolyapálmák a tengerben állnak.” (102.)

A kortárs irodalomban gyéren megélhető, ráhagyatkozó bizalom alakítja a mondatok lelkületét. Több ez optimizmusnál, mert nem örvendes jövődőt jósol, hanem eredendő rendet konstatál:

29

„Nemsokára itt a tavasz, és én a havat már zöldnek látom.” (20.)

„...abban a században [ti. a 20.-ban – H. T.] az emberek kívánságai nem teljesültek, de a rémlátomásaik mind valóra váltak. [...] Bokáig állok a 21. században és rám ragyog a nap.” (74–75.)

„A vágyakozó népek soha nem bánkódnak, mert tudják, hogy a víz fentről jön, és hiszik, hogy van bennük valami, ami nem várakozik hiába. Valami, ami biztonságot ad, és rajtuk kívül is nyomot hagy.” (86.)

A szelíd derű, az elfogadó gyöngédség és a szabadító nyitottság akkor is szellemi védjegyei ennek a különleges életműnek, ha a betűknek szerfölötti tudomásuk van kataklizmákról – háborúkról, síremlékekről, halandóságról:

„A szénatom nem alkszik: minden korban ilyen a halottak füstje.” (66.)

„Bizonyos életkor felett úgy hisszük, hogy velünk együtt pusztul a világ.” (100.)

Szereti Uri Asaf művészete a világot; talán ez a szokatlan – a szellemet lélekké bűvölő – előföltétel dönt az életmű mindahány nyelvi, poétikai, szemléleti irányáról s erényéről.

Madárraj felé fordul a napraforgótábla.

Egy örök létező által teremtett világ és az abban megfigyelő szerepet betöltő véges ember viszonya a központi témája *A rózsza türelme* című kötetnek, amely Uri Asaf költő, műfordító és képzőművész eddigi verseiből nyújt válogatást.

30 Urbán Csilla

TEREMTETT ÉS VÉGES

Uri Asaf: *A rózsza türelme*

A Haifában született Uri Asaf nagyon termékeny szerző, költészete viszont nem kapcsolható irodalmi áramlatokhoz és nem bontható jellemző jegyek által meghatározható szakaszokra: a főbb témák ismétlődnek az életmű során,

a lírai alanyra leginkább a megfigyelő pozíció, a versek formátumára pedig ugyanaz a rövidség jellemző. Lírai világában így van egyfajta időtlenség és mozdulatlanság, ami abban is megmutatkozik, hogy a kötetből nem derül ki, mikor is születtek a versek.

A Báthori Csaba szerkesztette kötet két részre osztja a válogatást, amelynek első része nemcsak több verset tartalmaz, mint a második, de egységesebb is. Már az első egység címe (*Hány tavaszom maradt?*) előrevetíti, hogy a válogatás egyik központi témája az elmúlás lesz, a versek olvasása után pedig az is elmondható, hogy gerincét a megfigyelés aktusa, a megfigyelő világban elfoglalt helye és világhoz való viszonya adja, ahol a világ nem elsősorban az emberi társadalmat és kultúrát, hanem egy metafizikai réteget is beleértve inkább a világmindenséget jelenti.

Uri Asaf költészetéről ugyan elmondható, hogy időtlen, mégis sokat foglalkozik az idő múlásával. Ezt az ellentmondást azzal lehet feloldani, hogy a versekben megjelenő lírai alany – aki általában megfigyelőként van jelen – teljességgel része annak a világegésznek, ahol az idő valójában nem telik vagy múlik, hanem *van*. Így a megfigyelőnek a szemlélődés által egyrészt van tapasztalata a végtelennel, másrészt minden pillanatban érzi saját végességét is, az örökkévalóval a természet megfigyelésén keresztül teremtett misztikus kapcsolat pedig enyhíti a mulandóság miatt érzett fájdalmat. A kabbalisztikus hagyomány így nagy súlyt kap az egész kötetben: a versek fő témája a végtelen és örök teremtő, az általa teremtett, változó világ és az ehhez a világhoz képest még mulandóbb ember közötti kapcsolat.

Az első rész verseiben a lírai én ugyan saját magát is a világ részeként érzékeli, sőt tükrözi is ezt az őt körülvevő világot, a világeészhez képest azonban nem tud teljességet felmutatni: a különbség a világegész és a megfigyelő között a mulandóság, illetve a megfigyelő részéről az idő hiányának a tapasztalata. Erre utalhat a cím is: a természeti világ nem él az idő azon szorításban, ami az ember életét melankóliával telíti. A teljesség és a világhoz való otthon

levés hiányosságának egyik legfontosabb szimbóluma a ház, ami számos versben nem teljes építményként jelenik meg. A kötet kezdőverse, a *Kezdetben* mindezt az ember teremtésével kapcsolja össze és behoz egy szintén az elmúláshoz köthető szimbólumot, a homokot és a betegség állapotát.

Az *Empátia* a kötet első olyan verse, amely megjeleníti a megfigyelő jellemző pozícióját. A lírai alany általában nem cselekvő, hanem megfigyelő. Van, hogy a másikat, de inkább a világ időtlen, vagy ciklikusságában állandó természeti jelenségeit figyeli és a konkrét látványból vonatkoztat a fizikai látványon túli jelentésekre: a szivárvány egy felsőbb létező jelenléteként értelmeződik („A szó és a figyelem / Fentről jön / És szivárványalakot ölt.”), a vonuló fény és sötétség pedig feltehetően a felhők vonulásának felelnek meg a látvány szintjén. Ebben a világban jelen van egy mindent átjáró és teremtő metafizikai létező, aki miatt a megfigyelő is megfigyeltté válik, illetve tökéletesen, a világ jelenségeit érzékelve és tükrözve beágyazódik a világba. A cím arra is utal, hogy a megfigyelésen keresztül átérezhető ez a világ és megismerhető a teremtő létező egy olyan lény számára is, mint az ember. Az *Érthetetlen* című versben megjelenik annak tapasztalata is, hogy a világ tágassága nyomasztó is tud lenni: működése ugyanis nem fogható fel teljesen, a megfigyelő ennek ellenére a világ örök és érthetetlen jelenségei felé fordul („Érthetetlen, hogy a sötét égen / egymástól távolodnak a csillagok. / Másra számítottam, de lehet, hogy végleg eltűnnek, / És megfigyelő se marad, aki ezt értené.”)

A megfigyelés azonban nemcsak a látványon keresztül gyakorolható. A *képet vérrel alapozod* című versben amellet, hogy – több más szöveghez hasonlóan – felbukkan a szerző által szintén használt festészet médiuma, a lírai alany arra is figyelmeztet, hogy a megismerés nemcsak a szem érzékszervének segítségével lehetséges, ami egyfajta misztikus összeköttetésre is utalhat a világgal. Sőt, a beszéd sem feltétlenül szükséges: A *kert* című versben a beszéd annak az eszköze lehetne, hogy mások megértsék a lírai alany cselekvéseinek indokát. A beszéd azonban nélkülözhető („Mindent szó nélkül tettem”), a megértetés eszközei sokkal inkább a teremtett dolgok. Ilyen szempontból érdekes a *kert* szimbóluma („A kert mindent kifejez.”), egyrészt „Látszik rajta az ember keze”, az ember teremtő munkája, másrészt viszont az isteni teremtéstörténethez is kapcsolódik az édenkert létrehozásán keresztül.

A kötetben szereplő versek megfigyelő alanyára jellemző az is, hogy tükrözi az őt körülvevő világot. Ez például *Az idő kígyó módjára tekereg* című versre jellemző. A megfigyelő fentről tekint le a tájra, feltehetően egy kígyó látványa indítja el az asszociációs láncot, ahol az idő lineáris haladási iránya kérdőjeleződik meg, a tekergő mozgás nyugtalanságát pedig a megfigyelő

testének reakciói tükrözik vissza. Ez tapasztalható a *Szentföldön* című versben is, amelyben a mikro- (vízcsepp) és a makro- (sivatag) világ szemlélése jelenik meg, majd a barázdabillegető lényét érzi át a megfigyelő, amivel kifejezi a körülvevő világhoz való empatikus viszonyát („A kis barázdabillegető / Megfeszíti magát a szélben, / Törekénységét magamon érzem. / Őt is az hozta erre a földre, aki engem.”). A szöveg azt is érzékelteti, hogy a közös teremtő ad lehetőséget a világ más létezőivel való kapcsolat-teremtésre, törődésre és átérzésre, hiszen mind az emberi megfigyelő, mind a barázdabillegető hasonlóan van beleszöve a világba. A hasonlóság a mulandóság viszonyában is megvan, habár ugyan a teremtett világ véges, életciklusa mégis öröknek tűnik az emberi létezéshez képest: *A vakolat szava* című versben a hullócsillagok egyszerre utalnak a végességre és végtelenségre, és arra, hogy a világ menetébe az emberi cselekvés nem szólhat bele. Ismét megjelenik a biztonságot, otthont adó ház, ami a versben úgy épül be a világba, hogy a léptékek folyamatos növelése során a házat először a kerttel, a kertet a fákkal, a fákat pedig az éggel köti össze.

Érdekes kontraszt, hogy a másik emberrel való kapcsolat már nem ennyire egyértelmű. A másik ugyan fel-feltűnik a szövegekben, de a világegészhez viszonyítva kevésbé van súlya a jelenlétének. *A szürkéék ezüstje* című vers azt érzékelteti, hogy az identitásnak a másik tekintete általi formálása kevésbé fontos („Senkire nem hasonlítunk, csak önmagunkra”), ráadásul a tér-idő viszonyok sincsenek feltétlenül szinkronban („Te máskor élsz, én másvalahol.”), ami megakadályozza azt az együttlétet, ami a világgal való viszonyban megvan. Habár a szövegek között találni olyat is, ahol a világgal kapcsolatban is jelentkezik törés: a *Hideg kék* című versben a megfigyelő a világra amúgy nem jellemző mesterkéeltséget sejtet, megbomlik a világ magától értetődősége, ami kísérteties jelleget ad a létezésnek, magyarázatot azonban nem kapunk a jelenségre.

A megfigyelő pozíciója, a legapróbb létezők legtágabb térben elfoglalt helye azért is játszik fontos szerepet ebben a költészetben, mert itt a lét alapvetően tértapasztat, amit *A lét* című vers fejez ki a legjobban. Ez a tapasztalat szavakkal nem biztos, hogy közölhető (nem lehet elmesélni, tehát nincs olyan narratívája, mint az életnek), hanem térelemek egymáshoz való viszonyán keresztül érzékeltethető, mint amilyen a lakhely és a tenger, ami a mennybolt mása, tükre („Lakhely, kék tengersizégellyel. / A mennybolt földi más, sírhelynek is megfelel.”).

A kötet második része, *A vers illata* kevésbé egységes, mint az első. Az első részben megismert témák többé-kevésbé továbbra is jelen vannak (például az *Egyetlen ragyogó nap* című versben megjelenik az időtapasztalat, a védelmet nyújtó ház tere és a világ megfigyelése). Vagy ilyen a *Világom, úgy tűnik* című vers is, amelyben egy hétköznapi esemény indítja el a lét

megismerésének lehetőségét, amelyben feltárul az emberi lét súlytalansága és természetes végessége. Az elmúlás mellett a második részben nagyobb hangsúlyt kap a halál is, ami már nem fenyegető; az öröklét ígérete az, ami elfogadhatóvá teszi (*A vers illata*), lehet gyümölcsöző is (*Mikor az esőt vár-tuk*), illetve az élet relativizálása is segít elfogadni (*A fák zöldje hamis* 33 című szövegben: „Hisz a halál felől az élet is csak megközelítés.”).

Az első részben összeválogatott versek fő témái mellett több konkrét utalást találunk a költészetet meghatározó zsidó, görög és huszadik századi európai kulturális hagyományra és művészetre. Emellett fókusz kerül történelmi eseményekre, elsősorban a holokausztra és az ezzel kapcsolatos személyes és közösségi emlékezetre, illetve arra, hogy a folyamatosan jelen lévő múlt milyen determináló erővel bír. (Az első részben is található már ilyen verseket, ezek ki is lógnak az első egység egybe-szerkesztett szövegei közül: ilyen például a *Negyvennégyben*, az *Ez nem egy vers* és a *Mediterrán éj*.)

Az első részben általában a megfigyelő egy absztrakt térben pozícionálja magát, a második részben viszont a kulturális utalások sűrűsödésével (ami már az első rész végén megkezdődik) a lírai alany már konkrétabb terekben helyezi el magát, nagyobb szerepet kap például a vándorlás és az otthon (haza) fogalma. Az *Apám képe* című versben az ősök vándorlását baljóslatú természeti utalások előzik meg, a kivándorlás helye pedig Izrael, ami feltételezhetően *Az országom nyugatra néz* című vers tere. Itt a szemlélődés iránya szintén a mikrótól (bogár) a makróig ér (tenger), a megfigyelő pedig egy idő felett szabadon rendelkező létező megfigyeltje. Azaz hiába konkretizálódik a tér, a tágabb környezet még mindig a világmindenség. Az otthon- és a tértapasztalathoz kapcsolódik a *Két falitérkép* is, ami szintén a vándorlást és az idegenséget tematizálja, illetve azt, hogy az otthon csak a tér absztrakcióján, a kép segítségével lokalizálható, illetve *Az anyanyelv* című vers alapján az anyanyelvben található meg.

A (nemzeti) identitásra utal és a holokausztot idézi fel *A fehér légy*, ami a biztonságos hazából való kivetetésre, az ősök meggyilkolására, így a nemzeti közösségből való kizsárfittatásra is utal, amelyből a leszármazottak idegensége is egyértelműen következik. Érdekes kérdés, hogy egy ilyen tapasztalat után, amit az ősök emlékezete ad tovább, hogyan lehet egységben maradni a teremtő által teremtett világgal. A *Búcsújáró lepkék* című versben például érzékelhető a törés. A világban nemcsak empátia létezik, hanem a végessel szemben közöny és pusztítás is: „A nap változatlan, miközben megrugdosnak, / Eltaposnak, agyonütnek.” A *Drótfigurákról álmodom* című versben pedig a halál nem érthető, nem is illeszthető be olyan könnyen a világba, valamint a világban való létezés és az egyén magához való viszonya is idegenséggel telik meg.

A kötetet záró *Igaszagszolgáltatás* összefoglalója is lehet a könyvbe bekerült versek főbb motívumainak. Az emlékezet nosztalgikaként is megjelenik, ami egyfajta kíméletes emlékezés, a holokauszt családi emlékeivel rendelkező lírai alany azonban felszántott emlékezetként létező testével akadályozza a veszélytelen emlékezetet. A múlt mellett visszatérnek a világmindenség távlatai is (világmélye), a minden vigasz nélküli emlékezet és a fájdalmas múlt ellenére a teremtett világ pedig még mindig csodaként írható le.

Ami eddig nem került szóba, de a kötet egészének és Uri Asaf költészetének különleges rétege, az a szövegek rendkívüli érzékisége. Gyakori, hogy a másik is természeti jelenségek, növények megszemélyesítéseként, illatok és színek érzékelésén keresztül van jelen (*A támaszt keresem, Aranyeső, Ambrózia*), a megfigyelő pedig sokszor a szín pompás természeti környezetben helyezi el magát, növények, állatok megfigyelése indítja el az asszociációs láncot és illatok, színek, bőrön keresztül tapasztalható jelenségek (például perzselő nap) segítségével írja le a metafizikai tartalmakat (*A kabbala négy színe, Paletta, Önarckép, Szépiabarna, Orákulum*).

A válogatáskötetbe olyan szövegek kerültek, amelyek jól tükrözik Uri Asaf költői világát, amelyben a szerző változatos léptékekben szemléli az őt körülvevő világot. Ilyen lépték a kollektívumot is érintő, a családon és távoli ősök emlékezetén keresztül létező múltbeli események, a zsidó elvándorlás és a holokauszt, ezáltal pedig az identitás és az otthon fogalmának kérdése. Ennél általánosabb és ellentéteesebb léptékeket egybefogó szövegek azok, amelyek az egészen apró részletek és az óriási távlatok megfigyelésén keresztül kapcsolódnak a világmindenséghez, az egyszeri létező által befoghatatlan térhez és időhöz. Minden traumatikus eseményre (múltbeli, családot és tágabb közösséget érintő történésre, illetve egy absztraktabb, egzisztenciálisabb szinten az emberi létezés mulandóságának tapasztalatára) vigaszt nyújt a megfigyelő számára, hogy az embernek egy örök létezővel van kapcsolata a teremtés által. Ez viszont nem feledteti az emberrel az elmúlást, így a végesség tudata melankóliával borítja még a legnagyobb gonddal megteremtett kertet és Uri Asaf szín pompás költészetét is. (*Scolar, Bp., 2018*)

Azt mondják, nincsenek véletlenek. És tényleg, van abban valami sorsszerű, hogy az ebben az évben 77 esztendőős Barna Róbertnek épp 77 verset tartalmazó, és éppen 77 című verseskötete pont idén jelent meg, a MERSZ Könyvek sorozatában. Hát nem különös? Talán nem túlzás azt állítani, hogy ennyi véletlen nem lehet véletlen; hogy tulajdonképpen előre meg volt írva, mielőtt még egyáltalán megjelent. Az embert elfogja a metafizikai borzongás...

Jahoda Sándor 35

NEM RILKE ANGYALAI

Barna Róbert: 77

Ez már csak amiatt is lehetséges, hogy a kötet anyagát két angyal-vers fogja át, az elején (*mint az angyalok*) és a végén (*vonzott*) – mondhatni angyalok ölelik át a kötet egészét. Ez sem lehet véletlen, hiszen „[...] ez egy olyan idő / amiben senki sem csodálkozik / ha egy angyallal fut össze”.

„Iszonyú minden angyal”, írja Rilke. Ő hitt az angyalokban. Barna Róbert is hisz bennük. Azonban az ő angyal-interpretációja – hogy ilyen csúf szóval éljek – nem iszonyú. Sőt, az ő angyali létélménye alapján „[...] a dolgok takarásában / a lehetséges ugrásra készen vár / hogy/ megvalósuljon / és csodálkozásra késztessem”. Barna Róbert angyalainak – akarom mondani: verseinek – különféle neveket adhatunk, úgymint: Lét; Filozófia; Bölcs; Derű; Gyermekek; Játék; Művész, stb. Eszembe jut Baudelaire szép verse az angyalokról: „Vidámság angyala, tudod, mi a szorongás, / az önvád, szégyen, az unalom, rémület / s a lidérces vad éj, amikor szívedet / mint papírt gyúri és markolássza a romlás? / Vidámság angyala, tudod, mi a szorongás?” Valószínűleg nem tudja. Az ember viszont, sőt a költő és a művész – *kénytelen* érezni.

„Az ember számolja / hogy hányan szerették ma”. Én pedig rögtön nyomok is egy *lájkot* erre a szépségében is szomorú megállapításra. Hisz valóban, mintha létezésünk egyetlen fokmérője, hitelesítője, sőt bizonyítéka lenne, hány „lájkot” kaptunk egy adott napon? Bizony, ha pedig egyáltalán nem kapunk egyet sem, alighanem nem is létezőnk... És, teszi fel a kérdést a költő: „vajon az létezik-e amiről nem tudunk”? Súlyos kérdések ezek. Az is elég súlyos, amiről az *álmvédelmi hatóság* című vers szól. Kafkaian abszurd, és szorongattatóan mosolygást keltő darab. Egy fenyegető (és csak remélni tudjuk, hogy soha el nem jövő) jövőt tár elénk. Nekünk, embereknek, viszont igenis *szükségünk* van arra, hogy a világ repedésein, résein át eljusson hozzánk – valami vigasz. Barna Róbert a 77-tel valamennyit felhozott belőle a mélyből. Vagy odafent az angyalok súgtak neki? Mindegy is. Elvégre a végeredmény számít. „[É]n nem a földi húst szeretem / én csak azt a combhajlatot / ami az ég hajlása” – fogalmaz nagyon szépen

Barna. Hogy az ég is *itt* van. Most is. Bár „[...] ha nincs olyan hogy most/ akkor mikor mi van?”

36 Van, amikor még a költőnek is elakad a szava. Vannak olyan helyzetek, amikor a költő *sem* a szavak embere. És mégis, a művészet által, még ebben a nem-tudom-hogy-fejezzem-ki állapotában is kiérződik valami: „még állítmányt sem találtam, nemhogy jelzőket / amivel megformálhattam volna a szárnyra kapott szépséget”. Én pedig erről azt gondolom, hogy szebben már nem is lehetett volna kifejezni a kifejezhetetlent.

Barna Róbert sokoldalú művész. Regényei jelentek meg, színdarabjait játszották, kiállításai voltak több helyszínen és országban; kollázs-képeket készített és készít (ebben a verseskötetben is az ő kollázs-kompozíciói kaptak helyet), továbbá pedagógus volt, és az országban elsőként kreatív írást tanított fiatal irodalmároknak, akik között vannak mára már igen jó nevet szerzett alkotók is. Egyszóval művészember – a szó minden lehetséges értelmében. Reméljük, hogy – az angyalok hathatós segítségével – hosszú alkotóéveknek néz még elébe, vagyis lesznek még kötetei (hisz miért is ne lennének!). Én, mondjuk, el tudom képzelni, hogy egy 85-ös vagy egy 90-es című kötetével is találkozunk majd a jövőben.

Legalább ilyen jóval, mint ez a 77-es című. (*BadaDada Alapítvány, Bp., 2019*)

HÁRMASKÉP

Galgóczi Krisztinának

Első

Végighúzza az ujját az üveg repedésén,
és megfagy a repedés, de az üveg
meleg marad. Mit lehet látni
egy meleg üvegen át?
A hullámozó erdő a semmibe nyílik,
a folyó a hold fényét elnyeli,
a csillagokét visszaveri.

Kiben lehetne megbízni halálosan,
de csak átmenetileg, és hogyan lehetne
egyszer kibékülni a világgal,
ha egy kicsivel többet akarna,
mint amennyit valahol valakik kijelöltek neki.

Volt valami sürgetés a kezdetek körül,
úgy lett halogatva a választás
két lehetőség között,
pedig az egyik mindegy volt,
a másik még inkább, vád és visszavonás,
nehéz lánc és eloldozás, miközben
a bizonyosságon, mint egy karácsonyfán,
ott világított a „vége” felirat.

Hogy talán előlem rejtőzködik
leginkább, erre lehetnék büszke,
ezzel dicsekedhetnék el a piacon késő
délután, amikor az árusok már pakolnak el,
kiabálnak át a kettővel, hárommal
odébb álló asztalokhoz, nevetnek,
de közben növekszik bennük
az otthon üressége. Mit akarok,
mindennek ára van.

Engedi, hogy a háta mögött megtörténjenek
a természeti dolgok, évszakok,
idő, gyorsuló táulás, mindegy,
csak ne kelljen látni őket, elég, ha csak
hall róluk, mert bekapcsolva felejtí a portás
a rádiót, úgy alszik el,
ő meg nem akarja felébreszteni.

Lejön a dombról, és amihez hozzáér,
fehér virágokkal kivirágzik –
így rendezték meg a tudta nélkül.
Lejön a lentickekhez, azok egyszerre mind
nagyot sóhajtanak, szél kerekedik,
érezem az arcomon, de kinevetnének,
ha mondanám.

Mindenképpen áldozat, jön valaki
egy üres könyvvel, minden oldalon
ugyanazok a rubrikák, és akkor neki éjt
nappallá téve számokat kell kitalálni
a hamis nevekhez, és mit kap cserébe?

Csendet akar, nem ezt az őrületes zajt,
ami idekint van, mert ennek
sose lesz vége. Mit javaslok:
nagyon mélyre vagy nagyon magasra
meneküljön, és a fokozatos hányingert
hogyan kerülheti el?

Hogyan kell őt ébresztteni,
ez a nagy kérdés, amire a válasz
el van rejtve egy piros termoszban
valamelyik köztéri virágágyás
közepén, és amíg ki nem ássák
egy kis ünnepség keretében,
karénekkal és ártatlan szavalattal,
addig csak fél szívvel próbálkozunk.

Talán másik országot szeretne,
szebb zászlót, drágább bélyegeket,
és ha megunja a síkságot, legyen hegyvidék,
ha azt is megunja, legyen tengerpart, ne tudják őt
kiszámolni, vagy legalább a szemét
hadd csukja be. Addig mi lesz?
Minden második mondat komolytalan.

Kezébe nyomtak egy hosszú zsinórt,
a végén fekete léggömbbel,
hogy abban vannak a csillagok,
ilyen könnyűek egy újfajta
számítás szerint, azzal a léggömbbel
menjen át a határon, majd ahol
zenét hall.

Második

Aláereszkedik ez a délutáni hó,
az első hó a télen. Még igazán hideg se volt,
nem siettek a városban a papok,
itt se gyűltek össze a varjak, még mindenki
reménykedhetett, hogy nem lesz semmi baj.

Ebben a legfehérebb és legtisztább
jóságban, amely megszállja a világot
egy órára, az egyetlen gonosz indulat
azt a helyet sújtja, ahová hamarosan
elérek, és nem tudom sehogy se kikerülni.

Nem tudok másfelé menni, mert az út
a térdemig belevásott a földbe,
és amúgy se tudom se jobbra, se balra
a dombok nevét, és nem is ismerek senkit,
aki valaha járt volna rajtuk.

Nem emlékszem a könnyebbség
érzésének a kezdetére, csak azt tudom,
mit kell inni hozzá. Lényegében bármit
lehet egy koszos pohárból, mocskos
asztalnál, sötét kocsmá mélyén.

Nem szeretnék mindenkit látni,
és főleg azt nem szeretném, hogy mindenki
lásson engem. Csak egy képzelt közösséget
akarok ebbe a valótlan országba,
jelvény se kell a kalapomra.

Van olyan óra, hogy minden dolog
a sötét oldalával fordul felém,
minden ember a sötét arcával,
az utcán minden felirat kegyetlen jóslat
a városról, az országról és rólam is.

Azon dolgozom éjszakánként
vagy napközben, a maradék órákban,
hogyan lehetne az elképzelt dolgokat
testi közelségbe hozni. Mekkora
kellene híznom rövid idő alatt.

Annak talán örülhetnék, hogy volt idő,
amikor nem tudtam mindent magamról.
Most minden legalja sejtet
és minden hibás gondolatot látok,
ahogy kiszakadnak belőlem.

Amit tudok, azt mind csak kitalálták,
mert nem elég nekik, hogy mekkorát
lépnek, hogy egy árkot is könnyen átugranak,
hanem nekik országból is nagyobb kell,
több folyó, nagyobb hegyek, vad zuhatagok.

A jövőről nekem már nem kell
gondolkodnom, mert tudom,
hogy ugyanaz lesz, mint a múlt,
mostantól addig, hogy megszülettem,
és a végén egyszerre sok lesz a hó.

41

Egy kis hóeséssel meg lehet állítani
ezt a zakatoló világot. Legyen
egy ág rezdülése valami szörnyű bajnak
az előjele: valaki oktanul útnak indul,
pedig még volna ideje, jön később is vonat.

Harmadik

Fehér számot kap minden újszülött
a fekete könyvébe, hogy addig is,
amíg nem lesz állami neve,
visszarendelhesék mérésre, beszélgetésre
vagy napfordulók előtt izomelméletből
vizsgát letenni. De akik szabad ég alatt
vagy vonaton születnek, azokat rögtön
elnevezik az erdőőr, a mezőőr vagy a kalauz után.

A forgalmasabb utcasarkokon felkötött kezű
emberek szónokolnak, és bárkinek
bármit megígérnek. Nekem is,
miközben megyek a kiegészítő hivatalba,
sorra mind megígérik a családi boldogságot,
pedig arról én a legutóbbi lépcsőházi
balesetem után végképp lemondtam.
Hárman is látták.

Kínek panaszkodjak, senki se érti,
mi a bajom ezekkel.
Rajzolás közben nagyokat csuklanak,
eltörrik a felezőt, ólommal fűjják le
a pálcás süteményeket. Nevessek
én is. Jó, nevetek.

Egy meddőhányón kell őrködnöm,
de nem tudom, milyen nyelven
szóljak rá azokra, akik erre jönnek,
és mi lesz a jutalom. Talán egy külön
láthatás, nem szólnak bele, azt látok,
amit akarok, persze egy bizonyos határig.

A futár lehet bármilyen csúnya
vagy akár néma is, csak mindig előzze meg
a fák titokzatos hírmondását. De vigyázat,
mert az olyan gyors, hogy a veszedelemről
vagy bármi változásról fél nap alatt
tudomást szereznek a legtávolabbi erdők is
az országban.

Amíg a halálos felhők bejárják útjukat
keletről északra és északról délre,
nekem csak a folyó túlsó partjáig kell
ellátnom ezzel a rossz szememmel,
de abból a látványból ki mondaná meg,
mi a tartós tévedés, és az ismerőseim közül is
vajon ki volna az, aki feltüzelne,
hogy tépjem le a kötést, dobjam el a pálcát,
semmit se érnek már az évek?

Tegnap a körzöm hegyével átszúrtam
véletlenül a külvilág zizegő selyempapírját,
de eddig semmi se változott, csak én lettem
még szomorúbb, és már neveket se mondok
a családból, hadd találgassák a számító rokonok,
kit kárhoztatok, amiért ilyen nagy csalódást
okozott, felült a bakra vagy beadta a papírokat.
Nem bölintok, nem is rázom a fejem.

(EREC HÁMORIJÁ) --- A Morijá földje

Fűszál gondolat,
Soha nem vehettem kézbe,
talán a versem ölte meg?
Szikla gondolat,
szürke és lyukacsos,
a víz kifúrta és a ciklámen,
fele a földben, örök-barna és sötét.
Ez itt a Morijá földje,
ne keress tovább,
„fogd egyetlen gyerekedet
és vidd arra a helyre, melyet neked mutatok”.

44 LETÉPEK EGY FŰSZÁLAT,

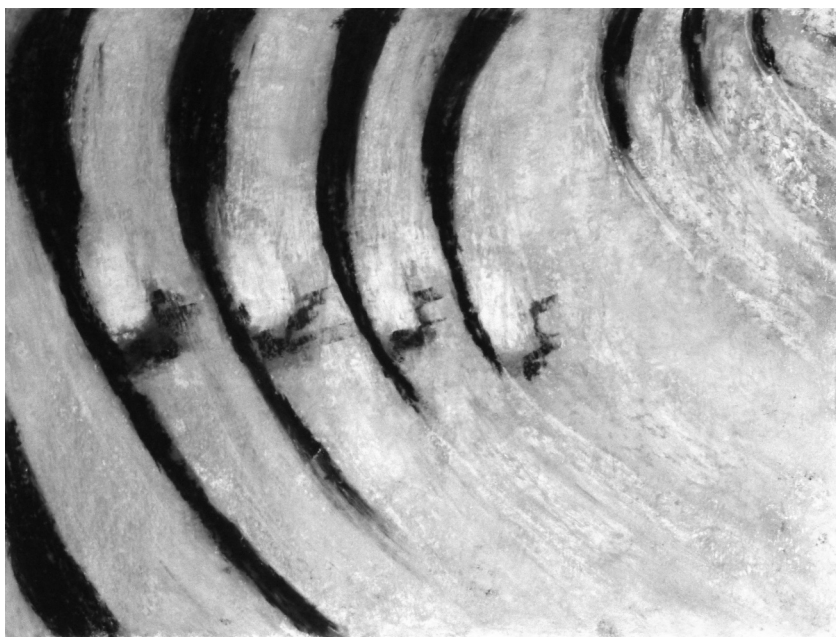
kisímitom, és a két hüvelykujjam közé feszítem.
Ha a síp megszólal, a szó nyitját megértem.
De mielőtt a fűszál hangot ad, megnézem,
vajon rendben futnak-e rajta az erek hosszában?
Kérem, mondj valamit, alig várom,
hogyan hangot adj. Te keveset szólsz,
mosolyod vajmi kimért, a magam
fűhangjából pedig elegendem van.
Tied a nyájtól letaposott fű, egyazon színben.

(Marno János javításával)

A KÖLTÖZÉS

45

Soha nem szerettem a számokat. A számok nem érdekelnek. A halál után nem kell *encore*. A halál előtt kell, mindig és minden boldog pillanat reményében. (A vég után ne legyen pillanat). A behunyt szemmel is érzett birodalmat elhagyni nagy fájdalom, de hamis utánzatot érezni vagy látni, pusztá hiába-valóság.

46 SOLTI GIZELLA KÜZDELMES ÉLETE

A Falk Miksa utca mindig megsorozza az erőmet, friss vért pumpál ereimbe, a jókedvembe. Itt lakott S.G. (baráti nevén a Pofi). Tőle mindig elismerés és szeretet áradt felém, de percig se gondoltam arra, hogy én vagyok a szereplő az igazmondás és a képnézések során. Solti Gizi életművét még nem értékelte ki kellőképpen a magyar művészettörténet. Solti Gizi, aki Ferenczi NOÉMI tanítványa volt teljesen új, festői világot teremtett, övé az első és kiváló absztrakt falikárpit, az ő kezei között született. S.G. tökéletes józansággal és alkotói fegyelmével szőtte a saját életét is amit az öngyilkos férje, bizonyos Vadász rombolni kezdett. Ennek a régen halott Vadásznak az önpusztítása áthatotta a szötteseit, a képeit, de aláásta a fia életét is.

A szlovén követasszony. Elébe mentem az igazolásnak, amely készen várt rám. A követasszony szőkített bodros fejével személyesen fogadott a követés irodájában - meredek, hozzá egyszemélyes (szélességében) lépcső vezetett. Azt a lépcsőt, amelyen sehol nincs fogódzkodó, bábeli lépcsőnek nevezik. Lelki egyensúlyt nélkülöző embereknek nem szabad rálépni. Nincs rajta állomás, kiálló, pihenő, ahol valakit magunk mellett átengedhetünk, aki ellenkező irányban kapaszkodik vagy ereszkedik az visszafordulhat. Egyszerre csak egy ember járhat rajta, mert végig kell menni, majdnem kötél-táncosi adottságok kellenek hozzá. De miért „bábeli” hiszen magányos lépcsőről, (kötélről) esik szó, és mégis bábeli. A nyelvtudás nem játszik rajta szerepet.

SZI

1

Athéna templomának oszlopai tartják a
keresztény katedrálist.

Kövei majdnem hófehérek,
világítanak a szinte tűzforró, vakítófényben.

Senki nincs, csak egyfehér
cica sétál át éppen

Szirakúzában a főtéren.

Úgy van, ahogy volt is,
változik minden.

Gyomok a barokk kagylófaragvány és a
korinthoszi oszlop réseiben.

Átváltoztat a kék tenger, felszínén
hullámok, nyugodt a mélyben.

Metanoia az ég közepében.

2

Az oltárkép a város védőszentjének
templomában Caravaggio alkotása.
Sötét, boltíves háttérből bomlik ki
Szent Lúcia élettelen arca, fekvő teste
majdnem a kép aljára festve.
A két sírásóra esik a legtöbb fény. Főként
az előtérben ásó hátára, combjára, tomporára.
A másik felnéz, profilja mutatja, hogy semmit
nem ért, nem lát rá a történetekre, a
kibomló tragédiára. Elföldelés.
A háttérben áldástosztó kéz,
néhány lesújtott ember kész a
gyászra.
Előtérben érthetetlen élet,
szentté let halál.
Mi mindent tudhatott Caravaggio egy
gyilkosság után?

3

Kora reggel a legfelső tetőteraszról jól
látszik, ahogy a hullámzó végtelen kék
körülveszi a szigetet.
Fecskék szállnak villódzva a víz felett.
Fehér hajók horgonyoznak,
piros csónakok siklanak el.
Kőházak sora a partnál.
Hatalmas barokk kőcserepekben
élénk rózsaszín és lila
virago nyílnak a kék felett. Zöld
leveleik rezdülnek a tengeri szélben.
Minden letisztult, éles körvonalak.
Összetartozás.
Halk, szótlán önátadás.

Sziklára épült városok.
Szűk utcák kövei fehér házak
között. Tenger, tenger, kék, kék
ég köröskörül. Átadom magam.
De nem is: valami átad engem,
átadja bennem magát végtelenül a
végtelennek.
Úgy vagyok, hogy nem én vagyok.
Nem csak én. Hűvös
hullámok tartanak fenn az ég felé
felmutat a
fény.

.

Színpadot építettek és kényelmes
székeket tettek a lekopott félkör kőelátóra,
hogy használni lehessen ma is a görög
teplom romjait.
Állnak az oszlopok a tenger hullámai felett,
sziklakiszögellésen magasodnak hatalmasan. A
sziluett talán ugyanaz lehet, mint a festmény
keletkezésének idején.
De nem ismerhető fel a kép alapján
szinte semmi más.
Talán csak egy fénycsík a
naplementében, egy fénycsillanás.
Persze nem láthatta soha senki
ugyanúgy sem akkor, és azóta sem
Taormina romjait. Csak Csontváry, a festő
festhette meg úgy, hogy láthatóvá tegye a
láthatatlant, ami feltárult előtte.
A Napúton.

Fáradt olajjal bekent kapu megütő szaga, sötét barnája a vadul hajtó zöldben. Udvar mögött kis patak, melyre ráhelyezett pár deszka. A vízbe való beelérés és rajta való túljutás ugyanúgy esélyes. Innenső partján egy terebélyes fa. A magból pár év alatt kis hajlékony csemete lett, melynek leveleit első években még számolom. Ahogy lehet, hisz a levelek napról napra, évről évre egyre számosabbak.

Domokos Johanna 51

ITT REPÜLHETEK E HAJNALBAN VELE

Egy ágáról most két madár leszek, és száguldunk különböző irányokban az udvar, a fa, a patak és a körülötte levő vörös hajlatú dombok felett. A szem úgy lát, mint két madaré. A lélegzet úgy fénylik, mint messzire járó sauridáé. És alant évek, mikor fáj számon tartani leveleket, eseményeket. Mindenik úgy bomol ki egymásból, hogy alig van kezdet, alig van vég, és nincs kedve senkinek, újból ugyanazokat átélni.

Az utazás sokkal hamarabb kezdődik, mint ideje. Az utazás sokkal később fejeződik be, mint behúzott kapu. Túhegynyi pillanat lábait időtenger nyaldossa. Amint arra gondolok, hogy N: milyen történéseken ment át, látni kezdek egy piros testű nőt. Gyermekei vannak, de mikor születtek meg, és hogyan. Távozói mikor haltak meg, hogyan. És az élővilág miként omlott össze? Látom az arcokat, érzem a testben kicsapódó hullámokat, mint harmatpontot elért páratartalom. Valaminek a kezdetén vagyok, melyben jelen kell lennem. Valaminek a végén, melyben a az erőszakos kéznek le kell állítania mozdulatait. Próbálok rejtegetni a remegést. Próbálok mentetegetni a remegést. Állni az ütközetet a tudott és nem tudott között. Szelídítgetni a hétköznapok vadállatait. Meleg lehet. A méreg, mint emlékek finom ízeitől a nyál, gyűlni kezd. Az itt következő kísérletre a szívnek nincs közvetlen tapasztalata. Itt egy utolsó pillanat.

Megérintem N: szárnyát, és látom, amit lát. Jönnek az évek, a kevés virágú, évszak nélküli, préselt lemezű évek emberek sivatagában. Az egész romhalmaz, tákolt, foldozott. A szegénységnek nem a szépséges, nyugalmas alakja, hanem összezavarodottságának szívmarkoló képe. De ezt a felszisszenést hamar igyekszik szívünk másként is megélni. A szemem e képekkel becsukódik. A szenvedés magába zárul, mely előbb egyre rosszabb, elviselhetetlenebb, majd mégis kissé jobb lesz, végül még derűs is. Megszokott nyomorból átkerülhetnek a hétköznapok a változóba, a jelennel megbűvöltbe, hol a képzelet a reményt előkéri, és az apró lépésekre való figyelésben virágok, utcák, házak, remények nőnek ki. Ezt az utat a kihullók szürke csontjai tartják össze,

mint lukas tégláknak irányt adó betonpántok, és a megszokottság miatt nem lehet látni, hogy ami kell, az mind jelen, tele nemcsak szenvedéssel.

52 A megvilágítás kissé erősödik, illatok tombolnak, lábaim harmattól nedvesek. A házaktól nyugatra domb vezet fel egy erdőhöz, és ezt a domb felgyúrte földpaplant boldogan lepik el bogarak, virágok, füvek. Háborúk, éhségek, veszekedések közötti nyugalmas időt élnek, igyekeznek saját idejük alatt a pillanat örömére lenni. A domb közepén, mintha mértékegységnek, vagy a lefelé rohanók megállójaként, vaskos fa áll, mely egyszerre láthatóan ágaz a föld alá és a föld fölé. Síelő, szánkázó gyerekek legtöbbször itt feleznék a pályát, és venne újabb bátorságlendületet, vagy reszketne, hogy hogyan állítsa félre a fát az útjából. De itt nincs tél. A fa mellett nehéz csak úgy elpillantani. Levelei olyan dúsak, hogy kívülről nem láthatóak az ágak, de ha alá behajolok, rengeteg vékony kúszó indával rendelkezik, melyek a vastagabb ágakat burokként körbefonják. A törzs háromfelé nyújtózik, és utána kezdődik az a kusza szétáradás, mely egészen elnyúlt lombfelhőt emel az égre. A hajnali fényben ez olyan, mint paplan alól kidugott borzas fej, mely hajszálainak erőssége idősebb valakit sejtet. Leginkább N: hajához hasonlít. Állaga olyan, mint az útra készülő pitypang repülőszőrös szálai. Halottas ág káváján fog majd N: így ülni kissé hullámos, hátrafésült, kontyba font hajjal, mint akit az érkező szél ráncigálás nélkül szétszórhatja a tájban. Mikor N:nek egy dombra kellett gondolnia, ezt a tájat látta, mikor meg erdőre, e domb fölötti erdei ösvényeken találta magát, melyről vissza lehetett pillantani elődei házaira, hegyeire, még a nagy óceánra is. És most itt lehetek e hajnalban vele.

Ahogy dolgokat latolgatva repkedünk, figyelmem N: megszokott útjaira irányul. Lassan a hatalmas fa szokatlan színekkel szívja meg magát, és átüti magát a képen. Megint nem látni az ismertet, hanem egy legelőszőr felöltölt, melynek még nincs neve és alakja sem, és minden érzéket ki kell nyitnom ahhoz, hogy be tudjam fogadni. Ahogy egyre nagyobbodik a képen, sejtett és képzelt világok határán lebegek. Nem kínoz a látás, a kimondás. A látók és kimondók anyói alszanak még. A pár fehér virágot rejtő lombkoronát a ketős látótérrel való nézés sem tudja egészen átölelni. A fa egyik ágán ott van N:. Nem nézek rá, mert érzem, nézéssel nem azt látnám, amit kellene. A képen egy átsuhanó harmadikkal vagyunk, és mindenünk nézőpontjába belekeveredhetem. A tekintet még mindig az ág utak és a hatalmas levelek mozgásától kitöltött. Hirtelen rút emberi arc villan át, fura szerkezetű szemüveggel, mely alatt nem is lehet tudni szem van-e vagy gépezet. Ránk néz. Mielőtt megdöbbenénk, és jelöltté válhatna bennünk az érzés, visszasiklik a fa egészére a tekintetünk, mintha misem történt volna. A döbbenetből

kiemel a fa szokatlansága, rebbenek tovább, és nem akarom megállítani az előbb épp átsuhanót. Hová mehetett, mivé válhatott. Ki siethetne át ilyenkor e tájon, mintsem a romlandó idők ura, aki kimeríti az energiaforrásokat, ma-
rónan éhessé tesz minket, indulatosokká, aki maga is többmilliárd mu-
landó testünkben nyitja fel szemét nap mint nap.

53

A fa köré virágokat gondolok, és röptünkben elkezdem szedni őket N:nek, ki gondolatban imént arra kért, hogy friss csokor legyen erdei otthonában. „Máskor is elszállhatsz ide, ám rosszkedvvel ne érkezz. Ha félúton nem tűnik el szomorúságod, akkor a nagy fánál fordulj vissza.” A falakat átítatja a fák, az avar és rozmaringól és zsályából készült füstölő illata. Készítésükhöz részletes utasítás: „Kérlek, ne érintsd az összetevők szárait – mutatató ujjaddal... előbb bal kézzel helyezd őket a tálcára... majd kötözd az ágacskákat – összesen százyolc levelecskével rajta – egy kötegebe... csak lassan fűjjad a meggyújtott kötegeket... parázkirajzolódásokból olvass, és mesélj nekem...” Az alacsony ajtó keretén egy mondat, melyet belépés előtt halkán mormolok. Idegen szavak ezek, nem értem őket, de lelkesen ismételve, hogy máskor is tudjam, mikor új térbe kell belépnem. Ez legyen az én csengőm, az az érzés, hogy az újban, régiben nincs mitől félnem. Az emberek közötti egyedülléttől, mellyel nem tudok mit kezdeni, az esti sötétől, melyben a gyerekek el kell minél hamarább aludnia, a félelmetes álmoktól, melyekből valami hasonlóra kell felébrednie, és az új helyektől, melyek kegyetlen szokásait is fel kell fedeznie. Amikor valami új történik, megfeszült figyelemmel kell a fonalak válogatását végezni. Ezek a szálak akkor is kicsúszhatnak a kézből, mikor már hozzájuk szoktunk. „Ha a virágmagba beköltözik egy lélek, vajon mi nőhet ki?” – törte meg N: a csendet mellettem. Nincs sok tárgy e térben, számbavételükre ietség nem űz. Ha már ide repültünk, jó elidőzni.

Új Forrás 2019/7 – Domokos Johanna: Itt repülhetek e hajnalban vele

Családjáról N: néhány képet őrzött meg. Egyikükön az apai nagypapa, ki korán meghalt, és néhány magasztaló tetten kívül, csak az maradt fenn, hogy tü-
zérként két háborút átélt. Mellette nagyanyja, ki marószódát ivott, hogy fel-
hívja nagypapa figyelmét, mert oly szerelmes volt belé. Mert inkább halál, ha
őt nem akarja az a legény. És aki életben marad, annak vágya beteljesül. Egy
másikon anyai nagyszülők. E nagyapával sokszor találkozott. Inasként távoli
vidéken szolgált, ahol a tanoncok koporsókban aludtak télen-nyáron a mű-
helyben, melyben nem volt fűtés. Aztán bujkálások a háborúba sorozás elöl,
és utána az új rendszernek szolgálni valamelyest. Ő furcsa gyerekek tartotta
unokáját, ki teljesen öntudatlanul mindig valami tilosba hágott. Nem tudom
figyelni a történeteket. Sokkal nehezebb a zeneinél az élet szimfóniájából

kihallani a hegedűsüket, zongorásokat és a számos nem ismert, meg nem vezetett hangszerest. Az értelem érzéséhez rálátásokra van szükség. Amint a meditatív figyelem alábbhagy, mint visszahúzódó alsó hullámok a következő nagy csapás előtt, nyugtalan világok tűnnek elő. A mozdulatok szög-

54 letesek, hirtelen indulatok, mint villogó fényben, fel-felbukkannak, és nincsen meg az a rálátás, mellyel az eseményt ki tudnám emelni a saját szempontom szerinti értelmezésből. Olyan ez az energia, mint megriasztott madár, mely addig verdes, amíg a bozontosban egy kis légtér még nyílik előtte. Nemsokára szárnyai mégis megakadnak az ágakban, és a fájdalommal együtt kitör belőle a kétségbeesés, a düh. Megfeledkezem az időtlen védettségről, melynek terébe gyerekeimet, világomat helyezhetném, a nyugalom erős oltalmába, mely vándorlásba tartja a vándorlót. Megengedi leválasztani a történéseket mozgatóiról, meglátni mozgatóin a féken tartókat és a gyorsítókat, és ezek meglátásával megjelenik a jó érzés, a biztonság, mely megóv minket és a velünk levőket az éretlen ütközéstől. N: miután az elődeiről mesélt, felnőttkoránál abbahagyta a fonalat, hiába lenne nekünk most erre is időnk, és ehhez is mély kötődésünk. Az évek szótlanságának nehéz csendje a képzeletet visszafogja. „Nem érdekesek a háborúk, a politikai korszakok, a járványok”- sugallják. Van, amikor könnyebb mesélni embereinkről. Ekkor máris valamennyire idegenként kell megjelenüink. Az eltávolodás rálátást adhat. De közelről is fel lehet öltetni az arcokat, belülről nézni, és kinyitni őket. Az elődök útjait újból életre kelteni, fiúk, lányok szülessenek, és általuk erősödjön bennem a lét. Minek kell változnia ahhoz, hogy az élet ne csak hologramnak és szomorú ismétlődésnek tűnjön. Bebukunk az elhagyott, de kicsit tovább vándorolt világba, útravalónk az idekötő szorongás, és aztán egy következő fordulattól szétszóródunk még inkább össze nem illeszthető darabokká.

A lak kevés tárgyát néhány mozdulattal a porrétegtől letöröljük. Fényképdoboz mellett csengő. A szekrényben néhány edény, az asztalon gyertya. A szék mellett ágy, melyben meg kell nézmem, hogy milyen állat vert tanyát. Csúszómászó állatok vannak a falon is bőven. Az ágy sarkában most egy kígyópár honol, egymásba tekeredve hirtelen ránk merednek. Ezeknek most a szemébe kell nézni. Látom bennük az embereket, akik N:hoz tanácsot kérni, meggyógyulni vagy öngazolást kapni jöttek. Válaszai jól és rosszul félreértődtek, mert más válasza legtöbbször befogadhatatlan. Mindenesetre sokan felépültek. Beszélgetések, melyek nem két irányba folyó folyók voltak. Igen, minél inkább menekülünk a kérdezők elől, annál inkább lasszókérdések repülnek felénk.

N: soha nem beszélt a hétköznapi valóságról, hisz az túl törekeny és lényegtelenül múltékony. Szerinte érdektelen. Amiről beszélni tudott, az a mélyen

húzódó medrek medre. Az emberek érezték, hogy ide leemelt szavai, és felvívó gémeskútnyakú mondatai frissítik a lelket. És gyűlölték őt, vagy szerették. A kút lehet kénes savaktól, maró olajoktól is felperzselve, mégis a belenézés lehetősége odajárókat vonz maga köré. Meglehetünk a folyamatosan tarthatatlan állapotokban is, és a felém néző pácienseket a saját hátuk mögött állók hosszú sora felé fordítom. Add tovább, amit itt kaptál. A megbocsájtást. Jobban nem tudtak cselekedni. Lassan oldódni kezd a kép merevsége, szomorúsága. Átölelik egymást, érzem, hogy most szív a szívbe áramoltat, igazán adni tudnak, és kapni, Egy zárlat feloldódott. Nagy megkönnyebbülés nekem is. A férfiakhoz odajönnek a nejek, apához odajön anya, beszélgetnek, ünnepi hangulat van. Valahol ott vannak a testvéreim. A képen kívülre állva nézem a meghittségét. Szerelem vízből pálinkáznak, és ez a feloldozás előzönlí az egész világot. Látom, hogy az egész világon egymásra találnak az egymást addig még soha meg nem találók. Szeretetlenben, szerelemben. Finoman, szépen beszélgetnek, kurjantgatnak, és vannak, akik a magasban táncra perdülnek.

Amint megbocsájtanak, kirepülünk az ablakon, át az erdőn, és eltűnünk a pirkadó ég ezüstfehér villanásaiban. Semmi másra nem figyelünk, mint a majdnem szünet nélkül csattanó villámokkal teli égboltra, miközben repülünk lélek a lélekben. A vihar hatalmas csapkodása mindkettőnk nevében szabdalja a teret. Villámok mindenfelől egyre közelebb kezdenek szorulni hozzánk, és hangjaikkal ijesztgetni. Tétován keresgélnek, előbb fényt adva az útnak, de még töltést nem. Csak a célpont megtalálásakor csattantják el ostoruk. Látvánnyal, hanggal együtt fokozódik a szél, közeledik az eső, majd zápor, jégeső, és mi ennek a dobozában rázkódunk, mintha kétszer hatosra remélne a dobó. Sodor magával a gyorsan változó, virágait, gyümölcsseit megvámoló átrendező idő, mely olykor engedi, hogy letekintsünk lábaink alá a földre és beletekintsünk veszteségeinkbe. A válságot a képzelet hamarabb megérzi, és ami bennünk most tombol, az a majdan lecsupaszodó nagyvilág vonaglása. És ez a kettő annyira egy, és ezt mi annyira tudjuk, hogy legyőzhetetlennek, értelmetlennek tűnik minden. Csak a válság nem az egyetlen realitás, amihez közük van, még akkor sem, ha oly kiterjesztetten árad, hogy minden más forrást magába old. „Majd örülni fogsz a megtapasztalt szűk éveidnek” – hallom N:t, ki nekem mindig a legmeghökkentőbb és leghihetlenebb parabolákat tudta mondani – „majd örülni fogsz sérelmeidnek, különcségednek”. Menynyire hihető a mese jó vége, amikor a testtől, a kiismerhetetlen éntől, a saját környezettől távol vagyunk, és nemcsak velük, de a lehetővel is harcban állunk. Minden kívülre reked, a magunkra figyelő nézőpont is. Így a gyerek azt

gondolja, hogy a testben nincs helye, hogy az énben nincs helye, hogy a környezetében nincs helye, és hogy nincs olyan boldog, igazán tágas hely, melyben helyére tudna találni minden.

56 Szárnyalunk, vergődünk hosszú időn át, és amikor már nem gondolunk rá, a vihar hátunk mögött marad. Aransárga hegydombok fölé érve az út jobb oldalán a kiszáradt tarló vörös cicabundára emlékeztet. A szemeknek csak siettetett, lihegő pillantások jutnak, hirtelen pillantások, melyben a szemérmes félrenézés éppúgy izgató, mint az érintés. Ízlelem ezt a megnyitott horizontot, a végeleáthatatlan teret, mely nem köti le a figyelmet, hanem kioldja. Mint azok a beszélgetések, ahol a hangos maga a jelentés nélküli, és a néma az a követhető, az az előhívható, melynek vonalán az öröm-üresség vetíti magát, fogalom és alak nélküli cseppek hullnak a lélek tenyerébe. A sárga szörme még az út bal oldalára kissé átfut, de hamarosan megáll. Narancsligetek, szőlő lugasok ismétlődő táblákban. Az úthoz úgy bújnak oda, hogy a sárgájában még kissé elveszthessenek, mert hozzásimulás nélkül ők sem lehetnek. A hegydombok mögött csak sejtem, mi lehet. Homokos partú, hideg vízű óceán, melybe belebukunk. Érzem, süllyedünk.

Süllyedünk, mint medúza, mely elveszítette nemcsak szárnyait, hanem csápjait is, és csak egy nagy fejteste van. A víz felerősíti az emlékezést, bár a megmásítás porával is keveri. „Ezt a kettőt meg kellene különböztetni”, mondja N.:. Elég a megkülönböztetés ahhoz, hogy végezni lehessen e csonka medúza ereszkedő mozdulatlanságával, mely a képen testemmel együtt süllyed. Nem úgy, mint fa a szélben, ki a túlrángató pontnál visszaveszi ágait, megint a sor elejére teszi őket, és továbbírja velük a történeteit.

Van olyan történés, melynek lehet engedni, mert utána erősebb a kihajtás. És van olyan, mely rászorol a testre, és nem mozdulhat a szárny. Valakinek csak sikerül lemennie az óceán fenekére, a lelkiismeret nullpontjára. Mint nagyapámnak, ki most sem akarja magát a birtokviszonyomhoz adni. Csak ismételteti az általa megéltet ahhoz, hogy a védekezésre, a kívülről valóra ne legyen semmi esély. Hatásos ebből elindulni. A nulla-számolásból. A hullaszámolásból. Magunk megértését ott keresni, ahol csak szenvedés van. Nem az erőszakosok oldaláról. A medúzáról legeslegmélyen képzelhetem-e, hogy visszanyeri tapogató karjait? Ennyire érzékeny vagyok az idetartozásra? A sziget, ahonnan jöttem, bevonja ragacos hálóival az odamenőket, és kábítja. Mint leprásokról, ettől lehullnak a végtagok. Eldurvulnak a szavak, kőkupac a szájban. Valami ehhez a fuldokláshoz már hozzászoktatott. Megszólaláshoz torkom elszorul, és kapálódzik a szív. Tajtékos vizekben alábukva azóta vagyunk, mióta nem hisszük, hogy van megérkezés. A távozást sorsnak

tűnik; a másik szigetre való megérkezés lehetetlennek. A lehetetlen fájdalmát annak elfogadása oldja, a jelen elfogadása meg a helykeresést. Ebből lesz az én nullpontom, melybe a medúza mint mentőövbe talán belekapaszkozhat. Sűrűsödik a pillanat, és most olyan a kép, mint két perspektíva közé beszorítva. Kiadja az egyik az óceán mélyének, míg a másik a nullpontonól való elrugaszkodás képtelenségének. Milyen az értetlenségbe, a levegőnélküliségbe bezárva lenni? A feltett kérdéssel újra és újra élem a kérdést. Enyém e tapasztalat. Ahogy behunyt szemem követi a gomolygó eseményeket, égni kezdenek a hegek. Érzem a levágott karokat, szárnyakat, a sebekbe temetett rémképeket, és a megállíthatatlanul rájuk rakódókat, melyek vérlávaként bugyognak. A határvonal fájdalmának ajánléka a felpörgetett észlelés.

57

A vízből való felbukás után kiver a fáradság, melyhez egyben a levegő valamelyest boldog megélése társul. A parton kissé szemérmesen az emberek félrenéznek. Madarakként állok köztük. Sorsszerű, sodort meztelenségben. Egyedi utak mind pengeélek. Egyensúlyozásban iskolázott lenni. Sebeink védőréteg nélkül nem bírják soká. Védőréteg a már kitöretett úton való járás, vagy a letéréshez, változáshoz való bátorság. Vár ránk a sodortatott sorsszerűség képleteinek megfigyelése és nem-érintése. Amennyire csak lehetséges. Itt az emlékek mélyen történnek a pengeélek élesedésében és csattanásában. Erősített figyelem kell, miközben bevérzik a gyomor, kómába esik a műtött, és a halotról leloppják az utolsó tárgyat. Gyorsan, mert ha visszatérnek, akkor úgyis annak fognak örülni.

N: figyeli képzeletem csapongását, és homályos képeimet egyenként szépen előhívva tűzbe teszi. És én engedek, mint egészen kis gyerek, kítől az elvett játék megszűnik lenni. Amikor most újra meglát N:, mozdulataimban, hangomban zavartság. Milyen szögbe állítsam be történetét? Ő, aki az óceánon túlra távozik, miközben minket keres. Ő, aki néma és most nyugtalan: ez a vadász és vad játék, melyben a szerepek állandóan cserélődnek. Ez az alkalom teret engedne a feloldó játéknak is, és arra gondolok, hogy minden örömet, amit vele megéltem, átemelem a boldogságot gyűjtő világba, hogy onnan majd áradjon oda, hol hiányzik. Erre az átemelésre nagyon kell figyelnem, hogy zavartságom nyitottsággá váljon. Hogy az idő értető idő legyen, leülepedő idő, mert a velem való találkozás mindent felkavar. És olykor annyira repdes a szív, hogy alig lehet a lélegzet útját hosszítani. Lélegzetünk úgy fénylik, mint messzire járt madaraké. És alant olyan felhők és levegőgek, melyek átszelése közben az élet áttekinthetőnek látszik. Lelassított pillanatokra vágyok, lebontott mozgásokra, míg fel nem emel a

nyugalom. De itt egy egészen más érzés: hogy N: valóban nincs jól. Hol van? Hogy van? Iszonyatos szívdob-dübörgés, ajtók csapódása. Valakit öltöztetnek. Menyasszonyidő. Szenvedésidő. Údvidő. Ravatal?

58 Mintha azért jönnének elő e kékes-fehéres képek, hogy elindíthassák a kiáramlást, melynek eleinte nagy a hordaléka, és csak sejteni a finomságát. Az érzés most nem a hordalékon van, hanem az illatokon, mely megvezet. Összekeveredik az egy és kettő. Hosszúnak tűnő évekből egy érzet lesz, akihez beszélhetsz, míg amaz nem válaszol. Először leválik az elérhető az elérhetlentől, a tovább menő az lemaradótól. Gyönyörűnek őrzött arcok is átsuhannak, és sok-sok apró csönd, melyek bárhová nézve csak az oldalsó látószögben maradnak jelen. Míg szüntelen látnivalót teremtek magam körül, végükre járni nem lehet. Míg az időt ketyegő órával hordozom, rajta kívül kerülni nem lehet. Az oldalsó páholyban vannak még néhányan. Szurkolnak nekem. Nem tudom, hogyan lesz tovább. Hogy aki nincs már, az egyszer visszatér? Addig nehéz a csend, míg a páholy meg nem telik. Ezután onnan nyílik meg színtere, mi az előadás után megint megüresedik.

A felhőkben egymásból egymásba gomolyognak képeink, és érzem, hogy nem tudok ezüst szemmel járni, a szörnyülködés szakadéka beszívják a látás minden erejét. Nem lehet elmondani, mert a képek ragacsos rétegeibe beleragad az értelem, és ennek saját vergődésével a lényeg. Valaki megint leselkedik, szörnyűségek oly nehéz hírére érzékeli, hogy ép ésszel megragadja a vasvillát, rohan, szalad valaki felé, és amint nekiütközik, eszméletem veszítem. Imák, dobok, angyalok és hóhérok hangjainak egybeolvadása. Nagy jelképekbe behullunk mind, és azt hisszük, hogy mások okozzák a történést. Aki a szétválasztáshoz értettek, nincsenek velünk. A tűz sokkal nagyobb méretű, mintsem azt az egymásra való mutogatással oltani lehetne.

Lángkoszorú közepén piros testű nő táncol. Bokája körül mélyen szóló csengők, könyökén és csuklóján csilingelő magas hangú érmék, derekán, melle alatt és nyakán ékszerek. Szőrzete nincs. Haját magasba öleli díszes fejéke, mintha az égiek hajszálvékony szálakon átbújva ölténének benne testet. A talaj véres hús, táncal tapodja, könnyed papucs az eltiprás. Bal kezében koponya, velővel teli, kicsorduló, vállára vetett csontoktól zörgő bot, jobb kezében éles kés. Mosolyában vámpírfogak. Előtűnni és elhomályosulni látszik a lángnyelvek fényében, és a szem lecsukott héjának vöröse teljesen felszívja a táncolót, majd a fehérré váló háttérből többedmagával visszaengedi. És míg a fehérek körben állnak, táncot járó csontvázakat, feketén tomboló férfit, lángon átugró szarvasokat, egymás vérmézét szívó szerelmesek képét villogtatják a füsttől, a képzelettől mart szemek. És látom, N: közeleg felém.

Egyik keze integet, másikban kosár. Lángoló virágokat hoz, gyümölcsöket. „Az égis éró fa virágaiban levő gyémántmagban rejtőzik az emlék. Alatta táncolunk, és mikor zenénk felhangzik oda, a fa álmodni kezd, és gyümölcsébe bújnak az emlékek, és ha leemelsz egyet, megnézheted mi történt velem hetedhét határon túl”. A látásról az érzékeltet alig lehet lebontani. Úgy eszmélek e képtől magamra, mint a most születő idő. Rápillantottan máris zsúfoltságig tele van elmúlt és eljövő őszökkel, tavaszokkal, eddig hozott sorsokkal, azok minden egyes rezzenstével – mint végtelen háló, mely csomópontjaiban visszatükröző kristály jegyzi magában a másikat. Az idő pontja az időtlenül. Ezért véget nem érhetően van addig, míg időnek nézik. Ott a gyerekkori szolgálás, az inasévek, a háborúkat megjárt és túlélte nagyapa, szerelméért marószódat ívó N:, költözések, a sok élő és eltemetett gyerek, iskolai bentlakások éhe, lelki magánya, megalkuvások, anyanyelvért, akcentusért való szidalmazások, titkos esti puszogások. Az idő nem folyosóból áll, hanem a sorsra kerültek és kerülendők töredezett lépcsőcsikjaiból.

59

Új Forrás 2019/7 – Domokos Johanna: Itt repülhetek e hajnalban veled

A táncoló nő van megint előttem. Mozdulatai visszafelé haladnak az időben, míg egy középkori szobába nem ér. A leselkedő megint csak szörnyűséget lát. Az értetlenség félelme eltorzíja a történetet, és az összefonódásból a kint látja. Perverziót. Magába másolja, szótárát, beszédét átítatja. Ezen a középkori szobán halad át a nézés. Mindegy. A szív összeszorul, és a fejbe ugrik egy kép, melyen a lepel a táncolni már nem tudó testen feszül. Annyira szorít, hogy kizárólag a testből is az anyagot tudja csak behatárolni. E képből nem lehet figyelmen kívül hagyni a történelmi időt, de lefejtetni igen, hogy az elszorított testrészekbe ismét keringeni kezdjen a tánc, és kinőjenek a szárnyak.

Minek a járatait rejti e tánc, melyben a forma nem uralkodik. Inkább csak teret teremt a lendületnek, mely oly régen készülődik. A fehér puha, mint paplan, és csendjében hallani lehet a simogatás megindulását, a paplan lassan, hosszasan lüktető sercegését. Nem bontom le a benyomás jelképességét az apró dolgoktól való eltávolodástól, a távlat megnyílásától, melyben dombgerincek megnyíló végtagjai kibontják ölelésükkel a szárguldo eget. Nem nyugszik még a tér, horizontpontjait állandóan küldi felém, hogy újabb szemeket bontson, melyek résein ömlik be nem a forma, hanem a fény. Bárhová történhet az elmozdulás! E döbbenet nem enged, és amint karjaimban, testemben követem a mozgást, érzem, hogy nem is én irányítom, hanem ráta-láltam egy mozdulatra, mely rám ügyelve, engem gyógyítva, védve visz. A táncba beleférnek a galaxisok, és azon túliak is, minden magához húzó és távlatot engedő viszony.

A terebélyes fa ágai megérintik az égen vékonyan elnyúló felhőt, N: ősz haját. Lélegzem, és a levegő könnyűnek tűnik, keresem az idegenséget az arcomon, mely megnehezítené a beszédet, de a tánc hatása másként bomlik tovább.

Házasság. Gyerekek. Szülők. Teendők. Magány. Minden oly pontosan
60 hibádzik, hogy csak bele kelljen lépni, és hozzáadni a személyes színeket. Az összeállítás melyik hangon szól? Az átélés nem a felületi zárlatokat keresi, hanem az együttérzésből fakadó megértést. Azon a ponton, ahol nem keressük a partot, mégis szilárdan állunk. Ez a mindig meglévő ajándéka a képzeletnek. Állunk a lövészárkokban, és süvöltenek mellettünk a golyók, állunk a gázkamrák és biztonsági szervezetek várakozó szobáiban, ki-be lukasztjuk a földet, mint kukac az almát, míg az élet szenvedéseit mellőzhető kellékeknek vesszük. El-elcsodálkozunk egy apró mozzanaton, az előbúvó szű cikkcakkos útján a fa kérgének belső oldalán, melynek ürege a sűrű lombhozathoz felvezetve egy magasan száguldó felhőt céloz meg, és ezt szemlélve a luk belopakodik a még üresebb csendbe. Mint teatöltés közben keletkezett száz meg száz apró kis gyöngyszem, egymásba pattanunk, míg végül minden eltűnik.

Madártávlatból N:-t látom megint, és amint a táj változik körülötte. A patak-nál elfogy az erdők-mezők gomolyájából letekeredett hosszú cérna. A fák száradó leveleit megcsípi a fagy. A színek visszahúzódtak, és olyan lesz a táj, mint arany-ezüstben játszó filmen. Oldalt rokonok, ismerősök fehér háza. Sorukat csukott szemmel is számon tarthatom, a kerítések résein betűző napfény melegét házak hideg árnyéka tagolja. Közben az érett ősz illata, melyen átüt egy másik szag. Ahogy a szél ölelgetni kezdi erősebb fuvallataival a fákat, a levelek sűrűn peregni kezdenek, és a földön hangosan koppannak. Lélegzetviesszafojtva figyelek. N: mellé állok. Leveleivel morzszik kedveseinknek az idő, hogy jöjjenek hozzánk, jöjjenek táncba. Ez a kopogtatásorkán hangja annak a rengeteg lélekbebújásnak, mellyel megnyilvánul körülöttünk a tér. N: fújni kezd egy kis orkánszelet, hogy a hulló levelek még tovább kavardjanak, és koccanjanak egymásnak a légben. És én is úgy teszek, míg felmenőinkre, utódainkra, sorsunka várunk. És a várakozás megszívja magát örömmel, mint ahogy e hajnal elszívta magának a színeket, illatokat. Hogy bármiképp is történjen a találkozás, az egymásnak nyújtott beágyazódás öröme mindenkit átöleljen. Lehunyt szemmel fogom N: kezét, és érzem, valaki megfogja másik kezem. Nem kell kinyitnom a szemem, tudom, anyám, és érzem, hogy nemcsak két kezünk van, hanem annyi, amennyivel mások kezét megfogjuk, és kéz kezét fogva sokasodunk, és táncba kezdünk, be nem tanított, mindenki által tudott táncba, melyben lépéstévesztés nincs, csak szárnyalás. Egy madár leszünk, és száguldunk az udvar, a fa, a patak és a körülötte levő vörös hajlatú dombok fölél. A szemek

úgy látnak, mint egy. Lélegzetünk úgy fénylik, mint messzire emelkedőké.
És az évek úgy bomolnak ki egymásból ki, hogy alig van kezdet, alig van vég,
és újból lehet valakinek mesélni.

HÁZ KÖRÜLI MUNKÁK

32.

Ebben a fotelban vagyok
a legerősebb. Itt érjen
a teljes összeomlás híre:
pénzünk semmivé lesz,
és a szóvirágok illatát
a hozzám hasonlókon
számon kérik. Addig is
a kárpit ritmusához illőn
kavargathatom teámat,
és két váltás ruhában
szótlanabban ücsöröghetek
egy céhlegénynél. Összeírva,
hogymiben különbözünk,
s ahogymenni szokott,
mindjárt javítva a listán.
Beszúrva, hogy a lejmolók
útjából szó nélkül kitérek,
és nincs szerencseszámom.
Előrébb sorolva: nem azért
olvasok, hogy felejtsek,
vagy bármit megjegyezsek,
és bár nem tartozik ide,
a kihalás méltósága is megillet.

47.

Annyi volt, akár egy taxit
leinteni. Végül is kielégítő,
mint az egyszerű dolgok
zöme, írtam harminc éve.
Hogy a fele ekkora szobában
ívelt háttal és tagoltan
már csak ő beszéljen.
Olajos szemét a kutyája
közben rám emelte,
és a kettős késztetés
három emeletnyi vízoszlop
nyomásával ért fel.
Ebben a mélységben a mozgás
nehézkés, a válasz pedig
búvárharangot igényel.
A klasszikus szerkezet
sűrű levegőjű, homályos
terében a hangok öblösebbek,
ami nem is baj, ha őrangyal
helyett csak az a lankadt fikusz
áll jobb felől mögötted,
éles helyzetben meg tűnődésre
hajlasz, mondjuk.

alkotni nem más

az írás elvárásolja a tartalmat
de vigyázni kell vele mert
hamar üres fogalmakra vált át

alkotni nem több mint
formáktól mentes lét
nem más, mint formáktól való eloldódás

amit itt látsz formanélküliben van
a szabad figyelem tárgyaként született
és önmagát gyártotta le

alakra vált

amikor a két nem létező
a lehetne és ami lesz
még nincs szembeállítva

amikor még nincs különbség
a között ami így is lehet
de más hogyan is lehetséges

egy alakra váró formavágya
egy alakot nem nyert igyekezete
ami még nem szilárdult meg megérkezik

én semmi más csak várakozás vagyok
én csak a képződőt nézem
azt ahogy épp megelevenedik

és látom hogy az ami az előbb
még nem volt egyszer csak van
mert alakra váltott a lehetetlen

Ahogy távolodott a Balatontól, úgy lettek egyre reménytelenebbek a falvak. Először a virágok koptak ki, aztán a vakolat adta föl, 40-50 km-re a déli parttól pedig már dülöngéltek a kertkapuk, hiányoztak a cserepek. Kóbor kutyák ket-

66 Péter János

SOMOGYBAGLYAS

tesével-hármasával, ká-
tyúk, bezárt boltok, sőt,
bezárt kocsmák is. Az pedig
a vég, bár attól valószínű-
leg szeszt még lehet
kapni, illegálisan, házak-
nál. Nyomokban (nyo-
mokban?) metanolt tartalmaz. Innen már nem lehet eljárni a Balatonhoz dolgozni, ha fizikailag meg is oldható, a szezonban a 16-18 óra munka mellé nem fér bele az ingázás. Aki tudott, már lelépett ezekből a falvakból, Kaposvárra, Budapestre, a Balatonhoz. Nyugatra, mosogatni egy luxushajóra, Londonba, ápolónőnek Ausztriába. Aki eddig maradt, az már itt is lesz az Armageddonig, sőt, már most elkezd ráhangolódni.

A lány a randioldalról azt kérte, hogy ne Baglyason, hanem pár faluval arrébb vegye föl. Ciki lenne, ha mindenki látná, hogy autóval viszi el egy férfi. Vissza már viheti, sőt, meg is kérte rá, a fedősztori az lesz a bennszülötteknek, hogy stoppolt Kaposvárról. Kíváncsi a falu népe, megy hamar a megszólás, Marika főiskolás korában, ha vasárnap sokáig akart aludni, még éjjel felhúzta a redőnyt, és az ablak alá kuckózott be: láthatták a vénasszonyok a templomba menet, hogy rendes lány, felébredt, biztos már a konyhában sürgölődik.

Áron felhívta néhányszor telefonon, szerette randi előtt hallani a lányok hangját. Marikáé kellemes alt volt, valószínűleg enyhén pösze, telefonon nem lehetett egyértelműen eldönteni, az összehatás inkább egzotikus volt, mint zavaró. Csak hát Marika... Ötven alatt maximum teheneket vagy kecskéket hívnak Marikának, gondolta Áron, persze, falu... Küldtek egymásnak képet is, Marika kissé szögletes állú, magas homlokú volt, magyarul lóarcú, valószínűleg ez zavarta is, csúnyának gondolhatta magát, a bunkóbb férfiak be is szólhattak neki, mert igyekezett a hajával minél többet takarni az arcából, persze egy másfél órás randin úgysem sikerülhet végig. Nem tudta, hogy Áronnak éppen az tetszik, ha női gömbölyűséget és puha formákat ellensúlyozza egy kis szögleteség, apró melleinek kerekességét a markáns áll, a körte alakú popsit a megnyúlt homlok, ahogy az édes tésztába is kell egy csipetnyi só, hangyacsápnyi fekete a hófehér festékbe. Áron baráti köre más esztétikai iskolához tartozott, húzták is miatta, *ugye nyerít, amikor élvez*, és hasonlók, különösen mikor a ljubljana-i Mali Cvetbárban a lóarcú Nikát kérte a céges kiránduláson. Ljubljana, oda elvihetné néha ezt a Marikát, vagy Triesztbe,

ahova most megy. Szállodával, kajával is olcsóbbra jön ki, mintha kurvázik, és biztonságosabb is. A céges ügyek miatt három-négyhetente volt egy olasz, szlovén vagy osztrák út. Vagy Kaposváron alhatnának egy panzióban, Mari-káékhoz nem kívánczolt. Megnézte a házukat, Somogybaglyas, Kos-suth utca 53, rozsdás vaskapu, egy nagyobb szél az egészet elvinné. 67 A kukák kiteve a ház elé, minden második portát felvesz a gaz. A lánnyal váltott pár levélből kiderült, hogy tartós kapcsolat ebből nem lesz, szerenc-sétlen falusi vénlány, 32 évesen az alkoholista apjával és a rokkantnyugger anyjával lakik. Élete nagy lázadása az volt, hogy a szakközép után felvételi-zett a tanítóképzőbe, pénzük persze nem volt, de hogy majd ő dolgo-zik... Másfél évig ment. Végül valami OKJ-s laboráns cuccot végzett el, azzal dolgozik, épp fél állásban, Kaposváron. Vagyis ő rakja a szék-letmintát a mikroszkóp alá, összegezte magában Áron.

Baglyas határában kapott egy SMS-t, először arra gondolt, hogy le-mondja a randit a lány, akkor elérte volna a harctéri ideg, lejön az au-tópályáról egy kis liba miatt, potyára rázza szét az Audit egy olyan faluban, amit a halálmadáról neveztek el. De csak egy jó szándékú fi-gyelmeltetés volt: *Mérnek Baglyas után, ha nem vigyázol, belefogsz ro-hanni. Így, belefogsz.* Mészárosné, Áron egykori magyartanára három vonallal húzta volna alá. Talán csak elírta a lány, nem látta jól a kijel-zőt. Talán nem ennyire primitív. Mégis járt főiskolára. Aztán meg, ha primitív se nagy baj. Nikának se a diplomájára volt kíváncsi.

Ahogy megbeszélték, a lány két faluval arrébb, a bolt előtt várta. A bolt. Az egyetlen a faluban. Biztos van benne parizer, egérfogó, szappan, tampon, kommersz cseresznyepálinka meg sör, gondolta Áron. Marika megkapta a rózsát, ahogy illik, adott két pusztit, ahogy illik. Az enyhe pöszeség bebizonyosodott. Csakugyan hippikus jelleget mu-tatott, eleinte a haja mögé bújtt, később, ahogy felengedett, egyre inkább elő mert jönni. Milyen jó lesz majd megszelídíteni, gondolta Áron, elérni, hogy hagyja megnézni az arcát, megértetni vele, hogy szép. Valószínűleg örül majd minden kis szarnak, ha világot láthat, ha valaki bókol neki, ha kap egy parfümöt... Néhány randi és egy vacsora után megfektethető, ha jól tel-jesít, megtartja szeretőnek, minden külföldi útra jutna fix kufirc.

Egy kaposvári kávézóba mentek, a kocsiból kiszállva látszott, hogy milyen hangulatos feneke van Marikának. Fekete farmert húzott föl, fehér blúzzal, csinos volt, de mégsem szúrta ki Baglyason a falubeliek szemét, hogy randira megy. Egyetlen ősz hajszála látszott, ez viszont azt jelenti, hogy még nem festi a haját. A kávéról kezdtek beszélgetni, Marika meglepően tájékozott

volt. Meg is érezte, hogy nem americanót kapott, hanem valami csersavas vackot, amin nem segített a tej meg a cukor sem. *Volt egy orvos pasim, vele sokat kávéztunk, tőle tanultam*, mondta Marika, *csak aztán ... aztán visszament az Alföldre a családjához ...* Szóval nem ismeretlen neki a műfaj, 68 volt már szerető, nyugtázta Áron. Próbálta Marika szellemi szintjét és igényeit belőni, zeneileg Fenyő Mikiig jutott, a kávégépről pedig kijelentette, hogy *egy ilyent elfogadnák*. Áron megborzongott. Távolról sem volt nyelvűvelő, de az SMS-sel együtt kész volt a diagnózis: nem csak az anyagiakon múlt az a főiskola. Bár, ha a doktor úrnak - reménység szerint az elődjének - nem okozott gondot a nákozás, Marika tudhat valamit. Jól esne átkarolni ezt a szögletes arcával együtt is törékeny nőt, hallgatni közelről, ahogy pöszén mondja aktus után, *szeretlek*. Érdemes lesz még erre járva felkeresni párszor, aztán beigérni egy külföldi szállodás hétvégét, lássuk, minek örült az Alföld előtt a doki. Pár kötelező kérdés a családról, *a bátyám kinn van*, milyen érdekes, gondolta Áron, hogy ez tíz éve még azt jelentette, hogy a pottyantós budiban, vagy az állatokat eteti, ma meg azt, hogy külföldön... Az is benne volt a hangúlyban, hogy nemigen fog hazajönni, és emiatt Marika kell maradjon az öregekkel. A bő órás beszélgetés végére teljes volt a kép: Marikát színházba nem kell vinni, ágyba viszont érdemes. Dugni fogja egy darabig, aztán ejti, mindkettőben van gyakorlata, a lánynak sem lesz új a helyzet. Visszafelé az autóban Áron mondta a kötelező szöveget, *ilyenkor jó egy kicsit gondolkodni, hagyni leüledni a találkozást. Aztán majd keressük egymást*. Rövid hallgatás után Marika, zabálnivalóan pöszén, megkérdezte, hogy *akkor írsz majd*, Áron, bólintott, hogy *persze*, bár nem értette, hogy miért kell megkérdezni, ha most mondta, hogy keressék egymást. Egyébként ez általában nem jelentett többet, mint hogy gondolják át, ha nem írnak egymásnak, akkor almás a dolog, ha írnak, akkor meg kiderül, hogy mire jutnak. De itt most komolyan gondolta, hogy ír, pár patront megér a lány. *De ugye tényleg írsz*, fogta könyörgőre Marika. Áron meghökkent, illet már tényleg nem illik csinálni se első, sem sokadik randin, de még kapcsolatban sem. Ahogy a lány felé fordult, a kopott Somogybaglyas tábla után meglátta a lepusztult házakat, amiket maximum amerikai katasztrófafilmek díszleteként lehetne eladni, ahova vissza kell majd dobja ezt lányt, aki nem tudja sem azt, hogy milyen szép, sem azt, hogy milyen buta, akinek minden menekülése után ide kellett visszahullania, egyre fájdalmasabbat ütődve és egyre reménytelenebbül. *Nézd, kegyelmezett meg, nagyon messze lakunk egymástól*.

Marika visszabújt a haja mögé, szégyenlős kislány lett a fél állásban dolgozó, előbb még felnőttként randizó nőből. Zsebkendőt nem vett elő, talán nem sír. *Értem*, mindössze ennyit mondott halkan, közben meg is érkeztek a házukhoz. Marika fojtott hangon megköszönte, hogy hazahozta, aztán

szia-szia-jó utat, és Áron elindult. A visszapillantóból még látta, ahogy Marika kidobja a ház előtti kukába a rózsát, közben ő a GPS-be új köztes célként beírta: *Ljubljana, Bar Mali Cvet*, aztán gázt adott, amennyire csak a baglyasi útviszonyok engedték.

69

Új Forrás 2019/7 – Péter János: Somogybaglyas

NIKÉ SZÁRNYA

Csendes Tollnak

égnél üresebb arcom
könnyeim nem látja
földi szem soha
fénye ragyog
a hiánynak

koloncaim elhagyom
szárny emel
lélekárkus
istenlénym
mosolyhajlata

ívbe zárt messzeség

NIKÉ ÚJRA

Ferencz Győzőnek

I.

a hajótaton már nem áll
lábujja épp elhagyja az
anyagból gyúrt világot
már tökéletes angyal
örökké arctalan szinte
csak szárnyak suhanása

II.

a szobrász amint a kőből
kilépő angyalt meglátta
arcának helyét főt hajtva
letörte hisz istent ember
nem ábrázolhat csak
mutathat felé ha képes

NIKÉ HOMLOKA

73

emelkedvén ragad lángot
a feneketlen mélyből
örvénylő habok
halványkék oszlopán
lábujjtól szárnyig izzó fény
arcát kimetszette már
az égi tengely villámló
gyémántpengéje
 mennyei
homloka nem földi tájon
mereng már
múlt szárnya ívén

74 NIKÉ KÖDBEN

...hiszen szeretni sem tudtok
nemhogy imádni egy istent
emberalaktokba öleve
szárnyat faragtok ál-énrám
a csalárd rajzú önképre

emberlény birtoka mi
hamisszívű torz létének
meddő álmát kőbe vésni
múló anyagba hisz jussa
jövője már-már léte sincs

arcát örök köd takarja

embernek se szobornak
se kőnek se halandónak
világra ne hívj többet
határok közé ismét nem vetsz
mindenlét formák foglya
múlástól-múlásig sodortan
szikla ember vagy isten
tér s idő hurokban
áldozatként reszket

túl árnyékíró fényen
sejlik mi vonz
formátlan légző hallgatás
nektárja tündöklő éjnek

arc nélkül mosoly

76 NIKÉ AZ ÉGIG

győzelem istennőjének
hisz hagymázás álmú tömeg
egy fejhagyott márványtömböt
búsult szárnyak tört terhét
álmokép torzójába zárja
fohászan elfogult kegyért
cinkost hívna kőbálványban

göncötök irtózva viselem
sár fénylőbb mását a márványt
 múló szépsége gyötri szívem
égig ragadom izzó szárnyán
emberkezetek szobrát melyben
immár isten lakozik

Lombarany ősza a Széna téren. Nézem a közeli 56-os emlékművet: a hatalmas bevásárlóközpont fém és üveg épülete szinte összenyomja. Beszédes ez a kép: ennyi maradt a dicső forradalomból. És a nagyváros elviselhetetlen zaja, a rohanó emberáradat.

Néhány közeli utca, és már ott is vagyok. A szoba sarkában a zongora most letakarva, az íróasztalon újságok, folyóiratok és lemezek. A falon képek, régi emlék mind-egyik. Kis polcon a legkedvesebb könyvek. Csukva az ablak, csönd van, mégis

gregorián énekek, operák, hegedű- és zongoraszólok zengenek bennem. Az elmúlt napokban vibráló és szabad improvizációit hallgattam.

Szabados György 70 éves*. Először erről kérdeztem:

– *Milyen emlékeket őrzöl édesanyádról, a gyerekkorodról?*

– Édesanyám a három gyerek közül a második volt – kezdi az emlékezést-, a nagypapa nagyon hamar meghalt. 1948 után a család hihetetlen szegénységbe került, mert megfosztották minden jövedelmétől. Így nőttünk fel. Anyám több nyelven beszélt, és nagyszerű zenei adottságai voltak, nálunk otthon mindig szalon működött, még a Rákosi-korszakban is. Anyám ragyogó személy volt, közösséget fenntartó, színes egyéniség. Nem volt szigorú, inkább volt benne valami bohém művésziesség. Mikor zongorázni tanítottak gyerekként, nem akartam, inkább improvizáltam. Ez egy nagyon erős adottság bennem, most már tudom. Néha ezért egy kemény cseresznyebottal elfenekelt. A nagyobbik húgommal a zenében nőttünk fel, s amikor anyám a Székesfővárosi Énekkar tagjaként nagy művek előadásában vett részt, magával vitt a próbákra. Nekem ilyen nevek hozták a cukorkát, mint Klemperer, Kleiber, Somogyi László... Szóval zenében éltem, és ez mindig megmentett a butaságoktól.

– *Mai világunkból nagyon hiányzik a zene.*

– A mai világ, az életből és az oktatásból szinte kilúgozta a Kodály és Ádám Jenő kialakította tanítást. Nemcsak egy nemzet gyilkosságát végzi, szellemi és tudati értelemben, hanem rászoktatja az embereket, hogy ne használják a zenét, mint öfenntartó és gyógyító lelki táplálékot. Zene nélkül nehezebb élni, nélküle nem lehet létezni.

– *Emlékszel a pillanatra, mikor tudtad, zeneszerző leszel?*

– Érettségi után dőlt el, hogy elvégzem az orvostudományi egyetemem. Addig eszembe se jutott, ez apámnak volt a szándéka. Középiszolás koromban már zenekarom volt a barátaimmal. Pécsre sikerült bejutnom, ott jártam egy

Fenyvesi Félix Lajos 77

ISTENHEZ KÖTŐDŐ

CSODA

Beszélgetés Szabados György

zeneszerzővel

évet, Budapesten fejeztem be tanulmányaimat... Mialatt katona voltam, keresgéltem a miniszter titkárnőjét. Azt mondta, a fővárosban egyetlen állást tud följánlani, legyek a XII. kerületben közegészségügyi felügyelő. Később
üzemorvos lettem, gyógyítottam 39 éven keresztül, és ez idő alatt,
78 ami belefért: a zene!

– *Mi történt a Kassák Klubban? Legendák terjednek ma is az ot-tani estekről?*

– Először jazz-próbálkozásaim voltak; 1962-ben szabad koncertet adtam egy bőgős fiúval, aki nem sokkal utána emigrált. Akkor ez nagy reve-láció volt, szidtak, hogy hasba szúrtam a zenét, ez gyalázat. Belőlem ez ter-mészetszerűen fakadt, kialakult bennem egy sajátos gondolkodásmód. A zárt térben egy csodálatos kozmikus hangzás támadt. Évek alatt kiműveltem ma-gamnak, kialakítottam egy lejegyzési, eligazító kottarendszert, és ebből aztán lett rádiófelvétel is. Egy elképesztő tágas hangzásvilág és belső hallás alakult ki bennem... A Kassák Klub vezetője följánlotta, hogy legyen a klub az otthonunk. Akkor már belemerültem a zenébe, igaz, nem annyira, mint most, és nem oda jutottam, mint ma, hogy az improvizálást szinte próféti-kusan hirdetem. Nemcsak a zene és a művészet számára fontos, de nincs élet e képességek nélkül. A nap minden percében, ha nem készültünk fel a várat-lan dolgokra, akkor meghalunk. Nélküle nincs élet. Azt jelenti, hogy minden pillanatban tökéletes választ kell adnunk arra, amit az élet velünk szemben támaszt.

– *Komponálásra maradt időd?*

– Egyre többen jöttek hozzánk, főleg fiatal vonósok. Írtam egy darabot Időzene címmel, amit lemezre is vettünk, és előadtuk a Zeneakadémián 1983-ban. Bartók születési évfordulója közelgett, és olyanná kezdett kiteljesedni a darab, hogy éreztem, ezzel hódolhatok a nagy zeneóriás szellemének... Nem beszélgettünk még arról, hogy meghatározó élményem volt a második világháború, amit 5-6 éves fejjel éltem át. A másik életre szóló emlékem az 1956-os forradalom.

– *Merre voltál október 23-án?*

– A Petőfi szobornál, öt méterre álltam Sinkovits Imrétől, amikor a *Nemzeti dal* ordította. A lelkesedéstől, a nagy tértől és a sok embertől egy-szerűen szétszakította nyakán az inget. Zengett a csodálatos vers, és amikor vége lett, elkezdtek énekelni a *Himnusz*t, letérdeltünk és sírtunk. Ilyen volt a forradalom első órája. Láttam, jönnek a Rába személyautók, s a tetején ültek az operatőrök. Nagyon sok 56-os anyag van, amit azután Zsigmond Vil-mosék kicsempészték Magyarországról. Negyedikes gimnazista voltam, ott ültem az Amfiteátrum tetején Óbudán a barátaimmal. Ettük a tizórainkat, egy fiatalember röplapot nyomott a kezünkbe. Ekkor és ekkor a Petőfi téren tün-tetés lesz. Óra végén ugrottam föl a 17-es villamosra; nem voltam hajlandó

megenni az ebédet, futottam ki a szoborhoz. Ott álltam végig, utána együtt hömpölyögtem át a tömeggel a Margit-hídon a Bem térre. Végighallgattam a forró délutánt, emlékszem, ahogy Veres Péter mondta a beszédét, de az embereknek ő már nem volt elég. A külügyminisztérium akkor laktanya volt, a katonák kimentek a tetőre és kirakták a nemzeti zászlót. Meg- 79
jelent Bessenyei Ferenc, és elkezdte szavalni a *Szózatot*, de a harmadik versszaknál megakadt, kezébe nyomtak egy Vörösmarty-kötetet, föllapozta és úgy folytatta.

– *Mi történt a Kossuth téren?*

– Ady proletár fiúja már nem kellett, Nagy Imrét akarta a nép. Csodálatos forradalmi hangulat uralkodott mindenütt. Lehetett érezni, hogy óráról órára változik minden. Egy-egy teherautó hozta a hírt, hogy a Rádiónál elkezdődött valami. Több olyan jelenetet tudok, ami filmre kívánczik. Meggyújtották az újságot a kezükben az emberek, láttam, ahogy a 100-150 ezres tömegtől az egész tér lángolt. Nyolc óra után a teljes sötétben jött az újabb hír, hogy a Rádiónál lőnek! Én reggel óta semmit nem ettem, késő este jutottam haza fáradtan és „lázasan”. Éjszaka nagy dörrenésekre ébredtem, a szemben lévő házaknál már jöttek a tankok. Ettől kezdve ez egy külön történet, napokig lehetne róla beszélni... A mi albérlőnknek három barátja harcolt a Corvin közben. Mikor úgy tűnt, hogy győzött a forradalom, elmentünk együtt. Láttam a kockaköves állásokat, ahonnan lőtték az oroszok a Kilián laktanyát, láttam a Pál utcában a tetemeteket, az Üllői utat, amit egy méter magasságig poros törmelék borított... Láttam azt a bizonyos zongorát a Mária utcán, szemben a háznak a középső része leszakadt, és a legfelső harmadik emeleten egy zongora lógott. Találkoztam a fiúkkal, beszélgettünk, és amikor vége lett az egésznek, mind ott haltak meg!

– *Fájó, szép emlékek.*

– A sok élményből kiemelek még egyet. Mikor bejöttek az oroszok, a főváros elhatározta, hogy egy órán keresztül gyertyák égnek az ablakokban, és senki nem lép ki az utcára. Mi is ott álltunk a Frankel utcában, és senki nem lépett ki. Ennyit arról, hogy mi volt az 1956-os szabadságharc. Én a forradalmat szakrális élménynek tartom. Ez nem egyszerű politikai háború volt. Amit én ott megéltem, amit ott az emberek átéltek, az egy szakrális csoda volt. Nekem az 56-os forradalom Istenhez kötődő élmény! És úgy éreztem, hogy ezt ki kell írnom, nem maradhatok némaságban. De azt is tudtam, hogy erről beszélni, művet írni nem lehet. A zongorát kipreparáltam csipeszekkel és radír csíkokkal, csodálatos hangzást értem el. Rájöttem arra, hogy ez a hangzás az elfojtott igazság hangja. Az események titkos története 56 című művem a 80-as évek elején született. Kobzos Kiss Tamás föl vállalta ezt a nem

könnyű feladatot, hogy mindenben teljes legyen, bevontam két furulyást is. A furulyák játszották el szívünk zenéjét, forradalmunkban a megilletődöttséget, az odaadást, a szomorúságot, a bennünk lévő szakrális érzést.

– *Mi lesz az 56-os forradalom sorsa?*

80 – Mindennek, amit élünk, kettős élete van. Éljük az időt, és az időtlenséget. Az 1956-os forradalom szakrális oldala az, ami időtlen. Ezért nem fog a feledés homályába veszni. Ami az idő része, az a történelmi rész. A politika, amivel sok mindent fognak tenni. Remélem, lesz végre olyan hatalom, olyan államiság, amelyik büszkén fogja vállalni. 1956 elkezdődött Attilával, folytatódott Szent István királlyal, Mátyás királlyal, és sorolhatnám tovább, folytatódott a reformkorral, Bessenyei Györggyel, Széchenyi Istvánna, ezeknek a következménye a forradalom. Tovább kell, hogy éljen. Erre vissza kell helyezkedni. És hiszem, hogy így is lesz. De van egy súlyos gond is: a magyar gondolkodás gyengülése. És ennek ugyan úgy vissza kell térnie önnön csodájába. A magyar sose volt hódító, minden rosszat a nyakunkba varrtak. Nem is tudjuk, hogy a mi Bartókunk a világban mennyi mindent helyreállított. Bartóknál minden megváltottan, és helyrehozottan áll. A magyar világ rendbetétele, ami sok generációs építőmunka, ez vár ránk.

– *A szellem és a kultúra újra fontos lesz?*

– Másodrendű kérdés a gazdaság, persze nélküle nincs semmi. A szellem, a kultúra és a lélek. A kultúra mentén lehet mindent elkezdni, mindent a helyére tenni. Minden megérthető, a gazemberség lehámlik, de csak úgy, ha előbb megváltottuk, a nagyszerű és jó megkapja megerősítését. És azokat a tartógerendákat, amelyekkel tovább lehet élni. Ez áll előttünk, és miután beszélgetésünk origója a múltba való visszavetítés, és a jövőbe való előretekintés, az 1956-os forradalom napjai, örülök, hogy ezt ilyen hosszasan idéztük. Nyissuk még nagyobbra a szívünket, szedjük össze magunkat, és szolgáljuk tovább ezt az ügyet!

– *Sokszor említjük a jazzt. Mintha nem is lenne más, pedig nálad minden teremő fontosságú.*

– Mindig azt próbálok megfogalmazni, ami köröttem van, bennem motoszka. Jazz ide, vagy oda, a lényeg: a zene! Feltétlenül meg kell emlétenem, hogyan tanított az anyám, a kenyér mellé mindig odatett csodás népdalokat. Így tettem szert észrevétlenül zenei anyanyelvemre. Talán telhetetlenségnek tűnik, még a jazzt is beleszövöm. Miért? Mert nyitott, az ősi zenei formák mindig ott vannak; improvizációtól gazdag. A jazzben a ritmus ugyanolyan fontos, mint a madár repülésében a szárnycsapás.

– *Két nagy zeneóriás jár előttünk.*

– Bartók és Kodály népi gyökerű zenéje ősi formanyelvet hozott vissza. Bartókot legtöbbször egy kézlegyintéssel elintézik, pedig mennyi kutakodás és munka van mögötte. Kísérletezés. Ismerte a kelet- és a dél-kelet európai

népzenéket, sőt, ázsiai és arab, berber törzsek muzsikáját is tanulmányozta. Hatalmas lángon égette magát.

– Tisztelettel beszélsz Hamvas Béláról is.

– Köszönöm, hogy róla kérdezel. Már a kezdetkor eljutottak hozzám írásai: kopott, töredezett, agyonolvasott üzenetek. Szívszorító a megjelenése, lécekből tákolt raktárban áll az ajtóban, cementes vasruhában a 20. század egyik legnagyobb gondolkodója. Rövid szünetekben a szanszkrit irodalmat fordítja. Ilyen sehol nincs a nagyvilágban, csak nálunk a szegény kis Magyarországon! Témái különlegesek. Próbál a kérdésekre választ adni. Világ, a Teremtés, a Kinyilatkozás, a Pusztítás... Nagy szellemek örök gondolatai. Sokszor mondtam, milyen szerencse, hogy itt élt és mindent kidolgozott. Rögton nekem estek: Hamvas nem időszerű. Folytattam, a Fény ma nem időszerű, a Világosság nem? A Látás?

– *Miért fontos ez a kivételes életmű?*

– Talán azért, mert a hamvasi gondolkodás meri vállalni a valóság egyszerű igazságait. Az Isten-érdekű és nem pusztán ember-szemponitú gondolkodást. Az egyetemes erkölcs valóságát. A zene pedig, ez a félig evilági tünemény: a legfelelőbb lélekistápolás és erőátvitel, amely nélkül lehet ugyan, de nem érdemes élni, s mely nélkül az Istent méltóan dicsérni talán nem is lehet.

– *Valakitől hallottam, egy kötetnyi vers lapul íróasztalfiókban.*

– Egyetemista koromtól kezdve tucatszám jöttek a versek, de ezeket később összetéptem. Én is másokat utánoztam az elején: Petőfit, Adyt, Verlaine-t... Apám a hadifogságban színdarabokat írt, azzal próbálta jobb kedvre deríteni szenvedő társait. Ezen a sok könyvön ne csodálkozz, örökség és saját gyűjtési szenvedély hordta ide körém, abban a reményben, hogy a zene segítségére lesznek. Nem tagadom, a Bibliához is visszatérek rendszeresen, kimeríthetetlen kútforrás számomra. Meg fogsz lepődni, az egyik legkedvesebb adakozó Cervantes *Don Quijotéja*. Örök üzenete a nemesebbet akaró férfiember evilági pokoljárásának és kigúnyolásának.

– *Vissza a muzsikához, mi sodort a jazz felé?*

– Említettem, már fiatalon szívesen improvizáltam a zongoránál. Ösztönösen ráéreztem az ízére, és ez volt a döntő motívum. Zenekart alapítottam, attól kezdve számos együttesen volt. Új művek, új barátok, akik úgy érezték, jó úton haladunk.

– *Néhány napja, a Széchényi Könyvtár zenei vezetője mondta, amit játszol, már nem is jazz.*

– Mindig azt játszom, ami meg akar születni bennem. A legfontosabb: a Zene! Erőm, és tehetségem szerint a legjobbra megkialapálva.

– *Nem szeretem a besorolásokat. Mégis te hová állítod magadat?*

– Mostanában egyre kevesebbet gondolkodom ezen, inkább teszem a dolgomat. Kifogytam az időből, néhány régebbi munkát próbálok befejezni. Azt tapasztaltam koncertjeimen, hogy az emberek jól tudják, hol vannak és miféle zenét hallgatnak. Probléma akkor van, ha megjelennek az aktakucakok, és a tévedhetetlen kritikusok.

82

– *Nem fáradtál bele a rosszindulatú harcokba?*

– Sokszor úgy érzem, az energiám nagyobb része arra megy el, hogy engedélyt szerezzek a munkára. Olykor a teljes reménytelenségben bekopog hozzám néhány tiszta-arcú fiatal, és keresnek. Merre vagyok? Szeretnének újra hallani! És én a világ végére követem őket, azzal a reménnyel, hogy örömet szerezzek nekik. Élni segítsem őket.

*Szabados György most lenne 80 éves. (A Szerk.)

A BMC Opus Jazzklubjában 2019. április 17-én Dukay Barnabás, Grecsó István és Kovács Tickmayer István lépett fel. A program második részében csatlakozott hozzájuk Kalafszky Adriána szoprán énekesnő. A teltházas koncertet a közönség nagy tetszéssel fogadta. Így szólhat egy mínuszos hír, de valóban ez és így történt? Ennyi? Hát bizony nem.

Kezdjük előlről.

Helyszín, időpont, fellépők mint fentebb. Grecsó István és Dukay Barnabás közös zenélései – akár kettesben, akár

egy-két további muzsikussal társulva játszanak – rendre olyan események, amikor kilépnek minden konvencióból és egy autonóm univerzumban helyeznek el irányjelzőket. Ennek nagyszerű dokumentumai a *Hátrahagyott dolgok apály idején* és az *Esszék* című CD-k. (Koncertjeik többségét is örzi hangfelvétel, de ezek a szélesebb közönség számára egyelőre nem hozzáférhetőek.) Kovács Tickmayer István a 3 CD-t tartalmazó *Esszék Várákozás* című lemezén már alkotótársuk volt, így előzetesen lehetett sejteni valamit arról, milyen karakterű zene várható ezen az estén. Ellazulós, könnyed kikacsolódásra bizonyosan nem számított senki. Dukay, Grecsó és Tickmayer zenéje invitálás az ismeretlenbe. Az előadók inkább médiumok, révkalauzok, akik kaput nyitnak és utat kínálnak abba a spirituális térbe és állapotba, ahol ők otthonosan mozognak. A művészet legeredetibb funkcióját ássák ki a romok alól, a kapcsolatteremtés lehetőségét a mindennapi lét forgácsaitól, szilánkjaitól távolabb húzódtott teljességgel. Ez a tökéletes, diagonális ellentéte a kultúripar által kíméletlen erőszakossággal tolt kikacsolódás koncepciónak. Micsoda abszurd, ha jobban belegondolunk. Villanásnyi földi létünknek abban a részében, amit nem a megélhetési kényszer nyomása alatt végzett munkával töltünk, kikacsolódunk, ami nem mást jelent, mint hogy ezúttal fogyasztóként pörgetjük a gazdaságot, szemünkön, szánkön, fülünkön és minden érzékszervünkön keresztül tömik belénk az előre gyártott, és többnyire tényleg szépen, kívánatosan csomagolt kikacsoló tápot. Brojler ember. Nagyüzemi embertartás. Fogyasztógyár. És hol marad a bekapcsolódás? A bekapcsolódás a lét teljességének áramlásába? Ja, erre nincs igény, nem kívánatos, amúgy pedig deviáns maga a gondolat is. És mindezek ellenére. És mégis. Rendre akadnak olyan művészek korunkban is, akik igyekeznek lyukat ütni azon az elképesztő sűrűségű és szilárdságú, információnak nevezett zörejből, hiábavalóságokból, mesterségesen gerjesztett ócska vágyakból, konyhakész, vacak

Németh Zsolt 83

ISMERETLEN CSILLAGKÉPEK ALATT

Bevezető egy

koncertbeszámolóhoz

nézetekből, agresszív manipulációból szőtt hálón, ami a földbe passzíroz bennünket és elzárja az Eget csakúgy, mint önünknek azt a részét, ahol az Ég felé pillantás igénye él. Egy aprócska rést, nyiladékot verni, amin át kisorsranhat a lélek, a szellem igazi otthona felé, megmártózni, megtisztulni, hogy csillámokkal borítva térhessen vissza, és a tapasztalás, az élmény hatása még sokáig vele maradjon. Művészeket mondtam, de akik ennek jegyében alkotnak, legalább annyira papok, misztikusok, látók, lelki vezetők, olyanok, akik megszabadultak a nagy háló alatt kizárólagos érvényességet vindikáló és erőszakoló látás- és érzékelésmódtól, és ezt az új érzékenységüket hozzáférhetővé teszik mások számára is. Szépen és egyértelműen beszélt erről pl. Mark Rothko: „A képeim előtt síró emberek ugyanazt a vallásos tapasztalatot élik meg, mint én, amikor festettem őket”.¹ Dukay Barnabás darabjainak címével segít tájékozódni abban, honnan érkezik az inspirációja és hova tart a zenéje. (*A Pantokrátor szentjei körében – részlet egy angyalkoncertből; A szentháromság hallomása; Hallomások a fényről és a szeretetről*) A hallomásnál érdemes megállni egy pillanatra². Elmondása szerint Dukay ezt zenei műfajként értelmezi. Etimológiájában a látomás, a fizikai paraméterekkel és köznapi racionalitással nehezen verifikálható vízió párja hang alakban, üzenet, észlelet, ami fogalmakkal csak nehezen megragadható, jelentésére, értelmére homály borul, ezáltal azonban éppen a verbalitáson túli tartalmakat fedhet fel. A homályban felsejlő, amúgy megnevezhetetlen alakzat mégis mérhetetlenül több, mint a nem-látás és nem-hallás. Dukay és Grecsó évek óta nagyszerű társak az ilyen szertartás-zenék létre segítésében. Alkotói módszerük következetesen a valós idejű komponálás, koncertjeiken és lemezfelvételeiken soha nem használnak kottát, de szóban sem egyeztetnek zenei szerkezetekről, formákról. Ezzel tudatosan vállalják az alkalomnak, pillanatnak kitettség kockázatát, ami része minden spontán zenélésnek és könnyen vezethet ürességhez, összeomláshoz. De náluk ilyen még soha nem következett be. És erre most sem tudok jobb magyarázatot adni, mint amivel már korábban kísérleteztem.³ Tulajdonképpen kevés azt mondani, hogy elmélyülten figyelnek egymásra. Sokkal inkább arról lehet szó, hogy belépnek egy közös spirituális térbe és az ottani hallomásokat formálják hangszereik (instrumentumaik) segítségével zenévé.

Hagyjuk azonban a csevelyt, térjünk vissza lassan az Opus Jazz Klubba, mert kezdődik a koncert, amelynek első része a *Várazzás* címet kapta a programban. Az egybegyűltek többsége tudta, mire készülhet, azért jöttek el. Talán meglepetésre is számítottak, hiszen a fellépők egyik védjegye az új és új kifejezésformák folyamatos keresése. Izgalmas kérdés volt az is, hogy a program második részében Kalafszky Adriána klasszikus énekesnő csatlakozása milyen irányba mozdítja el a zenét.

A koncert úgy kezdődött, ahogyan más hangversenyek befejeződni szoktak. Ami másutt a lecsengés, a feloldás, az elengedés, a visszatérés, a belépés a zene utáni csendbe, ez a zene onnan indult. Azért érdemes figyelni a kezdetre, mert ez alkalommal nem teljesen spontánul, a pillanatnyi hangulat és ihlet hatására alakult így, hanem zenészek a fellépésre készülve egyetértettek abban, hogy nem a *Várakozás* lemez világát reprodukálják, élesztik fel, hanem inkább túllépnek rajta, mégpedig úgy, hogy az intenzitás, a tempó szempontjából erős, önmaguk állította korlátok között maradnak. Sokat sejtetett, amit Dukay Barnabás mondott a koncert előtti hetekben: „nem akarok én most úgy zongorázni, mint mások [...] legfeljebb néhány hangot [...] valahogy úgy lesz, mintha ott sem lennék”. Indul. Egy hosszan tartott hang a zongorán, majd aláúszó bűgás, erre egy-egy újabb zongora billentés, ritkás hangok. Az elektronika bőgőket idéző halk zúgása. Kinyílt a kapu, ahol a hallgató át-léphet egy másik univerzumba. Az idő visszavétele. „Telik, de nem múlik.”⁴ S ha mégis méricskéljük, támaszul használva a külső időt egy ilyen lehetetlen vállalkozáshoz, amikor szavakkal közelítünk az ismeretlen nyelven szóló zenéhez, azt rögzíthetjük, hogy a nyolcadik perc-ben csatlakozik a harmadik hangszer, Grensó klarinétja. A diád triáddá bővül, megsokszorozódik a lehetséges interakciók száma, egyúttal felágaskodik a veszély, hogy az eddig alig érzékelhető, éteri anyagból szőtt szerkezet roncsolódik, beroskad. De persze nem így lesz, hanem újabb finom mintázatokkal folytatódik a bővülése, hang-ról hangra lépve tovább, jószerivel ismétlődő motívumok nélkül.

Itt most önkényesen megnyomom a szünet gombot és egy kis kitérőt szeretnék tenni. A színpadon egy trió játszik. Gyakori formáció, igényes kifejezési lehetőség a jazzben, a klasszikus és a kortárs zenében egyaránt, de míg az utóbbi két műfajban jellemzően megkomponált, kottába rögzített és kottából játszott darabokat jelent, a jazzben a megírt témák nyújtanak kapaszkodót a muzsikusoknak, ahonnan elemelkednek a rögtönzéseikkel és ahova visszatérnek a szólók után. A jazz másik jellegzetessége, hogy a legutóbbi idők kísérletező irányzataiig nem mondott le a ritmus alapokról, még akkor sem, ha olyan totális zenét adnak elő, ahol gyakorlatilag minden hangszer szólót játszik, mint pl. Ornette Coleman, David Izenzon és Charles Moffett 1965-66-os lélegzetelállító triója, vagy Anthony Braxton, Milford Graves és William Parker *Beyond Quantum* című lemeze, hogy csak két példát említsek. De ezekbe a keretekbe nemcsak lehetetlen begyömöszölni az Opus színpadán szóló zenét, igazából az érintkezési pontok is csekélyek. Nem ritmus alapokon és rögzített

témák körül szerveződik, így a hangzásban semmi hasonlóságot nem mutat a jazzel. Ha valamit, akkor leginkább a kortárs zenét idézi, ettől azonban a teljes spontaneitás választja el. Mitől működik mégis? A színpadon tehát három zeneszerző, akik nem mellesleg kiemelkedő hangszeres tudással is bírnak. Dukay Barnabás a kortárs zene rejtélyes és rejtőzködő mestere, aki következetesen építi saját autonóm zenei világát, emellett pedagógus és – ez ugyancsak fontos – eredeti gondolkodó. Kovács Tickmayer István ugyancsak klasszikus képzettségű muzsik, tanult zongorázni, nagybőgőzni és zeneszerzésből diplomázott. Érdeklődési területe rendkívül széles, pályája során dolgozott GidonKremerrel és Kurtág Györggyel, de gyökeret eresztett a jazzben is. Már a 80-as évek végétől kapcsolatban állt Szabados Györggyel, ami nyilvánvaló hatással volt zongorázási stílusára és gondolkodásmódjára is. Ekkorra datálódik barátsága Grencsó Istvánnal, akivel az évek során számos emlékezetes felvételt készítettek. Grencsó munkássága sem értelmezhető a Szabadossal töltött időszak nélkül, és ma azon kevesek közé tartozik, akik hitelesen igyekeznek életben tartani Szabados szellemiségét. Emellett átszűrte magán a teljes jazz avantgárdot és ezekből az elemekből, hatásokból formálta saját, mással össze nem téveszthető stílusát, nyelvét, játékmódját, ami ma már önálló fejezete napjaink zenéjének. Egy ideje olyan új kifejezésformákat keres, amik túlmutatnak az avantgárd hagyományos eszköztárán, és ehhez lelt ideális társra Dukay Barnabásban. A pillanatnyilag állóképpé merevített színpadon ott gomolyognak mindezek az előzmények – Kurtágtól TheloniousMonkon, Szabadoson és Braxtonon át a Dukayban élő, Ockeghemtől, Bachtól Liszt és Satie érintésével a kortársakig ívelőzenetörténetig – készen arra, hogy új formát nyerjenek.

Könnyen lehetne ebből nagy katyvasz, ha mindenki erőnek erejével a magáét nyomná. Kotta és elfogadott váz, szerkezet nélkül a harmónia létrejöttének esélyét talán a leghelyesebb abban feltételezni, hogy azt nem a színpadon kellett kikísérletezni, próba szerencse módon keresgélni, hanem az bennük volt már azt megelőzően, hogy Dukay leütötte az első hangot a zongorán. Mély, kölcsönös és arányos elfogadása egymásnak, a készség és képesség a másik világából a közös metszet feltárására, a készség és képesség a belépésre ebbe a közös világba. Ha ez sikerül, amiként ez alkalommal minden jel szerint történt, onnantól már relatíve egyszerű a helyzet. Instrumentumaik segítségével hangjeleket küldenek onnan bentről a kívül várakozóknak, figyelőknek, kis üzeneteket, amikkel érzékeltetik, milyen tájakon járnak. Invitálnak, akár csatlakozni is lehet hozzájuk, velük barangolni az ismeretlen vidéken, lebegős léptekkel, mert a gravitáció is megváltozott. De a hallgató azt is választhatja, hogy egyszerűen átadja magát a küldött jelek

élvezetének. Lélek-zene. Spirituális rítus. Beavatási szertartás. A művészet legjáva, ami elutasítja a szórakoztatást, nem kikapcsol, hanem be, mégpedig a Lét teljességébe, megismerést és tudást nyújtva.

No, de ideje megérinteni a Start gombot, hadd folytatódjék az előadás.

87

Hópihékként szálló hangok. Zongora, elektronikus effektek, klarinét. Bár hol egyik, hol a másik kerül inkább valamelyest előtérbe, a szokott értelemben vett szólóról nem beszélhetünk, mindenki a harmóniáról harmóniára tartó hullámokhoz járul hozzá. Folytonos változás, anélkül, hogy tartana valamilyen kitapintható irányba. Ugyanakkor természetesen irányítévesztés vagy vesztés sincs, a háttérben olyan feszes szerkezet épül, mintha megírt darab volna. Ezt tudja három zeneszerző valós idejű komponálásban. Végtelenül letisztult, nemes egyszerűség. A hangszeres virtuózokdás fel sem merül bennük, noha bármikor kipenderíthetnének valami ilyesmit is, de ez most nem arról szól. Mester voltuk, egyedi tudások abban nyilvánul meg, hogy a végtelen lehetőségekből spontánul életre keltett hangnak mintha elrendelten éppen ott lett volna mindig is a helye, ahova került. Külön elemzést érdemelne annak követése, milyen rend szerint változik az, hogy egy, kettő, vagy három hangszer játszik. A trió felállásban összesen hétféle lehetőség van, három szóló, három duó és egy trió változat. Ebből csak a fúvós önálló játéka marad ki, tehát hatféle összetételből építik a darabokat. Tekintélyes variabilitás, és mi mindent hoznak ki belőle! Ráadásul a spontaneitás ellenére helyenként olyan az összhang, mintha csupán egy zenész egyetlen hangszeren játszana. Megteremtik a hangzások és a hangszerek harmóniáját – ráadásul élőben, a szemünk és fülünk előtt.

Az első rész mágikus szertartása 52 percig tartott és a kezdet tükörképével fejeződött be. Először a klarinét szállt ki, majd az elektronika, s a legvégén már csak Dukay Barnabás ütött le néhány magányos hangot, gondosan megvárva mindig, míg az előző teljesen elhalt.

A tökéletesség gyengéd érintése, valahol a látómező peremén. Az alkotó alázat nem nagyon észleli, nem vesz róla tudomást, mert behunyt szemmel, lehajtott fejjel áll. Nagy teher ez, nem könnyű viselni.

Néhány impresszió foszlány, tétova hasonlat, botladozó kísérlet annak szavakba foglalására, amit hallhattak a nagyjérdemű egybegyűltek.

Köbgyök zene. Kevés hangból épül. Olyan, mintha utalásszerűen, éppen csak a párlatát szólaltatnák meg annak, ami bennük árad. Nem határozott, netán erőszakos állítás, inkább gyengés érintés, sejtetés. Egy tekintet a sejtés mögötti bizonyosság irányába, amihez mégis így visznek a lehető legközelebb.

Szellősség, ahol tér nyílik a figyelő gondolat beúszására. Nem passzív befogadásra ösztönöz, hanem csatlakozásra invitál.

88 *Zene esszencia.* Az aszú esszencia az összegyűjtött aszú szemekből préselés nélkül, csupán a súlyuk nyomására kicsepegő nektár. Amit hallhattunk, ilyen zene esszencia. Lassan, halkán csordogáló hangcseppek, és mint az aszúnál az édesség, itt a lassúság nem a lényeg, hanem csupán hordozóanyag, tartószerkezet.

Zenei akt. A színpadon három szerény, tartózkodó, szemérmes ember van, lemondva mégis minden védelmet jelentő gesztusról, testtelenül, törekenyen, a póre lélek sérülékenységét vállalva varázsolnak hangokat. A teljes feltárlás, sugárzás a meztelen lélekből. Zenei akt.

Melankolikus zene. A modernitásban melankólia alatt leginkább ok nélküli szomorúságot, kedélybetegséget, depresszióval rokonítható hangulatot értenek. Az egyik legkitűnőbb magyar nyelven írt bölcséleti műben, Földényi F. László *Melankólia* című könyvében⁵ a szerző aprólékosan feltárja a fogalom eredetét és történeti változásait, bár már az elején leszögezi, hogy pontos meghatározást nem lehet adni róla. Természetesen a gyökerek a régi görögökhöz vezetnek, akik a melankóliát a legnagyobb héroszokhoz, filozófusokhoz és művészekhez kötik (mint Empedoklész, Bellerophontész, Héraklész és Aiasz, illetve Hérakleitosz, Szókratész). A melankolikusra úgy tekintenek, mint aki a lét és nemlét határán áll. Élete a földhöz, anyaghoz köti, de bejárása, belátása van a földi léten túli valóságba, és ennek a tapasztalatnak, tudásnak a súlya teszi otthontalanná az emberek világában, elkülönülővé, furcsává a többiek szemébe. Jós, látnok és beavatott. Hát ilyen értelemben melankolikus a Grecsó, Dukay és Tickmayer által megidézett, hangokból szőtt alkotás. Hadd szögezzem le mindjárt, hogy szomorúságról persze szó sincs. Komolyság van benne és méltóság, elrédő derű, egy magasabb rendű tudásból rávetülő selymes fény.

Kínai kép. Párában ködlő, sejtelmes háttér előtt néhány éles kontúrú forma, teret nyitva a képzetnek. A hasonlat azért sem tűnik erőltetettnek, mert Dukay Barnabás erősen vonzódik a régi kínai kultúrához és filozófiához.

Az esemény második, *Fátyolzenének* nevezett részében csatlakozott a trióhoz Kalafszky Adriána szoprán énekesnő. Grecsó Istvánt régóta foglalkoztatja az emberi hang integrálása a zenéjébe. Tulajdonképpen meglepően sok olyan felvétele, lemeze van, ahol megjelent ez a törekvés. Egyrészt narrációként,

mint a Dream-Car⁶ és a *Tiszteletzene, 1956* című munkáiban, vagy az Aurórában 2015-ben adott koncerten, ahol Szemző Tibor egy kertészeti szakkönyvből olvasott fel részleteket – drámai hatást kelteve. Lewis Jordannel⁷ való tartós együttműködése során az afro-amerikai költő, szaxofonos versei gazdagítják a zenét, legújabb lemezén⁸ pedig saját versei hangzának el Szalontay Tünde előadásában. A *7 ének az utolsó mohikánoknak*⁹ felvételen férfikórus hallható, régi zene stílusban. A nagymarosi Adyton szabadzenei együttlét rendezvényein minden alkalommal voltak a részvevők között énekesnők, ami lehetőséget adott az énekhangnak a szabadzenébe illesztésével folyó kísérletekre. Ezekből a csírákból nőhetett ki a gondolat, hogy a jazz hagyományos ritmikai kötöttségeit maga mögött hagyó új, meditatív – spirituális irányban, ami részben Dukay Barnabással közös munkáiban, részben pl. a „Folyami zene” sorozatban bontakozott ki, helye lehet a hangszerként megszólaló női hangnak. „Kellene egy jó énekesnő” – mondogatta egy ideje. Dukay Barnabáson keresztül került kapcsolatba Kalafszky Adriánával, aki klasszikus énekművész mesterszakonatoratórium- és dalének szakirányon tanult. Repertoárjának alapja az angol reneszánsztól a német barokkig terjed, de belekóstolt már a kortárs zenébe, sőt, részt vett a barokk és a free jazz ötvözésére tett kísérletben is. A klasszikus képzettségű muzikusokazon kisebbségéhez tartozik tehát, akik nem rettennek meg attól, ha nincs előttük kotta.

Dukay Barnabás zongorafutamokkal és a húrokon dobolással nyitja az est második részét, ehhez előbb az elektronika, majd Grensó basszusklarinétja társul, és a harmadik percben csatlakozik az énekhang is. Két fő irányba lehet indulni. A továbbiakban vagy az ének köré szerveződik a zene, és a trió kísérőzenekarrá alakul, vagy az énekhang újabb hangszerként csatlakozik hozzájuk, gazdagítva az akusztikus szövetet. No persze, hogy az utóbbi történt. Kalafszky Adriána bámulatosan alkalmazkodott, illeszkedett be a többiek által már kialakított világba. Nem gondolta, hogy neki folyamatosan énekelni kell, kereste, kívárta – és megtalálta – az alkalmakat, amikor érdemben és alkotó módon járulhatott hozzá csodás, tiszta énekhangjaival a kibontakozó műhöz. A koncertnek ez a része több darabra tagozódott. Az elsőben a fentebb jelzett módon felépülő kvartettet a zongora terelgeti újabb és újabb harmóniák felé, egészen a tizedik perc táján bekövetkező kitörésig, ami pillanatnyi szünet utáni elcsendesülésből, apró hangokból, zörejekből álló építkezés követ, előkészítve egy zongora basszusklarinét duót, amihez aztán társul a lebegő ének és néhány finom elektronikus effekt. A második darabot Dukay éteri zongorahangjai nyitják, mögé a háttérben Tickmayer méhraj zümmögését idéző zúgást üsztat. A szaxofon izgatott, rövid futamokkal lép be, amit orgonahangok

lányítanak, aztán egy ideig Dukay gravitációmentes, lenyűgöző szépségű szólója. Nehéz eldönteni, hogy új darab, vagy az előző folytatása a fuvola-ének duó, de kétségtelenül a test nélküli szépséget viszi tovább. Tobzódás a nyugodt gyönyörben. Befejezésül Kovács Tickmayer István preparált zongorát idéző zöreijehez sóhajtásszerű ének és klarinét hangok társulnak. Aztán az utolsó percekre egyedül marad a zongora, Dukay Barnabás a billentyűket alig érintve zárja a misztériumot. Mintha jelen sem lenne? Jelenléte és annak hatása nem mérhető sem a hangok erejével, sem sűrűségével, ezek nélkül is tonnányi súlyú egész este. A hegy, ami akkor is meghatározza a tájat, ha nincs éppen kőomlás vagy lava, és az éj leszálлтával is csak a körvonalai oldódnak fel, de attól még ott van.

Az egész koncert – néhány kontrasztot képező perc kivételével – méltóságteljes emelkedettségben telt. Szeretkezés a végtelennel. De ez a lassúság, a dallamokat nélkülöző szépség semmiben nem hasonlít a new age olcsó édességére, a gerincen lecsúszó langyos váladék keltette viszolygásra. Az eszméletlen tempóban rohanó, a sebesség mámorában vergődő világban egy másik dimenzió visszavétele, felmutatása, határozott, erős állítás a kontemplatív szemlélet értelme, jogosultsága mellett.

Koncert volt? Inkább rítus, beavatási szertartás. Bizonyíték arra, hogy létezhet, létezik a megismerést közvetítő művészet. Ezt az ajándékot kapták, akik ott voltak az Opus Jazzklubban, és az élmény remélhetően még sokáig elkíséri őket.

De elhalt az utolsó hang is, befejeződik, összezáródnak az eddig védőn főlénk boruló angyalszárnyak. Némi csend után eszmélés, felhangzik a taps. Valamilyen módon ki kell fejezni az elismerést, azt, hogy ez bizony nagyon jó volt. De itt és most ez valahogy illetlennek tűnik. Felvetek egy gondolat-kísérletet arra, miként lehetne a közönség részéről lágyabban lezárni az ilyen megrendítő élményt nyújtó, katartikus művészi eseményeket, kevésbé élessé tenni a visszatérést a mindennapok világába. El kellene felejteni a tapsot, ami helyénvaló egy akrobata mutatványt követően, itt inkább durva törést okoz, hirtelen földre huppanást. Időt kellene még hagyni ülve maradvá egy kis csendre, a befogadás néma befejezésére, akár hosszú percekben át. Aztán amikor ki-ki ezt elvégezte magában, feláll, hangtalanul meghajol a színpad felé, és távozik. Kinn, egy másik térben még össze lehetne gyűlni, lassan oldódva, mosolyogva biccenteni valaki felé, kortyolni egy jó italt, rágyújtani, és lehet kezdeni keresni halk, illő szavakat.

Én is mélyen meghajolok, bizonytalanul intek a kezemmel, és tétova léptekkel elindulok.

Epilógus. A koncertet a nézőtéren végighallgatta Kurtág György, és azt mondta, ilyen ihletett zenét már régen hallott.

¹ <https://crystalbridges.org/blog/silence-accurate-thinking-mark-rothko/>

² *Hallomások* címen jelent meg CD-je is Dukay Barnabásnak a BMC-nél. (BMC CD 147, 2010)

³ Németh Zsolt: *Hátrahagyott dolgok apály idején. Új Forrás*, 2017/4.

⁴ Krasznahorkai László: *Az ellenállás melankóliája* című könyvének kezdő mondata.

⁵ Földényi F. László: *Melankólia*. Magvető, Budapest, 1984.

⁶ Grencsó Surprise Kollektív: *Dream-Car*. Adventure music. Szerzői kiadás, 2003.

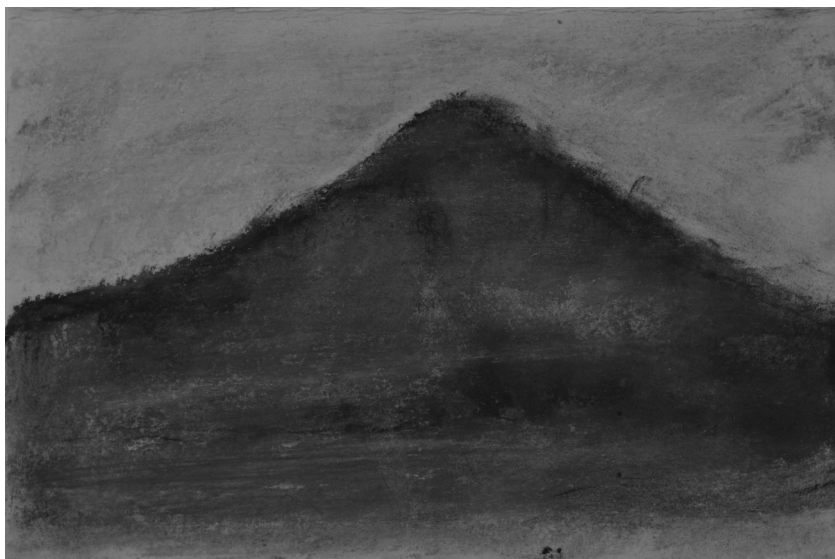
⁷ Grencsó Open Collectivewith Lewis Jordan: *Szöttes fekete-fehérben*. BMC CD 161. 2009.

Grencsó Open Collectivewith Lewis Jordan: *Local Time*. BMC CD 181. 2011.

Grencsó Open Collective: *IV free musicpieces*. Magánkiadás, év megjelölés nélkül.

⁸ GrencsóPoetryCollective: *Ajtótól kapuig*. Hunnia Records és Adyton Records. HRCD 1903. 2019.

⁹ Grencsó Kollektíva Plusz: *7 ének az utolsó mohikánoknak*. Szerzői kiadás, 2001.

KÉT HOPPER-KÉP

– a Thyssen-Bornemisza gyűjteményből –

A kisebb, a korábbi, a *Lány a varrógépnél*
oldalról mutatja a hajfüggönyös arcot,
a háttér narancssárga fal, az ég világos-

kék oszlopokban áll az ablakfülkében.

A lány egyedül, csendben dolgozik.

A *Hotelszoba* kombinéra vetkőzött hősnője

térdén kihajtogatott levelébe mélyed.

Szeme és arca árnyékban. Láthatatlan
utcai forgalom zaja hallatszik. A szoba

egyik fala sárga, féloldalt kissé útban áll
a barna írószekrény, a zöld plüssfotel
napszitta, mellette kicsomagolásra vár

az útipoggyász. Ismerős helyen járunk.

A rézsútos fény, a magányos nő,
és az öt festéksíkok között szemmel tartó

titokzatos tanú, aki maga mellé állít minket.

Az öltögető lány, a levelet olvasó nő.
Hopper azt mondja, *én Vermeer vagyok.*

VASÁRNAP
KORA REGGEL

Valahol a sarkon túl
valaki mintha fuvolán gyakorolna
de nem itt

ahol mind a négy boltbejárat sötét
a vászonernyők
behúzva

minden zárva tart
Az emelet széltében
tíz arctalan ablak

Az előtérben
egy borbélycégér, egy tűzcsap
mintha valaha is lenne még

haj vágatni, tűz oltatni
És egészen messze
még alacsonyan

a képzeletbeli kelet felől
újból a nap
időben, pontosan

olyan bíborszínt ad
a homlokzatnak
mely nélkül

94 nem tudnám
hogy hőség lesz
napközben

Azt hiszem
egy épp ilyen napon történt
Egy épp ilyen reggelen

minden Edward Hopper végez
leteszi ecsetjét
mintha azt mondaná

éppoly fontos
ami
történik

mint, ami nem

(Fordította: Szilágyi Mihály)

VASÁRNAP DÉLELŐTT
NEM MANHATTANBEN

Az utca túloldalán bezárt boltok, hol az üveg csak e szórt fényt tükrözi, vagy régi villamosok halványan égre karcolt felsővezetékét, a fenti, félig nyitott ablakok emlékezetét. Az elnyúló, ferde árnyak fakó felszínre hullott függőlegességek, nem a magunk vetületei.

A leghosszabb és szinte mozdulatlan, ujjnyi széles árnyék a festetlen járdszegély mellett egy valahol jobbra lévő, fáknál ölesebb, utcai lámpáknál magasabb dolgot jelez: láthatatlan, kitaró énünk, talán és nem jellemzően, ezúton nyújtja be igényét a színtérre, az egészre, mindenre.

(Fordította: Szilágyi Mihály)

A FÉRFI AZ ÁGYON

*1958 szeptemberének végén meglátogattam Edward Hoppert vidéki műtermében. A festőállványán nemhogy félkész művet, még üres vásznat sem láttam, csupán egy vakráma volt rajta. „Egész nyáron ezt nézte” – mondta a felesége.
(Lloyd Goodrich)*

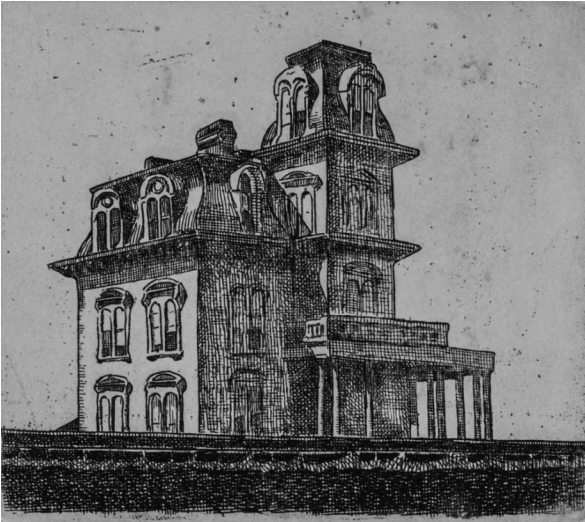
Feküdt az ágyon,
és elgondolta, az ablakból
mit látna elhibázott,
eső után fényeskedő tájképnek;
a közeli, de rozsdás rózsákat,
a tölgy vastag, nedves levelei
közt rekedt piros madarat,
a tócsák tükrében remegő fát.
Feküdt az ágyon,
Az ingét kékbe mártotta az este,
és azt gondolta, sötétben a piros madár
akár fekete is lehet.

Aztán elaludt,
és egy olyan férfiről álmodott,
aki szemüvegben aludt;
ha felébred, annál könnyebben megleli.
A szoba kisebbnek érződött,
a szél a ház sarkánál erősebbnek.
Ha a szív lakóház, gondolta,
idegeneknek adják ki,
akik üresen hagyják hátra.
Ha a szív lakóház,
akkor a fekete madár
a környező sötétségen is
láthatatlanul és vakon repül át,
ütközik az ablaknak,
és veri, verdesi szárnyával
az üveget.

(Fordította: Szilágyi Mihály)

EDWARD HOPPER ÉS A „HÁZ A SÍNEK MELLETT”*

Idekinn, délidőben e zavarba ejtő
Háznak olyan az ábrázata, mint akit
Csendre intettek, víz alá nyomtak,
Megbámulnak, várankoztatnak.

Ez a ház szégyelli magát, szégyelli
Elképesztő, manzárdos tetőzetét
És álgótikus verandáját, szégyelli
Langalétaságát, szögletes vállait.

De a festő az állványnál nem irgalmaz.
Kegyetlen, mint a napfény, úgy véli,
A ház valami szörnyűséget tehetett
Az emberekkel, akik egykor itt éltek,

Mert most oly reménytelenül üres.
Valami szörnyűséget tehetett
Az éggel, mert az égbolt is
Teljesen üres, kifejezéstelen.

Sehol egy fa, vagy egy bokor –
A föld ellen is elkövethetett valamit,
Csupán egy messze vezető
Sínpár borítja. Vonat nem jár erre.

Az idegen most naponta visszatér ide.
Addig, hogy a ház kezdi gyanítani,
A férfi is elhagyatott. Elhagyatott,
Sőt megszégyenült. A ház nemsokára

Nyíltan megbámulja a férfit. És az üres,
Fehér vászon apránként olyan valaki
Ábrázatát ölti, aki kényszeredett, olyan
Valakiét, akit víz alá nyomtak.

Aztán egy nap a férfi egyszerűen eltűnik.
Utolsó mozgó délutáni árnyként
Átlép a síneken, és keresztülmegy
A sötétedő, hatalmas földeken.

Más épületeket fog festeni, elhagyatott
Lakóházakat, homályos bisztróablakokat,
Kopott feliratú, külvárosi üzletportálokat.
Mind ugyanazt mutatja majd: a teljesen

Lemeztelenedett látványát valakinek,
Akit megbámulnak, egy zavarba ejtő
Amerikainak, aki hamarosan ismét
Magára marad, és már nem bírja tovább.

(Fordította: Szilágyi Mihály)

Építhető-e katedrális? Olyan, ami kívül és belül ugyanaz. Ami kívül hatalmas és beláthatatlan, és belül rejtőző, létező, de felfoghatatlan. Ami azért nem káprázat, mert bennünk él, a külső csak ennek a látványa. Ma több katedrális

100 Gaál József

KATEDRÁLISÉPÍTŐK

omlik le, mint épül. Kívül és belül. Most nem egy Babel torony épül, hanem milliárdnyi. Babel, magyarítva a bábu el- és leesése, bomlása, széthullása. Minden ember ilyen

bábtorony, benne identitásfoszlányok kavarnak. Ezért a katedrális vágy, a hit által épült, épül befejezhetetlenül, de a hitnélküliség által az építés elakad, lerombolják, majd erőre kapva, a hit vágya által újraépítik.

Muzsnay Ákos látszólagos konoksága inkább állhatatosság. Mi a magány, vagy egyedüllét, vagy az igazi belső közösség, mi az a falak nélküli kolostor, önmagába záródó lélekfülke? Magányban kiteljesedés, a bensőséges, igaz kapcsolat, az odaadás, amikor az ember elveszíti énjét, hogy egy másik valódi én megszülethessen. Az égi és földi kapcsolat számára különválaszthatatlan, esendő angyalok és angyali emberek. Muzsnay Ákos világában az angyalok olyan sorstársak, akik a magára hagyott ember vigaszai, akik már bevallják mindenhatóságuk elvesztését. Ezért ők is ugyanúgy fohászknak a kegyelemért, mint akiket fel akarnak emelni. A krisztusi áldozat, aminek lényege az emberré válás, megismétlődik az angyal-ember átváltozás által. A katedrális együtt építik, de a sötétben vékony rajzolatként, omlékony vázként csupasz állványzat minden építmény.

A kondori angyalok átalakulnak, de azt a szerepet, hogy az esendő embert segítve ők is emberivé válnak egy elvontabb és redukáltabb képi világban folytatja. Kondor Béla világában a szent és a profán csak kontrasztosan szerepel, az elegyedésben mindig jelen van az ellentét, a profetikus hangú, de groteszk megfogalmazású művek kettőssége állandó feszültséget adó színpadképet. Muzsnay Ákos világában az ellentétek feloldódnak, ezáltal csupasz, szinte a monokróm világon belüli finom modulációk válnak fontossá. A modernizmus gépfetisizmusa, építő-romboló forradalmisága Kondor belső küzdelmének egyik fontos pontja, a technikai megváltás és az egyetemes keresztényi szimbólika disszonáns együtthatása által. A fausti lázadó ember kísértése, a hidegháborús rettenet közvetlen hatása. Muzsnay Ákos letisztultsága az elmentmondásokon túllépve az emberi lét alappilléreit veszi számba. Katedrálisépítőit a társadalmi lét aktuális problémái már nem érintik, nem hat rájuk...

„Mindenség modellje, áll a templom” – Pilinszky sorai is azt sugallják, hogy a katedrális, templom, kolostor, szentély testünkben lévő léleképítmény. Szívkatedrális. Gyolcsba tekert, abból csak részben kibomló, kifoszló

figurái Kiss Anna szavaival „bepólyált” alakok. Arctalanul, inkább rejtőzködő lények, bukott angyalok, vagy felemelkedni akaró emberek. Már lehullott Ikarosz-lények, földre száműzött arkangyalok. Védettségben a determináló kötöttséggel. Könyörögve, önmagukba zárva, tehetetlenségük ellenére áldást osztva. Áldás és áldozat összefonódása az önfeladó földi tévelygésben. 101

Eltévedtek az angyali lények, elegendtek a földi sárral, de nem keveredtek a démoni erővel. Talán csak elgyengültek, erőtlenségük miatt lerokkadnak, mintha kiteszítottak lennének, mintha az égi szféra után a földi sárvilágban sem találnának nyugalmat. Halandók és halhatatlanok, bűnös angyalok és arctalan vezeklők, talán bűnösök, vagy büntelenségben vétezők. Bábok és pátosz formulák, a hellén szobrok torzóiól újra összerakott keresztény képesség toposzai a kietlen szépség színpadán. Mozdultba merevedett figurák, egy végtelenségig kitarított pillanatban a várakozás örökkévalóságában. A megváltásra várnak, de mi a megváltás, ha inkább a földi létet érezzük egy megálmódott túlvilágnak? A fény a képeken hullik, mint az aranyeső, vagy rézsűt templomi fényben elárasztja a homályban fészkelődöt. A sok görbület a gyolcsokban az ember kiismerhetetlen belső labirintusa, elvont és bonyolult diagramként jelenítve az embert. Lefokozott héroszok a sárban, lemondás általi önkéntes áldozatok. Akárcik lehetnek, akik inkább áldozatként felajánlják önmagukat, az áldozathozatal létük lényege. Sorszamosulásuk természetes állapot, bárki lehet a foszló gyolcs mögött. Angyal és démon egybeforva valójában az ember. Az angyaldémon a fény: éltető és égető egyszerre, s talán a fénylény megfoghatatlansága, testetlensége miatt kell a formázó gyolcs antropomorfburkolata. Érzékelhetővé tenni az érzékelhetetlent. A posztmodern hozzádéká, hogy a szakralitást a művészetben már csak posztmetafizikai állapotnak, hiányállapotnak tartják. Akinek szakrális forma csak kiüresedő maradvány, amitől nehezen szabadulna, annak csak felvett formajáték. Nincs mitől szabadulnia, ha érintetlen a metafizikától. Kérdezem, miért kellene szabadulni annak, aki átélve hisz benne, akit ez éltet?

Kik építik a katedrálisokat? A száműzött angyalok, akik elveszítették a kapcsolatot az égi szférákkal? Vagy az angyalok segítségével, akik hírnökök, isteni küldöttek, égiek és földiek összekötői? Akik képesek a csatornák megtartására, a kapcsolat éltetésére a katedrális örökké tartó építése által. Az „Angelus Novus” már a romokból akar építtetni, a hosszan tartó együttlét után emberibbé vált, mint maga az ember. Médium, aki képes emlékezni helyettünk, képes megidézni az ember hosszan tartó és többszörös amnéziája után, hogy valójában mit veszítettünk, és mit veszíthetünk. Sokféle angyalt teremtett korunk, ezek az angyalképek az ember kivetülései, saját gyötrelmének változókéony típusai, Félő, ahogy Istent, úgy az igazi angyalt is

elveszíthetjük, az angyalképzetek legtöbbször már az égi csatornák lezárása után földön rekedt, bolyongó árnyak. Az öldöklő angyal, az apokalipszis angyala inkább démon, Luciferrel együtt száműzött démon-angyal. Nem lehet az emberi pusztítást és elvakult öldöklést így áthárítani, nem Isten vonult ki a világból, hanem az ember hagyta el és vált bestiává. Véres agyagból gyúrva teremtette önmagát, saját fémes vázra építve, eszkábálva, kvázi teremtve az új embert, mint laboratóriumi önnemző. S ez már nem szörnyű bűn, nem lázadás a természet ellen, hanem a racionális, materialista öntudat újabb vívmánya. A hitetlen már nem mentheti önmagát, nem könyöröghet, hogy az általa megölt Isten miért küldte rá a Pusztítás angyalát?

(A 2019 május 16-án Budapesten, a Look Gallery-ben elhangzott szöveg írott változata)

A *Le Violon d'Ingres*, az *Ingres hegedűje* kifejezés a francia nyelvben valakinek a szenvedélyére, kedvelt időtöltésére vagy hobbijára utal. Úgy tartják, a 19. századi festőművészeknek, Jean Auguste Dominique Ingres-nek egyik legnagyobb szenvedélye a hegedű volt. Nagyon sze-

Wehner Tibor 103

VERS ÉS RAJZ

Püspöky István képzőművész-

költő emlékkiállítása

retett játszani ezen a hangszeren, és a gyönyörű, nagyszabású, korjelző festményei helyett inkább a hegedűjátékával dicsekedett látogatóinak. A világ művészetében, és a magyar művészet történetében is számos ilyen többszólamú, a fő alkotói hivatás mellett valamely más ágazatban is tevékenykedő, más hangszeren, vagyis szimbolikusan az Ingres hegedűjén is játszó művészre hivatkozhatunk. A közelmúlt és a jelenkor magyar művészetére pillantva megannyi példát említhetünk: így a mind az irodalmi-költői, mind a művészeti-képzőművészeti értékei révén kiemelkedő jelentőségű Kassák Lajos-, Nagy László-, Kondor Béla- vagy a napjainkban lezárult Tandori Dezső-oeuvre-re, vagy akár a napjainkban is aktív Orosz István, Katona Szabó Erzsébet, Nádas Alexandra, az erdélyi Páll Lajos munkásságára hivatkozhatunk. A nagy mesterek nyomában tevékenykedett a grafikusművész-képzőművész és költő Püspöky István is a múlt század hetvenes éveitől a napjainkig ívelő évtizedekben: 1974-es fellépése óta a 2018-ban bekövetkezett haláláig – a domináns képzőművészeti tevékenység mellett – időszakonként eltérő intenzitással írt és publikált verseket is. Hagyatékában fennmaradt egy konkrét *Vers és rajz* című könyvterv, illetve könyv-forgatókönyv, amelyben megjelöli, hogy a legjelentősebb verseinek válogatott gyűjteményét – hatvan költeményt – mely grafikai sorozataiból válogatott kompozíciók illusztrációi kísérik. A majdani kiadvány papírfajtájának, nyomdai kivitelezésének pontos meghatározásával élő terv bevezetőjeként a következő költői ajánlás sorai olvashatók: „Azoknak: kiket szerettem, kiket szeretek, kiket szeretni fogok.” Ennek az irodalmi-képzőművészeti szeretet-gyűjteménynek az anyagából rendeződött meg ez a soroksári emlékkiállítás – ahol korábban, még életében számos emlékezetes fellépésére, műveinek bemutatására került sor –, és ebből az együttesből válogatva jelenik meg a tárlat zárására egy szép kötet grafikai és költészeti munkásságát egyként reprezentálván.

Az eredeti alkotói elképzelés szellemében, a költészeti anyag közreadásának szerzői szándékait követvén, de a versekhez kapcsolódó képeknek a hagyatékból utólagosan kiemelt válogatásával realizálódhat Püspöky István majdani *Vers és rajz*-gyűjteménye, és ezt a válogatási metódust tükrözteti 104 e kiállítás is, amelyen a rajzok kompozíciói mellett versek is olvashatók. E tárlat révén feltárulhat, hogy a rövid, az erőteljes költői képekből építkező, lírai-meditatív hangvételű szabadverseknek – Jász Attila költői elemzése szerint – két témája van mindössze, mint minden valaha élt, igazi költőnek: a szerelem és a halál. A szerelem- és a halál-költemények gyűjteményéhez szervesen kapcsolódik a kiérlelt, a késszé kidolgozott kompozíciókat és a hallatlanul friss rajzi feljegyzéseket, ötlet-rögzítéseket, vázlatokat, motívum-tanulmányok sorozatát felölelő rajz-együttes, illetve a vegyes technikával készült lapok sorozata. Ez a kollekció – a tartalmi-metaforikus szférákban hol szervesen kapcsolódva a költeményekhez, hol azok mellett mintegy képi ellenpontokat jelölve – az önértékeken túl egyszersmind bepillantást ad a grafikus-képzőművész Püspöky István több évtizedet felölelő, a múlt század 1970-es éveitől a 2018-ig lepergett időszakba illeszkedő munkásságába, alkotói világába is. Megjelenítve a legfontosabb, vissza-visszatérő motívumokat (mint a madárkalitka, a madár, az Árgyélus-alak), s hűen tükröztetve a hol a tiszta grafikai eszközökre, a fekete-fehér kontrasztra, a vonalra hagyatkozó, hol a festői hatásmechanizmusokat, a foltokat, a tónusokat is kiaknázó gazdag kifejezőmódot. Idegesen vibráló, szálkás vonalrajzok, a puhaságokat és az élességeket ütköztető borús látomások, izgatott emlékidézések, a vad kuszaságokba, a nehezen felismerhetőségek, a sejtészszerűségek, a nyomszerűségek világába kalauzoló grafikai gubancok jelennek meg konkrét valóságselemeket, tárgyakat és alakokat idézve és ugyanakkor megfoghatatlan jelenségeket, gondolati tartalmakat, pontosan leírhatatlan formákká kristályosuló szenvedélyes emóciókat ragadván meg. Ezek az érzelmekkel mélyen áthatott, intenzív hatásvilágot érvényesítő kifejezések egy abszurditásaival szükségszerűen konfliktusokba keveredő, súlyos ballasztokkal terhelt – vagy talán az egyensúlyaitól veszélyessé fosztott – nyugtalanító világgal szembesítenek. Püspöky István mint minden igazi alkotó, heroikus feladatvállalással az emberi létezés megismerhetetlen titkait feltáró művészi kutatómunkát végzett. Tollvonásaival és verseivel is a beteljesíthetetlen szabadság eszményének realizálási lehetőségeit kereste, és e feladatvállalás következményeként mintegy törvényszerűen a transzcendencia, a mítosz mély hullámaiban kellett elmerülnie. És az esetenként lírai, máskor szürreális, vagy az expresszív szólamokat megpendítő és felerősítő, konkrét és elvont alkotásainak körében magával ragadta, magával ragadja művei szemlélőit és befogadóit a fantasztikusan magabiztos mesterségbeli tudással, a technikák és matériák nagyvonalú kezelésével, a klasszikus értékek tiszteletével és a

legkorszerűbb, egyéni kísérletekkel, formabontással is fémjelzett festői-grafikai kezdeményezések alkalmazásával.

E soroksári emlékkiállítás révén pontosan megrajzolódhat, hogy Püspöky István költőként és képzőművészként is ugyanazt csinálta: verseiben és rajzaiban is fogalmakat és képeket alkotott, illetve a szavak és a fogalmak által kreált képeket, és a képek által kikristályosodó, megrög- 105 zülő szavakat és fogalmakat teremtett és rögzített. Autonóm értékein – a korba-ágyazottságon, a lényegi tartalmi vonatkozásokon, a magas esztétikai minőségen, a karakteresen önálló stílusjegyeken – túl ez a fogalmi-képi, költészeti-rajzművészeti kettősség és a kettősségből szerveződő izgalmas egység is a hiteles alkotói megszólalások, az érzékenységek és a különösségek tartományába emeli Püspöky István e kiállítás által felvillantott nagyszabású költői-grafikus munkásságát.

(Elhangzott 2019. március 7-én, a budapesti-soroksári Galéria '13-ban, Püspöky István képzőművész-költő emlékkiállításának megnyitásán.)

Új Forrás 2019/7 – Wehner Tibor: Vers és rajz
Püspöky István képzőművész-költő emlékkiállítása

106 Jász Attila

KALITKÁBA ZÁRT GYERTYALÁNG

Püspöky István grafikus

verseiről

Egy szál gyertyát teszek a kalitkába, meggyújtom, mintha e gyertyaláng fényénél olvasnám a verset, sárga papíron, szikár, szálkás betűk javítgatják az írógévelt vagy stencilezett szöveget, olykor rajzok, firkák magyarázzák, tágítják vagy árnyal-

ják a jelentést, teszik átívelhetővé a távolságot múlt és jövő között, a régi kéziratok és a hamarosan megjelenő kötet között, óhatatlanul jelen vagyok,

érezem a jelent a versekből, mindegy, hogy egy másik évezred hatvanas-hetvenes éveiben, vagy egy új évezred kezdetén datálódtak, egységes, karakteres látásmód teszi átélhetővé a leírt pillanatot, jól esik megállni benne, beleállni, hiszen egy jó versnek csupán ennyit kell tudnia, megszüntetnie az időt, hogy a most mindiggé válhasson, és ne növelje a káoszt, hanem csökkentse, törekedjen harmóniára, emlékezzen rá, honnan jött és hova tart,

Püspöky István már itt, ezeken a megsárgult papírlapokon pontosan tudta, felkészült, két témája van mindössze, mint minden valaha élt igazi költőnek, szerelem és halál, tékozló magánya e két látszólagos szélsőség között ingadozik, ingázik folyton, míg végül a halált szerelmes viszonyba vonzza legszébb, utolsó verseiben, ezért egy szál gyertyát teszek a kalitkába, legfontosabb motívumába, és meggyújtom, éjjen érte szabadon.

PiSta/

Kapargatod az eget oda-vissza,
karcolgatod csak össze-vissza,
míg látható nem lesz egy láng-
ként lobogó angyalszárny.

Ismeretlen japán költő 107

SZEMSZÖGÉBŐL

A RAB

Piranesi körülnéz a helsingøri

Maritime Museum

of Denmarkban

5 szkeccs

1.
valahová átvezet ez a híd de hová
süllyed tovább a mélység és hol
ömlött ki innen a levegő miért zár
ki zár be nyílik önmagába minden

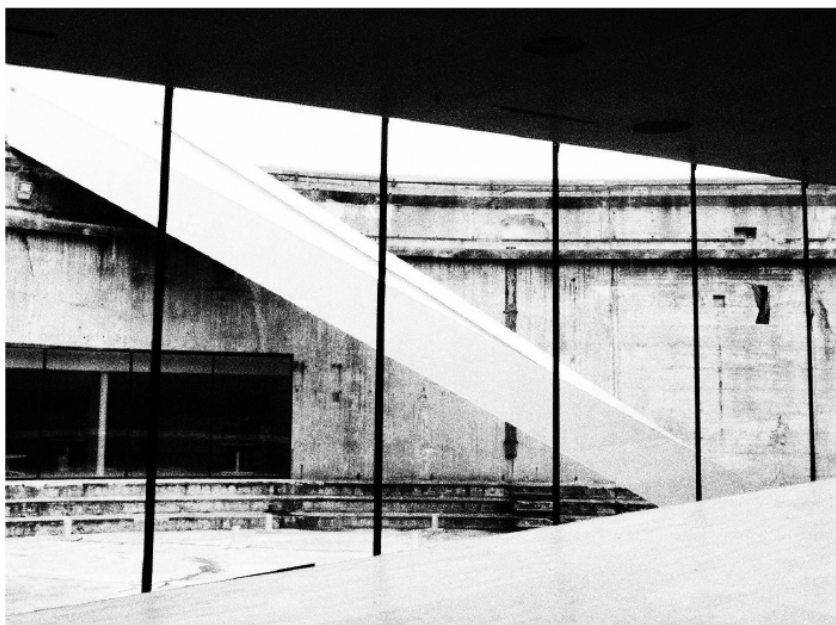

2.
hová megy le ami egyre feljebb hová
megy fel ami lejjebb és hová ami sem
fel sem le csak van valahol kell lennie

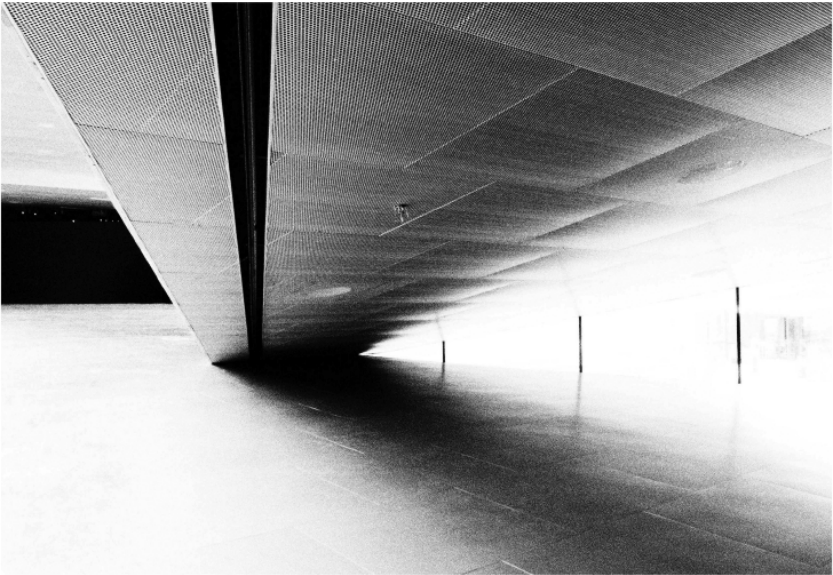
3.
a falakból régen elszivárgott a tenger átlós
traverzek feszítik szét a semmit láthatatlan
hajók vergődnek az üres levegőben az ajtó
nélküli kapuk mögött zubogó hullámozó sötét

109

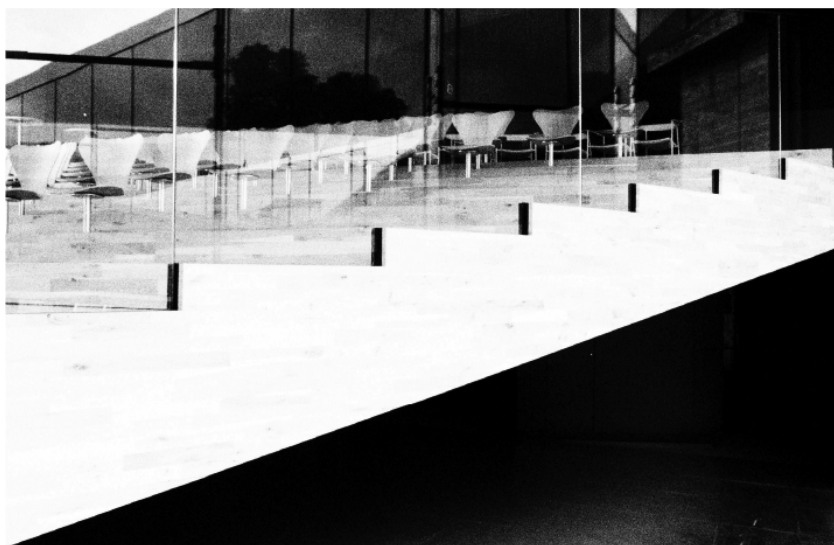
110 4.

hol vannak miért hiányoznak innen a láncok
a korlátok a boltívek a pallók létrák és csigák
kváderkövek a semmibe csúsztak csak irány
van cél nincs csak út van menekülés nincsen

5.
szék lépcső szék lépcső szék lép csak kép

111

Folyóiratunk a
NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM és az EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA
anyagi támogatásával jelenik meg.
Terjeszti a Budapesti, a Nemzeti és a Vidéki HIRKER RT.
és alternatív terjesztők

Szerkesztők

JÁSZ ATTILA – Csendes Toll (főszerkesztő)
PAPP MÁTÉ (költészet rovat: mahbija@gmail.com, zene online rovat)
REICHERT GÁBOR (kritika rovat: reichertgabor87@gmail.com)
SZÉNÁSI ZOLTÁN (főszerkesztő-helyettes, próza rovat: szenazol@gmail.com)

Lapterv és műszaki szerkesztés
SELLYEI TAMÁS OTTÓ

Munkatársak

BUCSI-KOVÁCS ANIKÓ
HEGEDŰS GYÖNGYI
MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR
PENCs ATTILA
RADNÓTI ÁDÁM
SZŰCS BALÁZS PÉTER

Tiszteletbeli munkatársak

BUJI FERENC
CSEKE ÁKOS
MONOSTORI IMRE
MUZSNAY ÁKOS
VASADI PÉTER

ÚJ FORRÁS

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT
ALAPÍTÓ A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT
JÓZSEF ATTILA MEGYEI KÖNYVTÁRA

Megjelenik évente tízszer

Alapítva ezerkilencszázhatvankilencben
Alapító főszerkesztő: PAYER ISTVÁN

Szerkesztőség: 2836 Baj-Szőlőhegy 2722/4

E-mail: jasz.attila@ujforras.hu. Interneten olvasható: www.ujforras.hu

Előfizethető az Új Forrás szerkesztőségi címen. Előfizetési díj egy évre 5000 Ft.

ISSN 0133-5332

Kiadja a József Attila Megyei Könyvtár. A kiadásért felel: Új Forrás Kiadó Nonprofit Kft.

Készült a Sollers Kft. nyomdájában Tatán.